

in H. Písně a Prostonárodní srbská múza ... (1918); A. Novák: V. H. – básník, Venkov 15. 10. 1918; J. Zdichynec: ref. O Máchalově vyd. H. Písní (báseň Plavba, překl. z Ch. A. Overbecka), LF 1919, s. 376; V. Flajšhans: Jungmann a – H. (H. pomoc při J. slovníku), NR 1921; J. Thon: Ztracený almanach Pomněnky (též H. text), ČČM 1921; J. Páta: Neznámé listy lužického buditele Handrije Lubjenského do Čech (H. z 1828), ČMF 1923; B. Václavěk: H. Čekání v tradici lidu, LF 1923; F. Strejček: „Bílé růže“ našich romantických básníků, Zvon 24, 1923/24; V. A. Francov: Gessnerovy Idyly v překladu H., Sb. prací věnovaných V. Tillovi k 60. narozeninám (1927); V. Flajšhans: H. fecit (H. staročeská interpolace a pozdější padělky, česká jména v Liber viaticus), ČNM 1927, 1928; J. Květ: Falza v iluminovaných rukopisech Knihovny NM v Praze, NL 12. a 19. 6. 1927; vh (M. Hýsek): O padělatelských schopnostech V. H., NL 11. 12. 1927; J. Volf: H. a Matthison, Zvon 28, 1927/28 + Po stopách prvotisku Nálezové sněmu obecního z r. 1497 (H. pátrání po ztraceném prvotisku ve spojení s polskými slavisty), ČNM 1928; M. Novotný: Čtyřlístek k jubilejním dnům (dopis V. R. Krameriusa V. H.), Lit. rozhledy 14, 1929/30; M. Szykowski in Polska účast v českém národním obrození I (1931); J. Hch. (J. Heidenreich-Dolanský): Chopin a H., LidN 11. 3. 1931; og: Styky Chopinovy s H. (glosak předch. článku), LidN 13. 3. 1931; vr.: Nedoceněný H. (k čl. R. Jakobsona v čas. Centralnaja Jevropa), PL 30. 8. 1931; F. Gabriel: H. aféra s Májovým snem, LF 1932; B. Václavěk: Po stopách českých básníků v lidové tradici, Magazin DP 1, 1933/34; J. Volf: Příspěvek k vydání polské mluvnice Hankovy, ČNM 1934; ne (A. Novák): V. H. udavačem, LidN 28. 3. 1934, odpol. vyd.; R. Jakobson: K časovým otázkám nauky o verši. I. Staročeský verš a Rukopisy, SaS 1935; J. Štěpán (J. Fučík): Slovo o pluku Igorově (H. překlad), Tvorba 1938; B. Václavěk: Nové „falzum“ Hankovo (H. báseň Svůdce nevinosti v Prvotinách 1814), ČMF 1939 + Moravo, Moravo – stará píseň vojenská (H. autorství zlidovělé písně), LidN 12. 3. 1939, příl.; A. Novák: Wesen und Bedeutung der tschechischen romantischen Dichtung, Slavische Rundschau 1939; F. Strejček in Naši bojovníci pérem (1948); R. Jakobson: Le Slovo et les faux de H., Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves (New York) 8, 1945–47, vyd. 1948; F. Ryšánek: Kyrialské a jiné přípisky v rajhradském Martyrologiu Adově – padělky H., LF 1953; J. V. Frič v dopisech a denících (1955, ed. K. Cvejin); Korespondence J. Josefoviče Jungmanna (1956, ed. O. Votočková-Lauermannová, též Hankovi); K. Horálek in Počátky novočeského verše, AUC, Philologica 4, 1956; J. Čermák: Josef Havelka, významný informátor o českém národním obrození (Havelkovy dopisy adresované V. H.), Sb. NM v Praze, řada C, 1958; D. Makovička: Hrad českých básníků (H. návštěva Karlova Týna), ČSPS 1959; J. Vrhotka: V. H. a Národní muzeum (zhodnocení knihovnické činnosti),

ČNM, odd. věd společenských, 1961; V. Hostička: K počátkům pronikání Ševčenkova díla do Čech, Čs. rusistika 1961; K. Horálek in Studie o slovanské lidové poezii (1962); J. Hrabák in Z problémů českého verše (1964); V. Hostička: Počátky H. rusofilství, Slovanský přehled 1964; J. Dolanský: V. Karadžić a česká literatura jeho doby, AUC, Slavica Pragensia 6, 1964; J. Kurz: V. S. Karadžić a soudobí čeští a slovenští slavisté, AUC, Slavica Pragensia 6, 1964; F. M. Klácel: Výbor z díla (1964, ed. D. Jeřábek, M. Komárek, V. Michálková, V. Válek; též dopisy V. Hankovi); V. Maděra: Proč byl Čelakovský zbaven funkce redaktora? Byl V. H. donášečem?, Slovanský přehled 1964; V. Čejchan: Ještě k případu H. udavačství Čelakovského, Slovanský přehled 1964; V. Volf, D. Haličková: J. N. Lhota. Korespondence 1 (též koment. dopisy Hankovi), sb. Krkonoše-Podkrkonoší 1963; M. Bidlas: List z památníku J. Kollára (o H. básni Bývali jsme – budeme-li více, připisované J. Kollárovi), Sborník NM, ř. C – lit. hist., 1965; A. Vidmanová: Národní hrdość, H. a první česká tištěná kniha (Kronika trojanská), Dějiny a současnost 1967; F. Horák: Ještě k prvnímu českému tisku, Dějiny a současnost 1967; L. Kubík: Česká korespondence V. H. s hrabětem Lvem Thunem z let 1830–1835 (rozbor 30 dopisů vzájem. koresp.), Sb. pedagog. fakulty v Ústí n. L., ř. bohemistická, 1967; V. Záhček: Národní muzeum v obrozeném úsilí nesvobodných Slovanů, Sborník NM, ř. A – historie, 1968; M. Tarantová: Fryderyk Chopin ve Strahovské knihovně (styky s H.), sb. Strahovská knihovna 4, 1969; sb. RKZ. Dnešní stav poznání (1969, red. M. Otruba, autoři: Z. Fiala, J. Kašpar, J. Kočí, M. Komárek, M. Laiske, J. Mezník, M. Otruba, V. Procházka, M. Řepková); M. Ivanov in Tajemství RKZ (1969); J. Dolanský: Poezie V. H. a Karamzin, Slavica 1970; V. Závodský: Dvě Hankiana, sb. Strahovská knihovna 5–6, 1970–71; J. Svátek: Dopisy J. V. J. Michla z let 1835–41 a jeho práce jako učitele (též Hankovi), sb. Národní obrození severovýchodních a východních Čech (1971); J. Markl: Společenský zpěv v zrcadle sbírky A. Schütze z r. 1837 (srovnání textů se záznamy H.), ČL 1972; J. Glückselig: O podvodech literárních a historických (o H. a jeho Kronice české), in Podvedená věda (1972); V. Pletka: Původ a proměny H. písně Sbohem buď a pamatuj, sb. O životě písně v lidové tradici (1973); J. Polák: Z dějin četby mládeže. V. H., Zlatý máj 1977; O. F. Babler: Chopin a H., LD 17. 8. 1979. – Viz též LITERATURA v hesle Rukopisy královédvorský a zelenohorský.

mo

Antonín Hansgirk

* 20. 5. 1806 Hradec Králové
† 1. 9. 1877 Praha

Překladatel z ruštiny, polštiny a francouzštiny, bibliograf.

Pocházel z dobře situované něm. rodiny apelačního rady. Jeho mladší bratranec Karl Viktor H. (1823–77), okresní hejtman v Jáchymově, vydal německy několik sbírek básní. – H. studoval na novoměstském gymnáziu v Praze (mat. 1824), od 1824 tzv. filozofii, pak práva na pražské univerzitě (do 1829). Na filozofii se spřátelil s F. J. Vackem Kamenickým, na právech s J. P. Koubkem a J. J. Jungmannem; jejich vlastenecké smýšlení podnítilo H. ke studiu slovanských jazyků a literatur pod vedením J. Jungmanna, V. Hanky a F. L. Čelakovského. (Hanka mu svěřoval slovanské hosty, aby je provázel po pražských památkách, Jungmannovi pomáhal s excerpcí pro Slovník česko-německý.) Pro českou kult. práci získal i svého rodem německého přítele J. Wenziga. Od 1830 působil H. jako gymnaziální profesor klasické filologie, zvláště se připomíná jeho buditelská činnost v Litoměřicích (1841–50), kde bezplatně vyučoval nepovinné češtině (1844–49) a založil 1848 čes. Besedu. 1851–73 vyučoval na Akad. gymnáziu v Praze; přispíval do Riegrova Slovníku naučného a znovu se vrátil k překládání beletrie. Jeho manželka (od 1847) Františka H. (1823–71), pocházející z něm. litoměřické rodiny, se stala spisovatelkou populárních čes. příruček pro hospodyně; syn Antonín H. (1854–1917) se habilitoval na čes. univerzitě v Praze v oboru fyziologie rostlin. Manželé H. byli pohřbeni v Praze na Vyšehradě.

Literární tvorbě se H. nejvíce věnoval v 30. letech a chápal ji jako součást širšího národní obrodného a slovanského propagačního úsilí. Psal zprávy o polské a ruské literatuře do pražského německého časopisu Ost und West, pro tento list také překládal informativní stati z českého, polského a ruského tisku. Pro české časopisy překládal povídkovou prózu ruskou (A. A. Bestužev-Marlinskij, F. V. Bulgarin, N. A. Polevoj) a polskou (M. Czajkowski). Ve všech svých překladech (knižně též z francouzštiny) se orientoval na díla s vyšší uměleckou úrovní. Ke knižnímu překladu Bulgarinovy satiry Příhody francouzského vychovatele v Rusích připojil předmluvu aktualizující kritiku ruské galomanie na vztah Čechů k Němcům; takto také toto dílo přijímala dobová česká kritika. Nejvýznamnějším počinem H. byl bibliografický soupis *Katalog českých knih od l. 1774 až do konce r. 1839*. Byl zamýšlen jako pomůcka pro správce českých knihoven ve venkovských obcích a jeho obšírná předmluva obsahuje sou-

stavu praktických rad pro zakládání a správu veřejných knihoven. Záměr sestavit latinsko-česko-německý slovník H. neuskutečnil.

ŠIFRY: A. H., A. H-g, H., Hsg. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** ČČM (1837, překl.); Čes. včela (1836, 1839, 1878; překl.); Denice (1840, překl.); Květy (1881–82); Ost und West (1838–41); Pražské noviny (1852); Roční zpráva cis. král. Akademického gymnázia v Praze (1874); Světozor (1834–35); Vlastimil (1840, překl.). ■ **KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:*** Katalog českých knih od l. 1774 až do konce r. 1839 (1840). – *Překlady:* F. V. Bulgarin: Slované čili Osvobození Arkony (1837) + Příhody francouzského vychovatele v Rusích (1840); F. R. Chateaubriand: Poslední Abencerag (1837); J. I. Kraszewski: Na východě (1872); A. R. Lesage: Kulhavý dábel (1873); O. Feuillet: Novověký rozervanec (1875). ■

LITERATURA: ● ref. překlady: J. K. Chmelenský, Čes. včela 1837, s. 143; J. N. Štěpánek, Čes. včela 1839, s. 360; J. Malý, ČČM 1839, s. 388; K. Sabina, Květy 1839, příl. 23, s. 92 + Ost und West 1840, s. 59 ●● ref. Katalog českých knih ...: an., Ost und West 1840, s. 99; J. Malý, Čes. včela 1840, s. 40; an. (V. Filípek), Denice 1840, s. 253 n. ●: an.: V Litoměřicích, Květy 1848, s. 185; an.: Z Litoměřic, Pražské noviny 25. 8. 1849 a 22. 11. 1849; T. Burian: Na památku M. Fialkovi (F. dopis z 1844 o vlasten. činnosti H. v Litoměřicích), Květy 1869; ● nekrology: an., NL 3. 9. 1877; an., Čes. včela 1877, s. 271; O. Mokrý, Osvěta 1877, s. 949; an., Světozor 1877, s. 431 ●; J. B. Pichl: Vlastenecké vzpomínky, Čes. včela 1877 → Vlastenecké vzpomínky (1936, ed. M. Hýsek); J. Malý in Naše znovuzrození 6 (1880).

is

Josef Adolf Hanslík

* 3. 4. 1785 *Lišany* u Rakovníka
† 2. 2. 1859 *Praha*

Bibliograf, autor dějin a soupisu fondů univerzitní knihovny v Praze; filozof a estetik; německy píšící satirický a humoristický básník.

Psal se méně často Hanslick, v čes. textech někdy jmenován Hanslík; otec sedlák a rychtář. Rodiče původně určili J. A. H. k duchovnímu stavu, za univerzitních studií v Praze (vliv profesorů A. G. Meissnera a J. G. Meinerta) si oblíbil filozofii, estetiku a krásnou literaturu. Od září 1822 působil jako skriptor v univerzitní

knihovně v Praze, v březnu 1836 odešel pro nemoc předčasně do penze. – Jeho synem byl Eduard Hanslick (1825–1904), estetik a hudební kritik, první profesor muzikologie na vídeňské univerzitě. H. byl tchánem spisovatele Mořice Fialky.

H. psal jen německy, češtinu však dobře ovládal. V studentských letech proslul mezi mladou pražskou inteligencí svými početnými satirickými a humoristickými básněmi (témata: erotika, církevní život), jen z menší části otiskovanými v pražských německých periodikách. Nežjištěna zůstává správnost údaje, že redigoval v Praze časopis *Krotos* (= hluk, hřmot, potlesk), snad rukopisný. Po celý život se H. zabýval filozofií a estetikou, práce z těchto oborů publikoval jen na počátku své odborné kariéry. Výsledkem třicetileté práce je jeho hlavní dílo *Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek* (Dějiny a popis univerzitní knihovny v Praze); vyšlo v 230 výtiscích. Po výkladu o historii univerzitní knihovny obsahuje kniha podrobný bibliografický popis (též s odkazy na literaturu předmětu) veškerých základních fondů této instituce, který v obdobné celistvosti nebyl dosud novým dílem nahrazen; je zde i oddíl věnovaný českým rukopisům a tiskům. Protože je dílo současně průvodcem po knihovně i bibliografií sbírek, je popis fondů uspořádán podle uložení v 74 odděleních knihovny. Popis je tak utříděn podle rozličných, navzájem se nevylučujících hledisek; nedostatečnou přehlednost, která z toho vyplývá, odstranil věcný a jmenný rejstřík, jež dodatečně zpracoval I. J. Hanuš (1863).

KNIŽNĚ. *Odborná literatura*: Übersicht der logischen Formen als Hilfsmittel beim öffentlichen und Selbstunterrichte (1822); *Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek* (1851). ■ VYDAL: J. H. Dambeck: *Vorlesungen über Aesthetik* 1, 2 (1822–23). ■

LITERATURA: J. J. Vogel: *ref. Geschichte und Beschreibung ...*, *Serapeum* (Drážďany) 1852, č. 14; ● nekrology (an.): *Pražské noviny* 5. 2. 1859; *Bohemia* 5. 2. 1859; *Illustrierte Zeitung* (Lipsko), odd. Totenschau, 1859, č. 815; *Krakauer Zeitung*, odd. Kunst und Wissenschaft, 1859, č. 29 ●; I. J. Hanuš: *Zusätze und Inhaltsverzeichnisse zu Hanslick's Geschichte und Beschreibung der k. k. Prager Universitätsbibliothek* (1863, též životopis a zhodnocení H. díla).

mo

Leopold Josef Hansmann

* 17. 2. 1824 *Kvasice* u Kroměříže

† 7. 7. 1863 *Brno*

Autor povídek z vesnického života na Moravě a historických dramát, novinář, básník a překladatel; člen družiny moravských spisovatelů kolem F. M. Klácela.

Podepisoval se Leopold H. – Pocházel z německé rodiny. Po brzké smrti otce, hospodářského správce, se rodina přestěhovala do Kroměříže, kde H. vystudoval pět tříd gymnázia (1835–40); studia dokončil v Hradci Král. (tam i národnostní uvědomění). 1841 se stal písařem duchovenského úřadu na arcibiskupských statcích na Hukvaldech (sbíral zde lidové písně pro A. V. Šemberu, který pak natrvalo ovlivnil H. životní zaměření) a od 1845 na Mírově (styk s tam vězněným ilyrským osvícencem abbé M. Kuraltem). Od začátku 1849 žil v Brně, kde po krátkém spoluredigování *Týdeníku* pomáhal F. M. Klácelovi v redakci *Moravských novin*; pod šiframi dopisoval do *Havlíčkových Národních novin*. Blížící se zánik *Moravských novin* a sňatek jej přiměly v polovině 1851 přijmout zaměstnání na okr. úřadu na Starém Brně. Současně pomáhal Klácelovi v *Moravském národním listu* (zal. 1852), jehož redigování 1853 převzal a řídil jej (od 1858 pod názvem *Moravské noviny*) až do své smrti. List rozšířil, zavedl i hlídku literární a věnoval pozornost beletrii; získal rovněž dopisovatele z venkova. Aby uživil početnou rodinu (šest dětí), přivydělával si překlady a od 1857 vyučováním italštině na obecní reálce na Starém Brně. Od 1852 byl členem výboru *Moravské národní jednoty* (1853 přejmenované na *Matici moravskou*), 1859 byl jmenován dopisovatelem *Moravského stavovského zemského archivu*. Postavení intelektuálního proletáře jej lidsky sblížovalo s B. Němcovou a vedlo k jejich přátelství na dálku. Udržoval styk též s V. Č. Bendlem, který jej přivedl k přízvučnému básnění. Při své redaktorské činnosti v 50. letech měl H. časté potíže s policií. Těžké existenční postavení a propuknuvší tuberkulóza způsobily, že zůstal redaktorem *Moravských novin* i po 1861, kdy se novin zmocnili němečtí centralisté; tehdy se většina spolupracovníků od něho odvrátila. Mimo politickou část listu se však H. snažil nadále podporovat národní snahy. – Po smrti byl záhy

zapomenut; až na začátku 20. století prokázal J. Kabelík totožnost H. s Antošem Dohnalem.

H. dokázal populárním způsobem psaní a přiblížením lidové mentalitě vytvořit noviny pro široké vrstvy a propagovat v nich národní i hospodářský pokrok. Popularitu si získaly zvláště fingované dopisy o různých aktuálních otázkách, obsahující někdy i beletristické prvky, které H. psal do svých novin od 1856 pod jménem Antoš Dohnal, soused a rádní z Mě...ic na Hané, resp. pod různě obměňovaným zněním tohoto pseudonymu. Svobodně ovšem mohl v době bachovské reakce vyjádřit své názory jen v nepublikované tvorbě, ve vzdorných svobodomyšlných znělkách a satirách na absolutismus, kněžstvo i patentované vlastence; opisy těchto básní posílal B. Němcové aj. Z jeho básnické tvorby se dostalo na veřejnost pouze drama *Jaroslav Šternberk aneb Porážka Mongolů u Holomouce*, kterým zvítězil 1859 v Náprstkově soutěži o historické drama ze slovanských dějin a které bylo t. r. po Nerudových úpravách provozováno v Praze; hra vynívá myšlenkou jednoty Moravy a Čech. Ani v neprovozované tragédii *Zdirad*, pokoušející se zobrazit zápas slovanství se západnictvím, nedokázal H. vytvořit plastické postavy a zvládnout scénickou výstavbu. Vrcholem jeho díla jsou povídky z venkovského života na Hané v době předbřeznové, které od 1860 otiskoval ve svých novinách pod pseud. Antoš Dohnal (*Jak jsem dostal půllán*, 1860; *Franta na vojně*, 1861–62; *Na pazderně*, 1862–63; *Tonek*, 1863 nedokonč.). Jimi chtěl výchovně působit na čtenáře: všiml si konfliktů vyplývajících z majetkové nerovnosti, vyzdvihoval mravní hodnotu chudých lidí (aniž je paušálně idealizoval) proti mentalitě bohatých sedláků a proti zpanštělým úředníkům, jako jeden z prvních v naší literatuře ukázal na výměnkářské otázky deformující vliv majetku; bojoval také proti venkovské úzkoprsosti a farizejství v morálním hodnocení lidí. Dovedl charakterizovat postavy jejich jednáním, tíhl k realistickému zobrazení, místy však využíval romantických zápletek; osobní zaujatosti se snažil udržovat stálý kontakt s nesečtělým lidovým čtenářem, jemuž se přibližoval i užíváním nářečních prvků a vypravěčskou bezprostředností. Byl ovlivněn tvorbou B. Němcové, šel však dále ve vystižení tvrdé životní reality vesnického lidu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Antoš Dohnal (od 1856

Mor. nár. list, Mor. noviny, Nejnovější moravskoslezský domácí přítel), Poldá Hansmann (Týdeník 1848); A (Čas 1860), A. D., D. (oboji od 1856 Mor. nár. list, Mor. noviny, Nejnovější moravskoslezský domácí přítel), L. H. (Koleda, Mor. nár. list), -n (Mor. nár. list a Nár. noviny 1848), P. (Týdeník 1848), P-a, Γ, patrně též Knut, X, +, ■■ (vše Nár. noviny 1849), x (Týdeník 1848). ■ PŘÍSPĚVKY in: Čas (1860, dopisy z Brna); kal. Koleda (Brno, 1852–54; 1852 povídková prvotina Sirky); Lumír (od 1853); Nár. noviny (1849); alm. Perly české (1855); Týdeník (Brno, 1848–49); Vlastenský kalendář (od 1858); dále v časopisech a kalendáři, které redigoval. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): Franta na vojně (P 1896, neúplné vyd., pod jm. Matouš Klácel); Jak jsem dostal půllán (P 1921, pseud. Antoš Dohnal); Na pazderně (P 1925, pseud. Antoš Dohnal). – *Překlad*: B. Paoli: Čest rodinná (1852). – *Výbory* (vesměs pseud. Antoš Dohnal): První povídky hanácké (b. d., 1906, ed. J. Kabelík; doplň. vyd. 1924 o výbor z dopisů); Hanácké povídky (1940, ed. B. Slavík); Staré hanácké povídky (1987, ed. J. Skalička; s bibliografií otisků zařazených povídek). ■ SCÉNICKY. *Hra*: Jaroslav Šternberk aneb Porážka Mongolů u Holomouce (1859). ■ KORESPONDENCE: J. Kabelík: L. H. Doplnky (A. V. Šemberovi z 1842–57, V. Hankovi z 1849, B. Němcové a V. Č. Bendlovi z 1856, B. Němcové z 1856–58, K. Němcovi z 1856 a 1860), ČMM 1919/20 + Z nové korespondence B. Němcové (o dopisování B. N. s L. H.), Zrání 1920 + Z konce žurnalistické dráhy L. H. (P. Chlumeckému z 1862, J. Chlumeckému z 1863), ČMM 1925; Život B. Němcové 6 (B. Němcové z 1856; 1959, ed. M. Novotný). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Týdeník (1849, s J. Ohéralem), Moravské noviny (1849–51, s F. M. Klácellem), Moravský národní list (1852 s F. M. Klácellem, 1853–57 samostatně), Moravské noviny (1858–63); *kalendář*: Nejnovější moravskoslezský domácí přítel (na léta 1854–64). ■

LITERATURA: Slavnost odhalení pamětní desky Ant. Dohnalovi v Kvasicích (Kvasice 1926). ■ ● ref. Jaroslav Šternberk... -a (P. Švanda ze Semčic): Novoměstské divadlo, Lumír 1859, s. 1 026 + České kusy následkem vypsání cen prvním a druhým akcesitem počteně, Lumír 1860, s. 20; J. N. (Neruda), *Obrazy života 1859* → České divadlo 1 (1959, s. 59); K. J. Erben in *Zprávy soudců o dramatech z dějin slovanských ...* (1860, tam i ukázka z H. tragédie *Zdirad*) ●; an. (V. Č. Bendl): nekrolog, *Moravské noviny* 14. 7. 1863 → kal. Nejnovější moravskoslezský domácí přítel na r. 1864; J. Král: O prozodii české (polemika o verši H. Jaroslava), LF 1896, s. 12 → O prozodii české 1 (1923); J. Kabelík in A. D.: První povídky hanácké (1906, přeprac. 1924) + L. H., ČMM 1907; ● ref. První povídky hanácké: J. Weger, *Přehled* 5, 1906/07; F. V. Vykoukal, *Osvěta* 1907, s. 551 ●; M. Hýsek in *Literární Morava v letech 1849–1885* (1911, s. 40); J. Kabelík: L. H. Doplnky, ČMM 1919/20 + Z konce žurnalistické dráhy L. H.,

ČMM 1925; ● ref. První povídky hanácké (rozšíř. vyd.): J. Staněk, LidN 18. 7. 1924; drb. (J. Borecký), Zvon 25, 1924/25, s. 138 ●; M. Novotný: Z Nerudových dramatických prvotín (o úpravě H. hry Jaroslav Šternberk), NL 24. 2. 1924; -vh-: Sté výročí narození L. H., NL 17. 2. 1924; H. Traub: Památce spoluvůrce Moravských novin, Mor. noviny 8. 7. 1933, odpol. vyd.; B. Slavík in Hanácké písemnictví (1940) + in A. Dohnal: Hanácké povídky (1940) → B. Slavík: Kořeny (1944); V. Martínek: Jeden ze zapomenutých, in Pochodně a světylka (1940), znovu in Na cestách národního ducha (1948) + Zapomenutý pramen ondrášovský (o H. zápisu pověstí o Ondrášovi), VVM 1946; J. Spáčil: Otec moravského novinářství, Rovnost 13. 3. 1974; J. Skalička: L. H. na Mírově, Severní Morava 1974 + in A. Dohnal: Staré hanácké povídky (1987); P. Hora: ref. Staré hanácké povídky, Nová svoboda 4. 2. 1988

pp

Václav Hanus

* 25. 8. 1866 *Jindřichův Hradec*
† 18. 11. 1929 *Chrudim*

Překladaťel z italštiny na přelomu 19. a 20. století.

Po maturitě na gymnázium v Jindř. Hradci (1885) studoval na filoz. fakultě v Praze klasickou filologii a češtinu (abs. 1893). Byl středoškolským profesorem řečtiny, latiny, češtiny a němčiny v Uherském Hradišti (1893–94), Pardubicích (1894–95), Klatovech (1895–98), Čáslavi (1898–1900), Litomyšli (1900–06) a Chrudimi. Zde od 1908 působil jako okresní školní inspektor, 1922–26 jako ředitel učitelského ústavu. 1905 podnikl na stipendium cestu do Itálie a Řecka. Patřil k spolupracovníkům Ottova slovníku naučného. Jako důchodce žil v Chrudimi, pohřben byl v Pardubicích.

Po raných příspěvcích z klasické filologie se H. věnoval překládání beletrie, a to soustavněji z italštiny, ojediněle i z polštiny. Na rozhraní 19. a 20. století k nám uváděl současné italské prozaiky, mezi nimi i přední představitele dekadence a verismu (G. D'Annunzio, M. Seraová aj.) a populární autory pro mládež (E. De Amicis); některé překlady doprovodil medailóny o autorech. S nastoupením místa školního inspektora od 1908 se literárně odmlčel, znovu začal překládat až na sklonku života.

ŠIFRA: H-s. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu (1899); Hlas národa (1889–1906); Květy (1890–93); Program

gymnázium v Klatovech 1896 (Quintus Ennius); Švanda dudák (1899). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: E. De Amicis: Vojenské povídky (1894) + Albert (1896) + Na oceáně (1898, s J. Vrchlickým); E. Castelnovo: Před odjezdem (1894) + Nešťastník (1895); M. Serao: V lávě (1894) + Při západu slunce (1896); H. Sienkiewicz: Ta třetí (1895) + Na jasném břehu (1901, Drobné spisy, sv. 4); Mariula: Monsignore a jiné novely (1896) + Irena a Bludičky (1897); G. D'Annunzio: Smrt vévody d'Ofena a jiné novely (1897) + Dítě rozkoše (1898, t. r. též s tit. Rozkoš) + Nevinný (1901); Contessa Lara: Bludiště lásky (1897); A. Wilczyński: Voli robotníci (1897); D. Mantovani: Rinaldo bandita (1897); G. Rovetta: Mater dolorosa (1898); P. Mantegazza: Umění oženiti se (1902) + Umění provdati se (1902) + Umění býti šťasten (1902); G. Rajberti: Kočka (1905); L. Motta: Podmořský tunel (1927) + Vládce Malajska (1927) + Poklad Maelströmu (1928) + Jižní vír (1929) + Prchající Albatros (1930). ■ REDIGOVAL *sborník*: Chrudimsko a Nasavrcko (3. Obraz kulturní, 1912; 4. Historie, 1918). ■

LITERATURA: jv. (Vodák): ref. překl. V lávě, Lit. listy 1896, s. 207; J. Brant: ref. Quintus Ennius, LF 1897, s. 193; ● ref. překl. Dítě rozkoše: O. Šimek, Lit. listy 1899, s. 167; J. V. (Vlček), Obzor literární a umělecký 1899, s. 149 ●.

jo

Ignác Jan Hanuš

* 12. 11. 1812 *Praha*
† 19. 5. 1869 *Praha*

Česky a německy píšící filozof, badatel v oboru slovanské mytologie a etnografie, literární historik, kritik a bibliograf.

Podepisoval se též Hynek Hanuš, H. J. Hanuš, J. J. Hanuš. – Pocházel z rodiny kožešníka. Absolvoval v Praze staroměstské gymnázium (1824–29; mj. ho učil J. Jungmann) a tzv. filozofii. 1831 vstoupil do premonstrátského kláštera na Strahově, odkud už po roce vystoupil. 1832–36 studoval na pražské a vídeňské univerzitě; z praktických důvodů si zapsal práva, ale zaujaly ho jazyky, literatura a zejména filozofie, v níž se vlivem prof. F. Exnera zaměřil na herbartismus. Existenci si vypomáhal jako domácí učitel (takto se sblížil s Laurou Nádhernou, s níž se 1838 oženil). Od 1835 byl adjunktem prof. J. Lichtenfelse na univerzitě ve Vídni, kde se s některými přáteli přiklonil k filozofii G. W. F. Hegela. 1836 obhájil v Praze u prof. F. Exnera disertaci *Über die Selbstbeherrschung*.

1838 byl jmenován profesorem filozofie na univerzitě ve Lvově a zde pro potřebu výuky zpracoval řadu německých učebnic (psychologie, logiky, metafyziky, etiky, dějin filozofie), jejichž hegelovský ráz vyvolal námitky cenzury. 1847 byl povolán jako profesor filozofie na univerzitu v Olomouci, kde se sblížil zejm. s J. Helceletem. V revoluci 1848 se připojil k českému národně liberálnímu hnutí (bojoval za zrovnoprávnění Čechů s Němci, potíral moravský separatismus, odmítl volby do Frankfurtu) a v tomto duchu začal koncem března 1848 v Olomouci vydávat noviny *Die neue Zeit* (pro odpor německých nacionalistů vyšlo jen 6 čísel) a spolu s J. Helceletem zač. listopadu 1848 *Prostonárodní holomoucké noviny* (v dubnu 1849 byly zastaveny vládou). Jako očitý svědek pražských svatodušních bouří 1848 se podílel na zprávě pro revoluční Výbor bezpečnosti ve Vídni o jejich skutečné povaze (šovinistický německý tisk je líčil jako panslavistické spiknutí). V politických zápasech H., který se dosud vyvíjel v podstatě jako německý vzdělanec, našel cestu k českým národním snahám. Začal též česky přednášet filozofii na olomouckém lyceu. V červnu 1849 byl díky podpoře F. Exnera jmenován řádným profesorem teoretické a morální filozofie na univerzitě v Praze. Na podzim 1850 poznal B. Němcovou a stal se spolu se svou ženou členem Klácelova utopického Českomoravského bratrstva; koncem 1851 došlo mezi H. a Němcovou k roztržce, opět se sblížili za H. perzekuce. Na základě denunciace V. Štulce a V. V. Tomka byl H. obviněn z šíření podvrtného hegelianismu a ze zlehčování pozitivního náboženství a v únoru 1852 zbaven profesury. Brzy nato byl demonstrativně zvolen členem KČSN, v níž rozvinul bohatou přednáškovou činnost. Těžiště jeho zájmu se definitivně přesunulo ke slovanské archeologii, mytologii, filologii a folkloristice, kulturní a literární historii a bibliografii. Přiklonil se k nadnárodnímu rakouskému patriotismu, v němž přiznával němčině roli univerzálního prostředku rozvoje vědy a kultury; výrazem tohoto postoje byla jeho účast v pražském týdeníku *Kritische Blätter für Literatur und Kunst* (vyd. I. L. Kober; v pol. 1858 převzal H. i redakci; v říjnu K. B. zanikly). H. chtěl posuzovat díla české vědy a kultury v celorakouském, resp. evropském kontextu; jeho příkré a zaujaté soudy vyvolaly odpor v české společnosti (mj. též an. pamflet V. B. Nebeského). 1860 byl jmenován bibliote-

kářem pražské Univerzitní knihovny (po P. J. Šafaříkovi); zde se věnoval soupisu prvotisků a starých bohemik a vydával prameny k dějinám české literatury. Kromě toho pokračoval ve svých pracích bájeslovných. Krátce byl předsedou Akademického čtenářského spolku. Pro Riegrův *Slovník naučný* napsal hesla z oboru filozofie. 1863–65 byla jeho rodině svěřena výchova „dcery národa“ Zdeňky Havlíčkové. Prusko-rakouská válka 1866, při níž došlo i k vojenskému obsazení Klementina, podlomila H. zdraví. – Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

H. se řadí ke skupině českých filozofů (F. M. Klácel, F. T. Bratranek, A. Smetana aj.), kteří se počátkem 40. let pokusili využít výsledků německé klasické filozofie, resp. jejich pokračovatelů, pro rozvinutí českého filozofického myšlení. H. zaujal přechodné stanovisko mezi hegelianismem na jedné a herbartismem a pozitivismem na druhé straně. Nejvýraznějším plodem jeho hegelianismu je prvotina *Die Wissenschaft des slawischen Mythus*. Později pod vlivem Herbartova „realismu“ vypustil z Hegelova historicko-logického pojetí vývoje logickou složku a dospěl k historickému empirismu. Sám charakterizoval v německy psané *Obraně* proti nařčení z hegelianismu své filozofické stanovisko jako elekticismus, filozofie se mu rovná dějinám filozofie (této koncepci také odpovídá spis *Geschichte der Philosophie*); zřekl se tak filozofie jako takové dřívě, než k tomu byl donucen odstraněním z katedry. Tehdy u něho převážily práce z konkrétních věd, ovšem se značnými spekulativními residui. H. význam tkví v prosazování vědeckého výzkumu lidových zvyků a ústní tradice a v důsledném uplatňování srovnávací metody (vliv bratří Grimmů a W. Schwartze). Ve svých raných mytologických pracích se nevyvaroval fantastických závěrů (např. při vyhledávání a dokazování souvislosti slovanského bájesloví s mýty indickými a perskými). Snaha vytvořit ucelenou soustavu lidové mytologie a zvykosloví ho i později sváděla k umělým konstrukcím. Pod vlivem A. Kuhna vycházel z apriorního názoru, že všechny mytologické představy vznikly personifikací atmosférických a meteorologických jevů. Kromě toho hledal v duchu německého romantického historismu za všemi křesťanskými obyčejí zbytky pohanských obřadů. – Vlastní literární historie a kritika má v H. díle omezené místo. Zabýval se hlavně staročeskou filologií

(problematikou slovanských run, hlaholice a kyrilice) a starší českou literaturou: českými glosami v *Mater verborum*, Pasionálem, duchovními písněmi 14. a 15. století, dílem T. ze Štítného, C. Tovačovského z Cimburka, Ř. Hrubého z Jelení, A. Koniáše aj.; objevil zlomek Dalimila a český překlad Seneky a uspořádal výbor ze staročeského básnictví 14.–17. století. Zpracoval také první českou učebnici stylistiky. Přínosné byly jeho práce literárně biografické a bibliografické (monografické studie o J. Dobrovském a F. L. Čelakovském, dodatky k soupisu bohemi J. Jungmanna, soupis pojednání KČSN). Vyslovil se i k RKZ: zkoumal tzv. Píseň vyšehradskou, odmítl Libušin soud (podpořil J. Feifalika), hájil však pravost RK. Kriticky, ale s porozuměním pro uměleckou podnětnost přijal v *Kritische Blätter almanachy Lada Nióla a Máj*. B. Němcovou vedl k národopisnému studiu; z jeho popudu uzavřela děj Babičky do rámce kalendářního roku a v jeho průběhu vylíčila lidové zvyky, obřady, hry a pověry. H. dílo se vyznačuje materiálovým bohatstvím, jeho akribie je však znehodnocována roztržitostí zájmů a metodickou neujasněností; malou pozornost věnoval H. estetickým hodnotám lidové slovesnosti i literárních děl.

ŠIFRY: Dr. Náj (*Krit. Blätter* 1858), Hš, I. J. Hš. (*Krit. příloha k Nár. listům*), J. J. H., -n-, (š), (-š.). ■ **PŘÍSPĚVKY** in: *Abhandlungen der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften* (1855, 1867, 1868 – sep. lit. hist. prací viz rubr. KNIZNĚ); *ČCM* (1851, 1862–64); *Koleda* (Olomouc, 1851–58); *Krit. příloha k Nár. listům* (1864); *Kritische Blätter für Literatur und Kunst* (1857–58); *Krok* (1865); *Lumír* (1855); *Mor. noviny* (Brno, 1849–50); *Nár. noviny* (1850); *Die neue Zeit* (Olomouc, 1848); *Noviny Lipy slovanské* (1849); *Österreichische Blätter für Literatur und Kunst* (Videň, 1852); *Ost und West* (1846); *Pražské noviny* (1856–60); *Prostonárodní holomoucké noviny*, pokr. *Holomoucké noviny* (1848–49); *Sitzungsberichte der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften* (od 1853); *Tagesbote aus Böhmen* (1858); – posmrtně: *Sborník Nár. muzea*, ř. C (1964 *Obrana J. Hanuše proti nařčení z hegelianismu*, ed. a přel. J. Loužil). ■ **KNIZNĚ**. *Literárněhistorické, národopisné a bibliografické práce*: *Die Wissenschaft des slawischen Mythus im weitesten, den altpreussisch-litauischen Mythus mitumfassenden Sinne* (Lvov 1842); *Rozbor filozofie Tomáše ze Štítného dle rukopisu Řečí besedních* (1852); *Literatura příslovnictví slovanského a německého, či předchůdcové F. L. Čelakovského v Mudrosloví národu slovanského v příslích* (1853); *Systematisch und chronologisch geordnetes Verzeichnis sämtlicher Werke und Abhand-*

lungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (1854); *Über die altertümliche Sitte der Angebinde bei Deutschen, Slawen und Litauern* (1855); *Zur slawischen Runenfrage mit besonderer Rücksicht auf die obotritischen Runenaltertümer sowie auf die Glagolica und Kyrilica* (1855); *Život a působení Františka Ladislava Čelakovského* (1855, in: *Abhandlungen...*); *Procházky po oboře mluvozpytu a starožitností slovanských* (1856); *Sv. Kyril nepsal kyrilsky, než hlaholsky* (1857); *Der bulgarische Mönch Chrabru* (9.–10. Jahrhundert) (Videň 1859); *Děva, zlatovlasá bohyně pohanských Slovanů* (1860); *Über die neuen literarischen Funde in der Prager k. k. Universitätsbibliothek* (1862); *O metodickém výkladu pověstí slovanských vůbec a o výkladu pověstí Tři zlaté vlasy děda Vševeda zvlášť* (1862); *Zusätze und Inhaltsverzeichnisse zu Hanslicks Geschichte und Beschreibung der k. k. Universitätsbibliothek* (1863); *Nástin báječných bytostí Bábý a Děda, hlavně co do starožitností českoslovanských* (1864); *Nástin slohovědy čili stylistiky* (1864); *O bohyni Živě* (1865); *Zkouška, jak by skladba a tvarosloví české návodem rozborným vnově uspořádati se daly* (1866); *Literární působení Josefa Dobrovského* (1867, in: *Abhandlungen...*); *Das Schriftwesen und Schrifttum der böhmisch-slowenischen Völkerstämme in der Zeit des Überganges aus dem Heidentume in das Christentum* (1867); *Die gefälschten böhmischen Gedichte aus den Jahren 1816–1849* (1868); *Quellenkunde und Bibliographie der böhmisch-slowenischen Literaturgeschichte vom Jahre 1348–1868* (1868, in: *Abhandlungen...*); *Dodavky a doplňky k Jungmannově Historii literatury české* (1. 1869, 2. 1871, ed. A. Řehoř). – *Filozofické práce*: *Handbuch der Erfahrungs-Seelenlehre in philosophisches Wissen einleitend* (Lvov 1843, přeprac. vyd. 1849); *Handbuch der wissenschaftlichen Denklehre in philosophisches Wissen einleitend* (Lvov 1843, přeprac. vyd. 1850); *Grundzüge eines Handbuchs der Metaphysik* (Lvov 1845); *Handbuch der philosophischen Ethik* (Lvov 1846); *Nástin duševědy s pokusem u vysvětlení výrazů duševědných* (1849); *Vorlesungen über die allgemeine Kulturgeschichte der Menschheit, gehalten an der Universität in Olmütz* (1849); *Geschichte der Philosophie von ihren Uranfängen an bis zur Schliessung der Philosophenschulen durch Kaiser Justinian* (1849); *Nástin logiky na základě metafyzickém* (1850). ■ **KO-RESPONDENCE**: I. J. H.: *Dopis F. M. Klácelovi* (z 1849), *Mor. noviny* 31. 7. 1849; *V. Vávra*: *Dr. I. H. a dr. Jan Helcelet* (Helceletovi z 1849–65), *Hlídká* 1899; *Acta et epistolae eruditorum monasterii Ord. S. Augustini Vetero-Brunae* (F. T. Bratrankovi z 1841–48; 1930, ed. A. A. Neumann); *Život B. Němcové* 2, 3, 5 (vzáj. koresp. z 1850–55; 1951, 1953, 1957, ed. M. Novotný). ■ **REDIGOVAL periodika**: *Die neue Zeit* (Olomouc, 1848); *Prostonárodní holomoucké noviny*, pokr. s tit. *Holomoucké noviny* (1848–49, s J. Helceletem), *Kritische Blätter für Literatur und Kunst* (1858). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: *Bájeslov-*

ný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadů slovanských (1860); Die lateinisch-böhmischen Osterspiele des 14.–15. Jahrhunderts, handschriftlich aufbewahrt in der k. k. Universitätsbibliothek zu Prag (1863); Malý výbor ze staročeské literatury, podle rukopisů c. k. knihovny vysokých škol pražských 14.–17. století, posud z větší části netištěných (1863); Erazima Roterodamského Encomium moriae čili Chvála bláznovství. Překlad Ř. Hrubého z Jelení (1864); Šir Haširim či Píseň písní v domnělé a estetické její podobě staré (1869, též překlad). ■

BIBLIOGRAFIE: T. Nk. (Novák): Zpomínky na literární činnost dra I. J. H., Věstník bibliografický 1872, s. 131, 152. ■ **LITERATURA:** an. (F. H. Allihn): Der verderbliche Einfluss der hegelschen Philosophie (1852, k odstranění H. z univerzity); J. Loužil: I. J. H. (1971, s. výborem). ■ ● ref. Literatura příslovnictví slovanského a německého... an., Mor. nár. list 1853, s. 319; an., Lumír 1853, s. 46 ●; an.: ref. Život a působení F. L. Čelakovského, Obzor 1855, s. 373; Aristarchus Redivivus (V. B. Nebeský): Otevřené psaníčko Dr. I. J. H. (1858); J. J. (Jireček): ref. Malý výbor ze staročeské literatury..., ČČM 1864, s. 221 + Die lateinisch-böhmischen Osterspiele..., ČČM 1864, s. 312; ● ref. Nástin slohovědy čili stylistiky: an., Lit. příloha k NL 1865, č. 1; N., Věstník bibliografický 1872, s. 118 ●; V. B. Nebeský: ref. Die gefälschten böhmischen Gedichte..., Čes. obzor literární 2, 1867, s. 19, 39; V. Brandl: ref. Šir Haširim..., Mor. orlice 4. 4. 1869; ● nekrology: an., NL 20. 5. 1869; an., Čes. student 1869, s. 79; V. Brandl, Mor. orlice 29. 5. 1869; an., Květy 1869, s. 167; an., Světozor 1869, s. 190 ●; F. A. Urbánek: I. J. H., Posel z Prahy 1870; J. Truhlář: Dějiny bibliotéky klementinské, Osvěta 1882, s. 819; an. (J. Neruda): I. J. H., Humor. listy 18. 5. 1888 → Podobizny 3 (1954); A. Šnajdauf: Třeba se vraceti, NL 28. 11. 1902; J. Božek (O. Josek): Rozptýlené kapitoly o životě a dílech dra I. J. H. (1–5), Osvěta 1911, 1913 a ČČM 1922, 1924, 1927; H. Traub: Moravské časopisectvo v letech 1848–49, ČČM 1920, s. 103, 203; J. Horák: Lidové podání ukrajinské v díle I. J. H. a K. J. Erbena, Národop. věstník československý 1921, s. 88; L. Neuman in Sto let české filozofie v ČČM, ČČM 1926, s. 249; F. Fajfr: Měl Hegel vliv na českou literaturu?, Čes. mysl 1932, s. 8, 92, 204 + Hegel bei den Čechen, sb. Hegel bei den Slawen (1934, red. D. Čyževskij); J. Truhlář in Čs. vlastivěda 2. Národopis československý (1933); bs (B. Slavík): Vzpomínka na I. J. H., LidN 28. 11. 1942; J. Loužil: I. J. H. Literární pozůstalost (LA PNP 1963) + Obrana J. H. proti nařčení z hegelianismu (studie s edicí), Sb. NM, ř. C, sv. 9 (1964), s. 189 + I. J. H. a jeho Obrana proti nařčení z hegelianismu, Filoz. čas. 1964, s. 547 + Die Problematik der Arbeit im Denken des tschechischen Hegelianers I. J. H., Filoz. čas. 1966, s. 505 + Der tschechische Hegelianer I. J. H. und seine genetische Methode, sb. Streit um Hegel bei den Slawen (1967);

Z. Urban: První české setkání s P. R. Slavejkovem + Bulharské přísloví v podání F. L. Čelakovského a I. J. H., obojí ČL 1982.

jlo

Josef Hanuš

* 27. 6. 1862 *Dolní Štěpanice* (Benecko-D. Š.) u Jilemnice

† 19. 12. 1941 *Brno*

Literární historik, příslušník pozitivistické generace, která usilovala o zvědečtění české literární vědy. Zabýval se hlavně národním obrozením, podstatně přispěl k poznání literárního dějepiscectví a organizace vědeckého života v 18. a 19. století.

Narodil se v rodině mlynáře, 1874–79 studoval na gymnáziu v Jičíně, pak v Hradci Král. (mat. 1882). Na pražské filoz. fakultě se 1882–86 věnoval nejprve klasické, později moderní filologii, získal středoškolskou aprobaci z češtiny, němčiny, latiny a řečtiny. Z univerzitních profesorů na něho nejvíce působili J. Gebauer, J. Goll a T. G. Masaryk. 1886–1908 pracoval v redakci Ottova slovníku naučného, 1888–1919 byl profesorem na Československé obchodní akademii v Praze. 1892 získal doktorát (disertace: *Teorie takzvané moderní literární kritiky a historie*), 1903 se habilitoval (*Počátky novočeské romantiky*) pro obor dějiny novější české literatury, 1907 (*B. Balbina Bohemia docta*) rozšířil své právo přednášet na celé dějiny české literatury. 1910 byl jmenován mimořádným profesorem na UK a 1921–32 působil jako řádný profesor na univerzitě v Bratislavě; 1921–22 byl děkanem tamní filoz. fakulty a 1922–23 rektorem univerzity, byl též členem vědeckých společností. Od 1939 žil v Brně. V učitelské, literární i veřejné činnosti se projevoval jako zastánce národní, duchovní a literární jednoty československé.

H. patří do pozitivistické generace českých literárních historiků, vedle J. Vlčka a spolu s J. Jakubcem a J. Máchaem usiloval o nové pojetí literární vědy jakožto disciplíny speciální a samostatné, která se i svou koncepční určitostí distancuje od těsně předchozí, převážně faktově sběratelské nebo filologicky orientované práce v tomto oboru. Literární historie měla být podle H. sice nadále zaměřena k potřebám domácího duchovního života, ale přitom být přístup-

na metodickým podnětům z jinonárodních kultur. Novými proudy v teorii literárního dějepisu se H. zabýval v počátcích své vědecké dráhy, jako jeden z prvních seznamoval naše prostředí s metodou a požadavky H. Taina (Lumír 1891), v němž viděl vrchol kritického a literárněhistorického myšlení. Ve vlastní badatelské práci H., jejíž postupy byly ovlivněny také ideografií H. Hettnera, sloučila se ve snaze o objektivaci poznání jeho odborná průprava jazykovědná s historiografickou erudicí heuristika a se studiem evropských myšlenkových proudů 17. až 19. století. Látkově se H. soustředil ponejvíce na české obrození konce 18. a první poloviny 19. století. Jeho studie, jejichž základem je vždy shromáždění a spolehlivé ověření širokého okruhu faktů a zevrubná reprodukce pojednávaných prací, sledují daný jev jak v reálných životních podmínkách a v širších okolnostech politické, kulturní a jazykové historie, tak v souvislostech ideových, jež překračují rámec domácí kultury; zaměřují se pak hlavně na vysledování časového postupu, na výklad geneze a recepce, na registrování vlivů a na situování daného díla, jevu, osobnosti do patřičných ideových a myšlenkových proudů. Studium české literatury vynívá u H. více jako záležitost kulturně historická, méně jako vlastní problematika slovesného umění. Zčásti to vyplývá i z tematiky H. prací, zvláště pokud se zabývají starším českým dějepiscetvím (s přednostním zřetelem k literárnímu) a organizací vědeckého života (institute, periodika). Knižními monografiemi o M. A. Voigtovi, F. M. Pelclovi a F. F. Procházkovi, dalšími studii o předosvícenské a osvícenské vědě a zevrubným archivním výzkumem si H. vytvořil předpoklady pro své nejrozsáhlejší a nejdůležitější dílo *Národní muzeum a naše obrození*, v němž je předhistorie a historie tohoto ústavu současně i soustavným výkladem o účasti české šlechty v procesu národního obrozování od 17. století do 1848. Na toto dílo a na práce o českém literárním dějepiscetví navázaly později obšírné studie o F. Palackém jako tvůrci a redaktoru muzejních časopisů, o J. Dobrovském (jeho autorské časopisy, trojí zpracování dějin českého jazyka a literatury) a P. J. Šafaříkovi (dějiny slovanského jazyka a literatury). Ohlášená studie o K. R. Ungarovi a syntetizující monografie o J. Dobrovském se neuskutečnily. V literatuře protireformační zaujala H. postava B. Balbína především v souvislosti s diskusí, zda obrození navázalo na tradice

reformační, či zda organicky vyrůstalo z kultury 17.–18. století. H. se klonil k druhému názoru a z tohoto důvodu byla jeho díla vítána stoupenci Pekařova pojetí české otázky a odmítána J. Herbenem. H. se však bránil tomu, aby jeho výklady byly přijímány jako obrana protireformace, a v materiálovém spisu *O pobělohorské protireformaci* shromáždil nová fakta podporující ustálenou představu o tzv. době temna a dokumentující názor, že hlavní příčinou českého národního a kulturního úpadku nebyl habsburský absolutismus, nýbrž katolická protireformace. Nedostatkem zájmu o literární dílo jakožto fenomén esteticky fungující jsou zdatně poznamenána – i při podstatném faktovém přínosu – H. pojednání o mladším obrození, v konečné podobě většinou uveřejněná v kolektivním díle *Literatura česká 19. století* (V. Haná, J. P. Koubek, J. Linda, V. B. Nebeský, V. A. Svoboda, RKZ). Také H. první vědecká knižní monografie *Život a spisy V. B. Nebeského* se podrobněji zabývá vědeckou a kritickou tvorbou a o poezii Nebeského pojednává hlavně ve vnějškových datech jejího vzniku, zveřejňování a přijetí. V jednotlivostech přispěl H. k poznání padělanosti RKZ a byl první, kdo v svém vydání z 1911 pojal toto dílo jako organickou součást obrozenské literatury. Starou českou literaturou se v problémových a materiálových studiích nezabýval systematicky, avšak i v této oblasti přinesly jeho výzkumy pozoruhodná zjištění (oprávněný je H. názor, že zjevení švédské princezny sv. Brigidy přeložil do češtiny Tomáš ze Štítného). O staročeské literatuře napsal též souhrnné pojednání do *Ottova slovníku naučného* (tam i jeho další příspěvky z české lit. historie a lit. komparatistiky).

ŠÍFRY: Haš., Hš., J. H. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach ČAVU (1922); Athenaeum (1892–93); Besedy Času (1911); Bratislava (1927–36); ČČM (1921–26); Časopis pro moderní filologii (1911–13); Čes. mysl (1910); Čes. revue (1897–1907); Čes. časopis historický (1906–17); Čes. lid (1893); Haná (Kroměříž, 1913); Listy filologické (1885–1913); sb. *Literatura česká 19. století*, d. 1–3/1 (1902–05, dopln. vyd. 1911–17); Lumír (1890–1918); sb. *Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu* (1915); *Nár. listy* (1893); *Nár. osvobození* (1927–33); *Naše doba* (1921); *Nové Athenaeum* (1920); *Ottův slovník naučný* (1896–1908); *Památník na oslavu 50letého panovníckého jubilea J. V. císaře a krále Františka Josefa I. Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848–1898* (1898); *Právo lidu* (1912); *Program Čsl. obchodní akademie v Praze* (1895); *Průdy* (Ružomberok, 1923); *Ročenka*

Univerzity Komenského za první pětiletí 1919–1924 (Bratislava, 1925); sb. Rozpravy filologické věnované J. Gebauerovi (1898); Sborník filozofické fakulty univerzity Komenského v Bratislavě (Bratislava–Turčiansky Svätý Martin, 1924–26); Světozor (1879); Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění (1910); Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaných J. Vlčkovi k šedesátým narozeninám (1921); Zlatá Praha (1894–95). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Božena Němcová v životě i ve spisech (1889); Pavel Josef Šafařík v životě a spisích (1895); Život a spisy Václava Boemíra Nebeského (1896); Počátky Král. české společnosti nauk (1908 ← ČCH 1908); Mikuláš Adaukt Voigt, český buditel a historik (1910); František Martin Pelcel, český historik a buditel (1914); František Faustín Procházka, český buditel a literární historik (1915); Národní muzeum a naše obrození. K stoletému jubileu založení Muzea 1, 2 (1921, 1923); Dobrovský a Slovensko (1924); Ze slovenských knihoven (1925); O pobělohorské protireformaci (1926). ■ VYDAL: Rukopisové Zelenohorský a Kralodvorský. Památka z 19. věku (1911, i překl. do nové češtiny). ■

BIBLIOGRAFIE: in A. Pražák: J. H. a jeho zásluhy o českou literární historii (1922); in M. Weingart: K sedmdesátým narozeninám prof. J. H. (doplněk k Pražákově bibliografii do 1932), ČMF 19, 1932/33. ■ LITERATURA: A. Pražák: J. H. a jeho zásluhy o českou literární historii. Úvahy při jeho šedesátých narozeninách (Bratislava 1922 ← Sborník filozofické fakulty univerzity Komenského 1922). ■ ● ref. Život a spisy V. B. Nebeského: F. V. Vykoukal, Světozor 31, 1896/97, s. 298; F. Bílý, LF 1897; V. Flajšhans, Osvěta 1897, s. 471 ●; J. H. (Herben): Před probuzením. Čas 2. 2. a 3. 2. 1910; ● ref. M. A. Voigt ...: K. Krofta, ČCH 1911; K. Rieger, ČMM 1911 ●; ● ref. Rukopisové Zelenohorský a Kralodvorský...: A. M. (Macek), PL 27. 9. 1911; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 124; F. X. Šalda, Novina 5, 1911/12 → KP 9 (1954); R. (V. Červinka), Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 70; K. Hikl, Čes. kultura 1, 1912/13; J. G. (Goll), ČCH 1911 ●; ● ref. F. M. Pelcel: K. Krofta, ČCM 1915; S. Souček, ČMM 1915 ●; F. M. Bartoš: ref. F. F. Procházka, český buditel a literární historik, ČCM 1916; ● ref. Národní muzeum a naše obrození: J. Pekař, ČCH 1922; J. Volf, ČCM 1922; J. Prokeš, Nové Čechy 1923; J. Herben, PL 1. 3., 4. 6., 10. a 11. 7., 7. 8. 1923 → Nové učení o české šlechtě (1924); J. Pekař, ČCH 1924; J. Volf, ČNM 1925; B. Václavek, ČMM 1926 ●; B. Koutník: Česká literární historie před J. Vlčkem, Čin 3, 1931/32; ● k sedmdesátinám: vr. (V. Ryba), PL 26. 6. 1932; A. N. (Novák), LidN 26. 6. 1932; A. Grund, Rozhledy 1932; M. Weingart, ČMF 19, 1932/33; J. B. Čapek, Čin 4, 1932/33 ●; J. B. Čapek: Jubileum prof. J. H., NO 26. 6. 1937; ● nekrology: A. Pražák, LidN 20. 12. 1941 a Naše věda 1942 ●; F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví 2 (1977).

pč

Miroslav Hanuš

* 15. 5. 1907 Praha

Autor psychologických románů a povídek s mravní problematikou, převážně ze současnosti, ale též z historie; autor próz pro mládež.

Otec byl pekařským dělníkem, později úředníkem. V Praze vychodil H. základní školu, 1926 vystudoval gymnázium a 1931 filoz. fakultu (dějepis, zeměpis). 1933 se oženil. Po absolvování vojen. prezenční služby učil nejprve na měšťan. školách na sev. Moravě: 1933–35 v Horní Olešné (Hrabišín) u Šumperka, 1936–37 v Šilperku (Stíty) u Zábřeha; pak až do odchodu do důchodu (1968) na středních školách v Chrudimi, kde žije nadále. 1946–48 jezdil na nedělní brigády do kladenského dolu. V souvislosti se svou lit. prací podnikl 1947 cestu do Norska (román o Amundsenově expedici), 1957 do Holandska a 1959 do Maďarska (román o J. A. Komenckém).

V rámci psychologické prózy je H. představitelem románu ideově zaměřeného. Námět milostných vztahů a téma mravní čistoty rozvíjejí jeho první dva romány především na ženských postavách, a ženy hrají ústřední roli také v životě hrdiny nejuspěšnějšího románu H. prvního období *Měněcennost*. Nezakotvený introvertní lékař dosahuje na závěr vnitřního míru útekem ze společnosti k prostému životu uvnitř evangelické sekty. Spíš než předmětem psychologické analýzy se jednotlivé situace H. próz stávají podnětem úvah; kolísající hrdinové bývají určováni svými názory, problémy, neměnnou povahou a často též osudem, více než formování proměnlivými zkušenostmi. Důrazem na problematiku jedincova vnitřního zápasu, nedeterminovaného časovými a společenskými vztahy, odpovídají H. prózy dobovému básnickému programu „nahého člověka“ (K. Bednář). Na *Měněcennost* navazuje román *Petr a Kristina*, v němž lékařův syn jako představitel nové generace vyrůstá v energického muže, toužícího po nápravě společnosti. Sociální problematika zůstává pro H. otázkou mravní, jak demonstruje i pozdější, utopicky pojatá *Legenda o Tomášovi*, ve které je boj za sociální spravedlnost inspirován křesťanskou vírou. Příběhy H. próz bývají konstruovány tak, aby hrdinu postavily do vyhraněné krizové situace. K vylíčení deformujícího faktoru samoty poskytl v románu *Bílá cesta*

mužů reálný podklad deník R. E. Byrda z Antarktidy. Zatímco zde je historická událost jen vnějším podnětem k rozvinutí psychologické problematiky, a zatímco román *Já – spravedlnost*, věnovaný Hitlerovu poválečnému osudu, je zcela fiktivní, román *Setkání na paku* o expedici R. Amundsena na pomoc lodí Italia, opět psychologicky pojatý, opouští dokumentárně doložitelnou rovinu pouze ve fiktivním závěru. Vyvrcholením historizující linie je dvoudílný román o J. A. Komenském *Osud národa* a *Poutník v Amsterodamu*. S obřadně laděnou archaizující syntaxí a s bohatým využitím autentických výroků Komenského sleduje autor druhou polovinu jeho života. Nad podrobnou životopisnou kroniku pozvedá zejména 1. díl zvláštní zřetel k ideové problematice, především ke společensky motivovanému konfliktu mezi Komenského velkými plány a ubohostí pokofujících poměrů (zde také tkví paralela jeho osudu s osudem národa) a k hrdinovu niternému a zároveň dějinně podmíněnému rozporu mezi teisticky orientovanou vírou a novodobou racionální skepsí. Od poloviny 60. let vydával H. hlavně drobné prózy: dvě novely ze studentského prostředí (*Jana*, *Slunce toho rána*), historické i utopické povídky spojené mravní problematikou (*Čtvrtý rozměr*) a povídky o duševně narušených, ale nadprůměrných osobách (*Znepokojiví hosté*). Jsou variacemi na téma vzájemné lidské odkázanosti, což ostatně platí pro naprostou většinu H. díla (ať už hrdina sounáležitost druhých, silnějších, potřebuje, nebo naopak pomocnou ruku druhým podává). V prózách pro mládež nabylo toto konstantní H. téma podobu kamarádství, a to především autobiografickými příběhy zpracovávajícími zážitky brigádníka mezi havíři *Ze světa zkamenělého slunce*. V rukopise zůstává román o generálním tajemníkově OSN D. Hammarskjöldovi *Pythagorejské ypsilon*.

PŘÍSPĚVKY in: Cesta slepých; Čes. dělník; Doba (1946); Evangelický kalendář (1959–82); Host do domu; Křesťanská revue; Kytice (1946–47); Lid. noviny; Lit. noviny; Nár. práce; Naše zprávy; Nový život (1949–57); Plamen (1966–68); Rudé právo; Svoboda (Kladno, od 1946); Texty (Hradec Král., 1970); Tvorba. ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: Na trati je mlha (R 1940); Pavel a Gertruda (R 1941); Slyším tvou krásu (PP 1941); Méněcnost (R 1942, přeprac. vyd. 1972); Bílá cesta mužů (R 1943, přeprac. vyd. 1970); Příběh starého mládence (P 1944, pak in *Dva příběhy o pomoci*); Petr a Kristina (R 1944); O bláznivém knížeti (pohádky, 1945); Příběh o pomoci (R 1945, pak in

Dva příběhy o pomoci, s tit. *Příběh Emilčin*); Strach (P pro ml., 1946); Já – spravedlnost (R 1946, přeprac. vyd. 1969); *Dva příběhy o pomoci* (1947); *Legenda o Tomášovi* (R 1947); *Cvičný let* (P 1948); *Býti zrnkem soli* (R 1949); *Setkání na paku* (R 1950); *Ze světa zkamenělého slunce* (PP pro ml., 1954); *Osud národa* (1. díl R o J. A. Komenském, 1957); *Poutník v Amsterodamu* (2. díl R, 1960); *Jana* (P 1963); *Slunce toho rána* (P 1966); *Čtvrtý rozměr* (PP 1968); *Tři variace na lásku* (PP 1981); *Znepokojiví hosté* (PP 1982); *Expedice Élauné* (R 1985); *Útesy pod hladinou* (PP 1987). ■

LITERATURA: ● ref. Na trati je mlha: K. P. (Polák), Nár. práce 8. 12. 1940; V. Černý, KM 1940 ●● ref. Pavel a Gertruda: B. Fučík, Akord 9, 1941/42, s. 302; V. Černý, KM 1941 ●● ref. Méněcnost: F. Götz, Čtete 1942, s. 137; K. Polák, KM 1942; F. Listopad, Řád 1943, s. 202 ●; V. Lišková: K typologii psychologického románu, SaS 1942 → Posmrtný odlitek z prací V. L. (1945); J. Morák: ref. Bílá cesta mužů, Řád 1943, s. 367; J. Černý: M. H., LidN 16. 4. 1944; p. (A. M. Piša): ref. Příběh starého mládence, Nár. práce 4. 10. 1944; K. P. (Polák): ref. O bláznivém knížeti, Nár. práce 13. 3. 1945; ● ref. Petr a Kristina: K. P. (Polák), Nár. práce 25. 3. 1945; J. Machoň, LidN 8. 4. 1945 ●; K. Bednář: ref. Příběh o pomoci, Panoráma 21, 1945/46, s. 80; J. Grossmann: ref. Já – spravedlnost, Lid. kultura 1946, č. 43; F. Buriánek: ref. *Dva příběhy o pomoci*, Lid. kultura 1947, č. 42; O. Jahoda: ref. *Legenda o Tomášovi*, KM 1947; J. Pinkava: Glosy k dílu M. H., KM 1948; J. Pilař: ref. *Býti zrnkem soli*, LidN 29. 1. 1950; J. Marek: ref. *Setkání na paku*, LidN 10. 12. 1950; ● ref. *Osud národa*: V. Běhounek, NŽ 1958; V. Forst, RP 21. 2. 1958; M. Jungmann, LitN 1958, č. 2 ●● ref. *Poutník v Amsterodamu*: M. Suchomel, HD 1961; M. Jungmann, LitN 1961, č. 10 ●; A. Stich: Trápení s řečí postav (ref. *Jana*), Knižní kultura 1964, s. 286; M. Brousková: ref. *Slunce toho rána*, HD 1966; M. Jungmann: M. H., LitN 1967, č. 20; P. Wiesner: ref. *Čtvrtý rozměr*, Nové knihy 1968, č. 50; J. Dvořák: *Rozměry lidského věku*, Texty 1970, č. 5.

pb

Otakar Hanuš

* 31. 3. 1890 *Praha*

† 25. 2. 1940 *Praha*

Zprvu básník a autor kabaretních textů, šansoniér i herec, později beletrista a kulturní publicista, filmový kritik a scenárista.

Vl. jm. Jan Trneček. – Syn klavírního pedagoga a hudebního skladatele Jana (Hanuše) Trnečka

(1858–1914). Před první svět. válkou patřil k pražské bohémě, spřátelen především s J. Haškem, Z. M. Kudějem a G. R. Opočenským. V první polovině 10. let psal texty (zejm. písňové) pro pražské kabarety a vystupoval v nich i jako herec. 1915 narukoval, zprvu byl na rumunské, 1916 na italské frontě. Od 1918 působil v Červené sedmce, kde byl angažován též jako umělecký správce s úkolem vyhledávat nové talenty, pak v Rokoku, odkud v říjnu 1919 odešel do Hašlerovy Lucerny. 1921 byl šéfredaktorem týdeníku Národní obzor, a to po celou dobu jeho vycházení (12. 2.–6. 8. 1921), pak redaktorem Práva lidu (zvláště jeho kult. rubriky a nedělní zábavné přílohy Dělnická besídka), 1923–24 redaktorem časopisu „poutavé četby“ Měsíc (vyd. K. Hašler), 1930 snad redaktorem týdeníku Domov a svět; 1935 krátce vydával vlastní filmový časopis Pás, jinak byl spisovatelem a filmovým scenáristou z povolání. Ženat byl s novinářkou L. Trnečkovou, roz. Rybářovou (publikující pod jm. Hanušová).

H. literární produkce se rozbíhala několika směry, od veršované lyriky a písňových textů přes fejetonistiku a drobnější prozaické útvary až k pokusům o román. Kromě literatury zasahoval H. svou tvůrčí aktivitou i do oblasti divadla a filmu, v němž se uplatnil jako scenárista, textař, publicista a vydavatel časopisu. Náměty ke svým povídkám, novelám i románům čerpal převážně z dvojího okruhu: ze soudobého společenského života v Praze i na malém městě a z vlastních zážitků řadového vojáka první světové války. Jeden pól H. vypravěčské prózy tíhl k humoristicky, popřípadě i satiricky vyhroceným příběhům, druhý k naturalistickému zpodobení erotických krizí a konfliktů. S výjimkou několika knih určených dětem a mládeži a posmrtně vydaného románu *Poslední Malostráňák* (o trampotách staromládeneckého majitele paláce) pohybovala se většina H. próz v oblasti kolportážního čtení, ať už zájmem o tzv. ožehavé náměty (*Já jsem vinna!*, *Lačné ženy*, *Ten, který rozkoše nepoznal ...*, novela *Píva* atd.), anebo setrváváním u naturalistických popisů. Ani H. spolupráce s českým filmem, němým i zvukovým (v období 1922–39), nepřekračovala rámec nenáročných sentimentálních příběhů (*Láska slečny Věry*, *Srdce za písničku*, *Její hřích*).

ŠIFRY: H., O. H., oh., -oh. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Besedy Času* (1913–14); *Čes. filmový zpravodaj* (1924–39);

Čes. svět (od 1913); *Domov a svět* (1930); *Filmový svět* (1921), pokr. *Čes. filmový svět* (1924); *Film* (1921–36); *Květy* (od 1915); *Lid. noviny* (od 1914); *Máj* (1913–15); *Malý čtenář* (od 1915); *Měsíc* (1923–24); *Nár. obzor* (red. K. L. Kukla, 1912–13); *Nár. obzor* (1921, R Vina Heleny Rottrové); *Osvěta* (od 1913); *Pás* (1935); *Právo lidu* (1912–38; 7. a 14. 1. 1922 O kabaretu); *Rudé květy*, pokr. *Svět* (od 1914); *Samostatnost* (od 1912); *Svět ve filmu* (od 1932); *Světozor* (od 1914); *Štika* (1919); *Venkov* (od 1924); *Zvon* (od 1914). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Za onoho času (D 1913, s K. Hašlerem); *Portréty milenek* (PP 1914, opr. a rozšíř. vyd. 1925); *Typy 20. století* (PP 1918); *Prolog jaksi záhadný* (b. d., 1919); *Nechtěný hřích* (monolog, b. d., 1920, s J. Červeným); *Láska slečny Věry* (P 1920, přeprac. vyd. 1923, opr. a rozšíř. vyd. 1927); *Zpěv sedmdesáti let* (B 1920); *Napoleon* (D 1921); *Lehkomyslné povídky* (1921, opr. a rozšíř. vyd. 1926); *Podivné lásky* (DD b. d., 1921; *Valse triste*, *Na jedné věži*, *Dáma a smrt*); *Lačné ženy* (R b. d., 1922); *Nálady* (B 1922); *Já jsem vinna!* (R 1923); *Proč paní van Thriss zabíjela a jiné povídky i fejetony* (1923); *Děvče na vlně 1 120* (R 1925); *Nevěra* (R 1925); *Maršbataček* (P 1927); *Ten, který rozkoše nepoznal ...* (R 1927, 2. díl R Nevěra); *V království Bumbříčků* (BB pro ml., b. d., 1927); *Manifést* (P pro ml., b. d., 1928); *Opičárny* (PP 1929); *Robinson na Želetavce a jiné rozmarne i veselé příhody* (PP pro ml., 1929); *Epištoly poděbradské* (R ve verších, b. d., 1930); *Zvyk je hedvábná košile* (R 1930); *Horizont lásky* (R 1931); *Chtívá srdce* (R 1932); – posmrtně: *Poslední Malostráňák* (R 1940). – *Překlady*: Ch. De Coster: *Tyll Ulenspiegel a Lamm Goedzak* (1922); E. About: *Muž s ulomeným uchem* (1924). – *Souborné vydání*: *Dílo O. H.* (nakl. E. Beaufort 1925–27, 4 sv.). ■ REDIGOVAL *časopisy*: *Národní obzor* (1921), *Měsíc* (1923–24), *Pás* (1935). ■

LITERATURA: ● ref. *Portréty milenek*: Kaz. (F. S. Procházka), *Zvon* 15, 1914/15, s. 278; J. H., PL 9. 5. 1915 ●; -btk- (V. Brtník): ref. *Láska slečny Věry*, *Zvon* 20, 1919/20, s. 391; ● ref. *Lehkomyslné povídky*: K. (F. V. Krejčí), PL 25. 12. 1921; -btk- (V. Brtník), *Zvon* 22, 1921/22, s. 166 ●; Z. (J. Zubatý): ref. *Lačné ženy*, NR 1923, s. 20; K. (F. V. Krejčí): ref. *Podivné lásky*, PL 13. 5. 1923; ● ref. *Proč paní van Thriss zabíjela ...*: drb. (J. Borecký), *Zvon* 24, 1923/24, s. 69; K. (F. V. Krejčí), PL 10. 2. 1924 ●; ● ref. *Já jsem vinna!*: vz. (V. Zelinka), *Zvon* 25, 1924/25, s. 362; V. Brtník, *Venkov* 6. 8. 1925 ●; B. Jedlička: ref. *Lačné ženy* (další vyd.), *LidN* 1. 3. 1925; drb. (J. Borecký): ref. *Nevěra*, *Zvon* 26, 1925/26, s. 125; V. Brtník: ref. *Děvče na vlně 1 120*, *Venkov* 4. 2. 1926; ● ref. *Maršbataček*: an., *LitN* 1927, č. 13; -a (J. Hora), RP 21. 10. 1927; V. Brtník, *Venkov* 3. 11. 1927; J. V. Sedlák, *Tribuna* 13. 11. 1927; K. Š. (Štorch), RA 3, 1927/28, s. 86; K. (F. V. Krejčí), PL 15. 1. 1928 ●; V. Brtník: ref. *Ten, který rozkoše nepoznal ...*, *Venkov* 9. 12. 1927; ● ref. *Opičárny*: V. Brtník, *Venkov* 3. 10. 1929; vz. (V. Zelinka): *Zvon* 30, 1929/30, s. 110 ●; ● ref. *Robinson na Želetav-*

ce...: V. F. S. (Suk), Střední škola 10, 1929/30, s. 187; M. Popprová, Úhor 1929, s. 180 ●● ref. Zvyk je hedvábná košile: vz. (V. Zelinka), Zvon 30, 1929/30, s. 517; V. Brtník, Venkov 13. 6. 1930 ●● ref. Chtivá srdce: V. Brtník, Venkov 3. 11. 1932; vz. (V. Zelinka), Zvon 33, 1932/33, s. 83 ●● nekrology: -btk- (V. Brtník), Zvon 40, 1939/40, s. 391; ma (O. Mrkvička), LidN 26. 2. 1940; red., Filmový kurýr 1940 ●● ref. Poslední Malostráňák: jj. (J. Ježek), Čtete 2, 1939/40, s. 198; V. T. (Tichý), Nár. práce 21. 6. 1940; B. Jedlička, LidN 21. 10. 1940; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 154 ●; J. Červený in Červená sedma (1959).

vk

Stanislav Hanuš

* 10. 11. 1885 *Praha*

† 12. 9. 1943 *Praha*

Lyrický básník oproštěného výrazu, směřující k hudebnosti verše; překladatel z francouzštiny a hudební kritik.

Narodil se v rodině úředníka; po maturitě na vinohradské reálce (1903) byl ve šk. roce 1903/04 zapsán na stavební fakultě pražské techniky, později absolvoval knihovnické kursy při filoz. fakultě UK v Praze. Od mládí byl nemocen plicní chorobou, která ho omezovala ve studiích, v práci i v soukromém životě. 1917–19 byl úředníkem magistrátu hl. města Prahy, od 1919 knihovníkem Knihovny nár. shromáždění (za jeho redakce vycházely publikace této knihovny Z cizích parlamentů a Exposé sommaire des travaux législatifs). 1925 odešel pro nemoc předčasně do výslužby. Od mládí překládal z francouzštiny, kromě řady knih i pro divadlo (zejm. Vinohradské). Jeho silný zájem o hudbu, podnícený hudebním nadáním (hrál dobře na housle i klavír), se konkretizoval zejména překlady písní H. Wolfa a F. Schuberta pro koncertní repertoár zpěvaček A. Pečírkové a J. Novotné a hudebními referáty, otiskovanými v časopise Tempo (H. jej též spoluredigoval); přátelsky se stýkal s řadou hudebníků své doby (B. Vomáčka, J. Křižka, L. Vycpálek, S. Hippmann aj.), jeho nejlepším přítelem byl malíř F. Kysela. 1940 byl H. zatčen pro ilegální činnost, vězněn na Pankráci a v Drážďanech, odkud byl koncem roku propuštěn pro těžkou tuberkulózu; žil pak pod dohledem gestapa v sanatoriu na Pleši a zemřel ve vinohradské

nemocnici. Pohřben byl na Vinohradském hřbitově. Ve vězení psal básně, které se však za okupace ztratily.

Po básnickém debutu v Moderní revui 1910 tíhl H. v letech před první světovou válkou k autorům tzv. čapkovské generace, s nimiž se podílel na Almanachu na rok 1914; pod vlivem tohoto sblížení začal v té době psát volným veršem. Jeho básně vycházely dlouho jen časopisecky, resp. byly recitovány (spolu s verši ostatních autorů Almanachu) na večerech nové poezie. Přílišná sebekritičnost bránila H. vydat verše knižně, ač měl rukopis sbírky připraven už 1916; v rukopise zůstala i sbírka z 1923 *Vroucné dění*. Teprve téměř padesátiletého autora přiměl F. Halas k vydání knihy *Housle a ruka*, která byla odměněna cenou v soutěži nakl. Melantrich a vyvolala i značný ohlas u kritiky. H. se v ní projevil jako myšlenkově i umělecky zralý básník tíhnoucí k otázkám zakotvení samotářské lidské existence. Jeho komorně laděná poezie, navazující na lyriku tomanovského typu, směřuje k tlumené a málomluvné meditaci, k sublimaci osobního zážitku, výrazovému oproštění, zkratkovitosti, písňovosti a uzavřené strofické stavbě, vyznačujíc se zároveň neobvyklou péčí o jazyk. Repertoárem obrazů i melodičností verše stojí H. poezie ve znamení hudby; řada jeho básní byla též zhudebněna (např. L. Vycpálkem a zejm. B. Vomáčkou, který napsal na H. slova písně Raněný, Živý mrtvým a kantátu Romance svatojirská). Své hudební zájmy a znalosti uplatňoval H. i jako redaktor a kritik významného orgánu moderní české hudby Tempo. Pro překlady z francouzštiny si vybíral literárně hodnotná díla, některá i na základě své orientace k hudbě (muzikologické práce R. Rollanda, memoáry I. Stravinského). H. vynikající přetlumočení Verhaerenovy hry Helena Spartská se řadí k nejdokonalejším českým básnickým překladům své doby, po bok překladatelských činů O. Fischera a J. Hořejšího.

PSEUDONYM: Stanislav Diviš. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach na rok 1914 (1913); Cesta (1918–20; 1918 Romance svatojirská); Červen (1919); Čes. revue (1912); Kritický měsíčník (1938); Kulturní zpravodaj (1927); Kvart (1937); Lid. noviny (1922–38, sporadicky); Lipa (1919); Listy pro umění a kritiku (1934); Lumír (1915–26); sb. Lyrický rok 1913; Moderní revue (1910–11); Most (1923); Národ (1917); Nár. osvobození (od 1924); Nová svoboda (1938); Osvěta (1918); Panoráma (1931–32); Ranní noviny (od

Hanuš

1934); Republika (1919); Rozhledy (1934–37); Scéna (1914); Sever a východ (1928–29); Tempo (od 1926); Topičův sborník (1918); Tribuna (1919). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Housle a ruka (BB 1934). – *Překlady*: H. de Balzac: Neznámé arcidílo (1909); E. Verhaeren: Rembrandt (1912) + Helena Spartská (1925); R. Rolland: Händel (1927) + Beethoven. Od Eroiky k Apassionátě (1932); A. France: Crainquebille, Tchoř, Voříšek a několik jiných poučných příběhů (1932, s A. Kučerovou); I. Stravinskij: Kronika mého života (1937). – *Výbor*: Z básní S. H. (1940, ed. V. Mikota). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: J. Romain: Knock aneb Triumf medicíny (1924); P. Demassy, P. Mac Orlan: Ataman-ka Elsa (1925); E. Verhaeren: Klášter (1935). ■ KO-RESPONDENCE: J. Knap: Zrození Almanachu na rok 1914 (O. Fischerovi z 1913), Sborník Nár. muzea v Praze, řada C, 1962. ■ REDIGOVAL *časopis*: Tempo. Listy Hudební matice (1926–35, s B. Vomáčkou); *sborníky*: Sborník na počest šedesátých narozenin V. Nováka (1930, s B. Vomáčkou), Sedmdesát let Umělecké besedy (1933, hudební část). ■

LITERATURA: ● ref. Housle a ruka: A. N. (Novák), LidN 15. 10. 1934; AMP (A. M. Piša), PL 20. 10. 1934; J. B. Č. (Čapek), Čin 1934, s. 1099; F. Halas, Almanach Kmene 1934/35 → Imagena (1971); J. H. (Hora), LUK 1934 (Informace, s. 99); -pa- (F. S. Procházka), Zvon 35, 1934/35, s. 207; F. X. Šalda, ŠZáp 7, 1934/35 → Kritické glosy k nové poezii české (1939); Ot. F. (Fischer), LidN 4. 1. 1935 ●; B. Slavík: Imaginistický melodik, Lumír 61, 1934/35, s. 234; J. K. (Kopecký): Odešel básník, LidN 22. 9. 1943 + Hanuš, Stanislav, Časopis českých knihovníků 1943, s. 70; B. Vomáčka: Vzpomínka na S. H., Svob. noviny 14. 6. 1945 (zde i H. básně List ze žaláře); B. P.: Vzpomínka na S. H., LidN 18. 9. 1948; L. Lantová: S. H., Listy Klubu přátel poezie, listopad 1968; V. Šusová: S. H., LA PNP (1978).

//

Dora Hanušová

* 20. 8. 1841 Lvov (Ukrajina)

† 2. 12. 1920 Praha

Překladatelka z angličtiny, autorka časopisecky publikovaných cestopisů a povídek, pracovnice v ženském hnutí.

Pův. jm. Teodora Marie H. – Dcera univ. profesora a bibliotékaře I. J. Hanuše; základní vzdělání nabyta doma. Její dvě sestry byly rovněž veřejně činné: Klemeňa H. (1845–1918) působila při zakládání ženské tělovýchovy, napsala řadu tělovýchovných příruček, čas. publikovala Črty cestovní (Beseda učitelská, 1881); Milina

H., učitelka měšť. školy, přispívala naučnými a beletristickými články do Ženských listů. D. H. složila univerzitní zkoušku z francouzštiny a vyučovala 1862–66 na soukromé dívčí škole v Jičíně. Po návratu do Prahy se stala pořadatelkou knihovny česko-amerického klubu (1866–69) a působila v ženském hnutí. S K. Světlou a E. Krásnohorskou zakládala Ženský výrobní spolek (do 1880 pracovala ve výboru), s K. Světlou koncipovala Provolání k matkám a dívkám českomoravským (Slovan 1871), 1890–92 byla členkou výboru Minervy. Pro Jubilejní výstavu (1891) sestavila Statistiku všech ženských spolků českých, na Národopisné výstavě 1895 byla členkou výboru oddělení Česká žena.

Původní články začala publikovat v Ženských listech 1875. Uveřejňovala zejm. cestopisné črty s romantickými popisy krajinných scenérií a přírodními impresemi a cestopisné novely, které kromě cestovních zážitků a věcných informací o zemi obsahují i milostnou dějovou zápletku. V 70. letech knižně i časopisecky publikovala i překlady z anglické literatury, pro Ženské listy napsala rozsáhlý článek o G. Eliotové, v němž pozitivně hodnotila její mravní principy a realistické ztvárnění drobných figurek a všedních lidí. Literární práce H. jsou nesený především ideou ženské emancipace, výrazem tvůrčího uměleckého záměru jsou teprve v druhé řadě.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bohdana Ivanovna, Marie Litavská; B. I., D. H., M. L. ■ PŘÍSPĚVKY in: Koleda (1878); Lada (1893); Ruch (1882); Svatvečer; Vyšehrad; Ženské listy (1875–79; 1879 čl. George Eliotová); Ženský svět (1897). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: W. Scott: Waverley aneb Před šedesáti lety (1875, s P. Královou) + Kenilworth (1877); Ch. Dickens: Nikudy ven! (1881–90, sešitově) + David Copperfield 1, 2 (1903). ■

LITERATURA: E. K. (Krásnohorská): D. H., Ženské listy 1908, s. 25; an.: nekrolog, Naše kniha 1920, s. 139.

mm

Libuše Hanušová

* 26. 3. 1894 Praha

† 4. 2. 1960 Praha

Prozaička, dramatická, novinářka; zprvu jedna z představitelk tzv. ženského románu, po druhé světové válce autorka prací se sociální tematikou.

Vl. jm. Trnečková, roz. Rybářová. Manželka spisovatele O. Hanuše. Od 1945 působila jako novinářka v časopisech Hlas osvobozených a Hlas revoluce, kam psala převážně politické články.

Beletrii s milostnou tematikou (*Smyslnost, Anarchie srdcí*) o sváru vášně a rozumu svých hrdinek se H. přiřadila ke konvenčnímu typu ženského románu meziválečného období. Zásadní zlom u ní nastal ve 40. letech, kdy v románu *Nepovolaným vstup zakázán* zpracovala závažné téma začátků ilegálního protifašistického hnutí na stavbě štěchovické přehrady. Podobný přerýv nastal i v H. dramatické tvorbě, když od lehkých konverzačních veseloher s milostnou tematikou (*Srdcový král, Žena mnoha možností*) dospěla v dramatu *Rozchod s minulostí* (v rkp.) k obrazu mravních, společensky motivovaných konfliktů současnosti. Pouze časopisecky vycházely její překlady próz z němčiny, francouzštiny a charvátštiny.

ŠIFRY: h, Hš, L. H., lh, -lh-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (od 1928); Hlas osvobozených (od 1945); Hlas revoluce (od 1948); Módní revue (1928); Právo lidu (od 1925); Rozséváčka (1936); Večerník Práva lidu (od 1925); Venkov (1933); Zvon (1928). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Smyslnost* (R 1929); *Anarchie srdcí* (R 1929); *Srdcový král* (D b. d., 1933); *Žena mnoha možností* (D b. d., 1935, i prem.); *Nepovolaným vstup zakázán* (R 1948). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: Co s nimi? Dokumentární svědectví nacistické propagandy o velezrádné činnosti pohraničních Němců v Československu (1946). ■

LITERATURA: ● ref. *Smyslnost*: vr, PL 24. 3. 1929; J. V. Sládek (správně Sedlák), LidN 13. 4. 1929; V. Brtník, Venkov 6. 6. a 19. 9. 1929; drb (J. Borecký), Zvon 29, 1928/29, s. 220 ●; ● ref. *Anarchie srdcí*: vz (V. Zelinka), Zvon 29, 1928/29, s. 715; J. Karasová, Ženský svět 1929, s. 194 ●; ● ref. *Žena mnoha možností*: If (I. J. Fischerová), NO 31. 5. 1935; -s (J. Seifert), PL 31. 5. 1935; AMB. (A. M. Brousil), Venkov 2. 6. 1935; äg (J. Träger), Panoráma 1935, s. 115; V. Červinka, Zvon 35, 1934/35, s. 714 ●; V. Černý: Útoky na mne aneb Trojští koně bez Řeků, KM 1946, s. 156; vh: Mravní konflikty dneška (o příprav. hře *Rozchod s minulostí*), NO 9. 10. 1947; ● ref. *Nepovolaným vstup zakázán*: cd, Rovnost 23. 1. 1949; btr (B. Truhlář), Práce 22. 4. 1949 ●.

vv

Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdužic

* 24. 12. 1580

† po 1648 asi *Kulmbach* (Německo)

Autor paměti, překladatel.

Nejmladší bratr spisovatele a hudebníka Kryštofa H. z Polžic a Bezdužic. Dědictvím po rodičích získal majetek na Klatovsku, který spravoval až do odchodu za hranice. Byl horlivým evangelíkem a účastnil se stavovského povstání proti Ferdinandu II. 1623 byl pro účast na povstání odsouzen ke ztrátě poloviny jmění. Protože odmítl přestoupit na katolictví, byl 1628 donucen vystěhovat se s rodinou z Čech. Po krátkém pobytu v Rohenstrassu v Horní Falci přesídlil do Hofu ve Voigtlandu v bayreuthském vévodství, 1632 do Kulmbachu, 1633 do Lichtenberku, později znovu do Kulmbachu, kde pravděpodobně také zemřel.

H. je autorem česky psaných *Paměti od roku 1624 do roku 1648* (rkp. pod lat. tit. M. S. memorabilium tum in Germania, tum in Bohemia, Moravia, Silesia et Lusatia ab anno 1624 usque in annum 1648 gestarum etc.), v nichž formou deníkových zápisků, se snahou o maximální objektivnost, bez hierarchizace a zvláštního výběru zachytil všechno, co upoutalo jeho pozornost. Spis patří k cenným dobovým svědectvím o postupujícím duchovním i hmotném útlaku po Bílé hoře zejména na Klatovsku a zčásti na Plzeňsku, rovněž je i dokladem o životě naší emigrace v cizině. 1638 pořídil H. německý překlad cestopisného díla svého bratra Kryštofa (Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek...) pod titulem *Der christliche Ulysses oder Weit-versuchte Cavallier, Fuergestellt in der Denckwuerdigen Bereisung etc.* K němu připojil samostatnou kapitolu o bratrově životě od jeho návratu z cesty do Svaté země až do 1615. Tiskem vyšel překlad cestopisu 1678 v Norimberku, bez přidané biografické části *Gewisser und wahrhaftiger Bericht von weiterem Führnehmen und Thaten...*, zásluhou H. synovce Kryštofa Viléma.

KNIŽNĚ. *Překlad*: Kryštof Harant: *Der christliche Ulysses oder Weit-versuchte Cavallier Fuergestellt in der Denckwuerdigen Bereisung etc.* (Norimberk 1678). ■ EDICE: *Gewisser und wahrhaftiger Bericht von weiterem Führnehmen und Thaten des wohl gebornen Herrn Herrn Christoph H. von Polžicz und Weseritz und auf Petzka* (ed. E. Schebek, v čl. *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christoph H. von Polžicz und Weseritz, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 12, 1874, s. 279); *Paměti J. J. H. z Polžic a z Bezdužic od roku*

Harant z Polžic a Bezdrůžic

1624 do roku 1648 (1897, ed. F. Menčík, upr. vyd.). – *Ukázky* (z Paměti): Z. Kalista in *České baroko* (1941); Z. Tichá in *Kroniky válečných dob* (1975). ■

LITERATURA: E. Schebek: Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christoph H. von Polžicz und Weseritz, erzählt von dessen Bruder Johann Georg H. von Polžicz und Weseritz, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 12, 1874, s. 273; F. Menčík: J. J. H. z Polžic a Bezdrůžic, ČČM 1887, s. 488 + in Paměti J. J. H. z Polžic a Bezdrůžic od roku 1624 do roku 1648 (1897); Z. Kalista in *České baroko* (1941); J. Racek in Kryštof H. z Polžic a jeho doba 2, 3 (1972, 1973); Z. Tichá in *Kroniky válečných dob* (1975).

zdt

Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic

* 1564 hrad *Klenová* u Klatov

† 21. 6. 1621 *Praha*

Dvořan a diplomat, válečník; autor cestopisu, hudebník.

Pocházel z nezámožné vladycké rodiny, otec zastával různé funkce v zemských úřadech. H. se dostalo pečlivého vychování zčásti u domácího učitele, zčásti na škole v Plzni. Obsáhlé vědomosti a dovednosti získal v kulturním prostředí innsbruckého dvora arciknížete Ferdinanda II. Tyrolského, kam přišel 1576 na otcovu přání. Naučil se latině, řečtině, italštině a němčině, vzdělával se v historii, zeměpise, státopovědě, politice, teologii, hudbě, matematice a přírodních vědách. Společenský ruch, styky se zahraničními hosty, jakož i provázení Ferdinanda na cestě do Itálie položily základy k H. cestovatelské zálibě. Po návratu do vlasti 1584 (patrně pro otcovu úmrtí) se ujal správy rodinných statků. 1594–97 se účastnil protitureckého válečného tažení, během něhož osvědčil vojenský talent i věrnost císaři. Po návratu mu zemřela manželka; pod vlivem této události a zároveň veden ctížádostí blíže poznat země obývané Turky se H. rozhodl pro pouť do Svaté země. Odjel na jaře 1598 doprovázen svým švagrem rytířem Heřmanem Černínem z Chudenic. Cestu, která vedla přes Bavorsko a Tyroly do Itálie, dále na Krétu, Kypr, do palestinské Jaffy (Tel-Aviv), Jeruzaléma a do Egypta, popsal 1604–07 v knize *Putování aneb Cesta z království Českého do města Benátek...* Od podzimu 1599 pobýval střídavě na tvrzi Bělá a v Plzni,

kde se osobně seznámil s císařem Rudolfem II. 1600 byl povolán k pražskému dvoru a jmenován zprvu tajným radou, později císařským komorníkem a radou, 1603 byl povýšen do panského stavu. Po smrti Rudolfa II. působil krátce ve službách Matyášových, 1614–15 byl vyslán s diplomatickým poselstvím do Španělska. Cestu přes západní Evropu (Německo, Nizozemí, Francie) údajně popsal v německém cestopise, jehož rukopis se nedochoval. Po návratu odešel z habsburských služeb, žil na hradě Pecka, který získal 1603 druhým sňatkem, věnoval se hospodářství, literatuře a především hudbě (jako skladatel a zakladatel zámecké kapely). 1618 z ne zcela jasných důvodů přestoupil k víře podoboji a aktivně se zapojil do stavovského povstání (1619 velel dělostřelbě při obležení Vídně, byl vojenským komisařem). Za vlády Fridricha Falckého vykonával různé funkce u dvora (královský dvorní a komorní soudní rada, prezident České komory). Pro účast v odboji byl po porážce povstání v únoru 1621 zatčen a odsouzen k smrti stětím (poprava vykonána na Staroměstském náměstí v Praze). Pohřben byl do kostelní hrobky na hradě Pecka.

Cestopis *Putování aneb Cesta z království Českého do města Benátek...* vznikl na základě skutečně prožitých událostí a pod vlivem četby cestopisné literatury. Svůj přínos pojal H. jako poznatkově nejnovější, obsáhlý kosmografický obraz Východu. Orient ho zaujal nejen jako dějiště biblických dějů, ale především jako země obývaná nepřáteli křesťanského světa, tj. politicky důležitá oblast. Kompozičně je dílo rozsáhlým řetězcem obrázků z východních zemí (podle literatury popisuje H. i země, které nenavštívil), skloubeným v celek epickým vyprávěním. Vedle jednotlivých událostí své dobrodružné cesty všímá si H. zvláště kulturně historických poměrů, životního stylu, povahového založení obyvatel, způsobu jejich obživy, lidových zvyků, náboženských ceremonií, hudby apod., menší zájem projevuje o přírodu a dojemové prožitky, omezuje se na suché věcné konstatování bez estetického hodnocení či emocionálního zánícení. Životné podání je oslabena velkým množstvím doplňujících poznatků geografických, přírodovědných, historických aj., vnesených do díla formou exkursů a citátů (H. použil téměř 600 domácích i zahraničních spisů), ne vždy však přesných a kriticky zhodnocených. Úsilím podat přehled soudobého vědění o Předním východu získalo dílo převážně nauč-

ný a didaktický charakter. Jazyk, zejména syntax a lexikum, nese stopy H. polyglotismu, ale také znalosti bible a hovorové češtiny (množství rčení, přísloví, mj. poukazující na H. smysl pro humor a ironii). Dílo doplnil překlady cizích, zvláště latinských básní a vlastními ilustracemi. H. knihu přeložil do němčiny 1638 Kryštofův bratr Jan Jiří Harant pod titulem *Der christliche Ulysses oder Weit-versuchte Cavallier, Fuergestellt in der Denckwuerdigen Bereisung etc.*; tiskem vyšla 1678 v Norimberku.

KNIŽNĚ. Putování aneb Cesta z království Českého do města Benátek, odtud po moři do Země svatě, země Judské a dále do Egypta a velikého města Kairu, potom na horu Oreb, Sinai a svatě Panny Kateřiny v pusté Arabii ležící ... (1608; německy *Der christliche Ulysses oder Weit-versuchte Cavallier, Fuergestellt in der Denckwuerdigen Bereisung etc.*, Norimberk 1678, přel. J. J. Harant, ed. K. V. H.). ■ EDICE: K. H. z Polžic a Bezdržic a na Pecce atd. Cesta z království českého do Benátek ... 1, 2 (1854–55, ed. K. J. Erben; zkrácené vyd.); *Opera musica* (1956, ed. J. Berkovec). – *Výbory*: K. H. z Polžic a Bezdržic Cesta po Egyptě. Výbor z 2. dílu jeho Putování aneb Cesty z království Českého do Benátek (1926, ed. K. Hrdina); Cesty do Svaté země. Výbor ze starých českých cestopisů (mj. z Putování aneb Cesty ... 1948, ed. J. Dostál). ■

LITERATURA: K. Stecker: K. H. z P. a B. (Nová Paka 1909); J. Charvát: K. H. z P. a B. (rkp. disertace, UK Praha 1928/29); Z. Nejedlý: K. H. z P. 1621–1921 (b. d., 1939); J. Racek: K. H. z P. a jeho doba 1–3 (1970, 1972, 1973). ■ J. Schiffner: Wunderbare Ereignisse des böhmischen Ritters Ch. H. von P. auf seiner Pilgerschaft nach Jerusalem, in: *Gallerie der interessantesten und merkwürdigsten Personen Böhmens* 5 (1804); an.: K. H. z P. a B., *Čes. včela* 1838, s. 284; K. J. Erben in Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic a na Pecce atd. Cesta z království Českého do Benátek 1 (1854); an.: *Galérie výtečníků slovanských* 4 (K. H.), *Hvězda* (Olomouc) 1862, s. 329; an.: K. H. z P. a z B., *Osvěta* 1863, s. 249, 257; an.: K. H. z P. a z B., *Světozor* 1868, s. 340; S. Kapper: Ritter Harant's Orientalfahrt zu Ende des 16. Jahrhunderts, *Deutsche Monatshefte* 3, 1868, s. 486; an.: K. H. z P., *Květy* 1869, s. 230; E. Schebek: *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Ch. H. von P. und W., erzählt von dessen Bruder Johann Georg H. von P. und W., Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 12, 1874, s. 275; M. Rypl: *Úvaha o cestopisu Harantově, Listy filologické a pedagogické* 1886, s. 257; J. Teige: K. H. z P. a B., *ČČM* 1890, s. 283; J. V. Prašek: Cesta K. H. z P. a význam její pro historické poznání zemí východních, *ČČM* 1893, s. 132, 381; V. Schulz: K. Haranta z P. žádost za výhradní právo pro Putování do Země svatě r. 1607, *ČČM* 1899, s. 177; E. Horský: Kresby K. H. z P., *ČL*

1906, s. 442; K. Hrdina in K. H. z P. a B. Cesta po Egyptě (1926); L. Kroupová: *Humanistické prvky v Cestopise K. H. z P.* (rkp. disertace, UK Praha 1952/53); J. B. Čapek: K problematice osobnosti K. H., *Náboženská revue církve československé* 1958, s. 125; J. Kinský in *Čeští cestovatelé* 1 (1961); J. B. Čapek: Na paměť K. H., *Kostnické jiskry* 1964, č. 23 + *Osobnost a dílo K. H.*, *Zprávy z Bertramky* 1964, č. 40; M. Kaňák: K. H. z P. a B., *Český zápas* 1964, č. 34/35; J. B. Čapek: K problematice osobnosti K. H., *ČMM* 1973, s. 196; J. Racek: K problematice osobnosti K. H., *ČMM* 1974, s. 413; J. B. Čapek: K otázce charakteru K. H. z P. a B., *Kostnické jiskry* 1975, č. 34 a *Teologická revue* 1975, s. 176; E. Petřů in *Vzrušující skutečnost* (1984); Z. Tichá in *Jak staří Čechové poznávali svět* (1986).

zdt

František Xaver Harlas

* 8. 2. 1865 *Praha*
† 22. 8. 1947 *Praha*

Vypravěč mysliveckých historek, autor povídek a románů s náměty exotickými, historickými a utopickými; výtvarný referent a historik, muzejní pracovník a místopisec Prahy.

Narodil se v rodině železničního úředníka. Mezi pátým a desátým rokem žil v Kralupech n. Vlt., kde vychodil obecnou školu. V Praze absolvoval gymnázium (mat. 1885), poté studoval dějiny umění na filoz. fakultě něm. univerzity (1885–89) a současně (1885–86) navštěvoval speciální třídu prof. F. Ženíška na Umělecko-průmyslové škole (s technikou malby se seznámil i u malířky Ch. Mohr-Piepenhagenové); 1894 získal doktorát filozofie (disertaci *Kunstbestrebungen Kaisers Maxmilian I. und seiner Zeit*). Od 1897 pracoval ve funkci asistenta a od 1913 ve funkci ředitele Muzea hl. m. Prahy, za světové války sloužil na frontě. Zabýval se též výtvarnou kritikou a historií, působil jako referent listů *Politik*, *Union*, *Nár. politika*, přispíval i do dalších časopisů; 1899–1909 spolupracoval na heslech *Ottova slovníku* naučného. Byl zakládajícím členem a dlouholetým místopředsdou (1915–33) *Kruhu pro pěstování dějin umění*. Věnoval se též malířské tvorbě, ovlivněn jednak krajinářstvím A. Piepenhageny, jednak dobovým zájmem o plakát a ilustraci. 1930 odešel do důchodu, byl však ještě činný zejm. jako autor textů ve výstavních katalogích. 1943 se

konala souborná výstava jeho malířských a literárních prací v Ústřední knihovně hl. m. Prahy. Pohřben byl v Praze na Olšanských hřbitovech.

V prozaické tvorbě vycházel H. jednak z loveckých a přírodních zážitků (prvotina *Pod buky* aj.), jednak ze své záliby v exotice dalek a v historii. Lehce se vmýšlel do situací časově a místně vzdálených: své příběhy, jejichž protagonisty bývají pracovití a demokraticky smýšlející Češi, lokalizoval do Tichomoří, Indonésie, zvl. na Jávu (*Pod palmami, Hondovo štěstí*), bral si také náměty z indických mýtů (*Maghad*), střídal obrazy pravěku a středověku se záběry ze současnosti (*Vidiny a touhy*), psal i parodicky zamýšlené utopie budoucnosti (*Až k tomu dojde*). V románových kronikách přibližoval českou minulost: život Prahy v 70. letech minulého století (*Proto Praha!*) i prostředí šlechtického sídla Šporků z poč. 18. stol. (*Borlice*). Rušným dějem mnohdy s triviálními zápletkami a pestrým koloritem vyhovoval nenáročnému čtenáři. Historizujícími momenty souvisela H. beletrie s jeho prací muzejnickou a místopisnou, v níž se orientoval na kulturní minulost Prahy, na propagaci jejích památek (*Z pokladů pražských, Stará Praha*), na výklady uměleckého odkazu rudolfinské doby, pražské cechovní historie aj. Jako výtvarný referent a historik konzervoval H. umělecké názory a pravidla 19. stol. a usiloval o národní ráz umění. České umění také popularizoval jak v novinovém referátu a v publicistických úvahách o umělecké výchově a vkusu (*Doba a umění, Umění a domácnost*), tak v přístupných interpretacích významných osobností 19. stol. (J. Čermák, J. Mánes, F. Zenišek aj.) a v přehledných dějinách (*Malířství, Sochařství, Stavitelství*).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Borkovec, Dr. Lodyha, F. Živsa, Ingram, Jan Kornel, Lambertin, Sava Kyrrilov, S. C. H. Windler, S. U. Tongi (= zpětné psaní slova ignotus, tj. neznámý, pseudonym užívaný pro beletrii), Vojnar, Xaverius; Dr. F. X. H., F. X. H. ■ PRÍSPĚVKY in: Architektonický obzor; Časopis Společnosti přátel starožitností; Čes. svět (1905–25); Dilo; Hlas národa (od 1894); Letem světem; Lid. noviny; Máj (od 1903); Malý čtenář (1902–04); Nár. listy; Nár. politika (od 1909); Osvěta (1901–18); Politik (1895–1907); Přehled (1903); Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění (1926–27, 1930); Rozhledy; Ruch (1885–88); Světozor (1900–30); Union (1908–19); Venkov (1928); Zvon (1903–26). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o umění: Z pokladů pražských* (b. d., 1901); *Doba a umění* (b. d., 1902); *Jak vzniká obraz* (P pro ml., 1906);

Malířství (1908); *Sochařství, Stavitelství* (1911); *Stará Praha* (b. d., 1911); J. Čermák (b. d., 1913); *Umění a domácnost* (b. d., 1915); *Rudolf II., milovník umění a sběratel* (b. d., 1918); (následující beletrie, mimo *Lesní kouzla*, pod pseud. S. U. Tongi): *Pod buky* (PP 1923); *Pod palmami* (PP 1923); *Z cizích revírů* (PP 1924); *Až k tomu dojde* (PP 1925); *Maghad* (PP 1925); *Vidiny a touhy* (PP 1925); *Borlice* (R 1928); *Hondovo štěstí* (R 1928); *Proto Praha!* (R 1928); *Lesní kouzla* (P 1938); – mimoto textová část publikací: *Pražský salón. Rudolfinum* (1902); *Okružní výstava Umělecké besedy* (b. d., 1908); J. Obrovský 1914 (1914); *Krásy Republiky československé* (1919–23, s K. Herainem); A. Růžička (1923, s J. V. Janovickým a I. Navrátillem); J. Šetelík: *Praha* (1932); H. Bohman: *Defilé intelektuálů* (Nymburk 1933); *Seznam děl souborné výstavy malíře J. Autengruber* (1935); *Seznam děl souborné výstavy L. Marolda* (1935); kap. Lanna, přítel umění, in T. Žákavec: *Lanna* (1936); *Seznam děl výstavy souborů tří členů S. V. U. Myslbek* (1939); *Seznam děl výstavy souborů čtyř členů S. V. U. Myslbek* (1940); *Výstava souborného díla A. a K. Liebšcherů* (1940). ■ REDIGOVAL *sborník: Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění* (1917, s J. Hofmanem; 1926–27, s A. Friedlem); *edici: Obrazárna Zvonu* (sešity reprodukcí s H. průvod. texty, 1918–23). ■ LITERATURA: P. A. (A. Procházka): *Kronika* (polemika s H. výt. názorem), MR 1900/01, sv. 12 → *Polemiky* (1913, s tit. *Česko a výtvarné umění*); ● ref. *Z pokladů pražských, Doba a umění*: F. Sekanina, Čes. revue 5, 1901/02, s. 848; Ž., Zvon 2, 1901/02 ●; F. K. Bakule: ref. *Doba a umění, Moderní život* 1902; F. X. Šalda: ref. *Malířství, Novina* 1909 → KP 7 (1953); an.: ref. *Stará Praha, Nár. obzor* 1911, č. 31; A. Novák: ref. J. Čermák, *Přehled* 12, 1913/14, s. 737; ● ref. *Rudolf II., milovník umění a sběratel*: K. Kr. (Krofta), Čes. revue 11, 1917/18, s. 571; J. Karásek, MR 1917/18, sv. 33, s. 133 ●; B. Jedlička: ref. *Pod buky, LidN* 11. 7. 1924; drb. (J. Borecký): ref. *Pod buky, Pod palmami, Zvon* 24, 1923/24 + ref. *Z cizích revírů, Zvon* 25, 1924/25 + ref. *Maghad, Vidiny a touhy, Zvon* 26, 1925/26 + ref. *Hondovo štěstí, Zvon* 28, 1927/28; F. X. Jiřík: *O životě a působení F. X. H., Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění* (1925); A. Novotný: Dr. F. X. H., NL 1. 10. 1930; J. F. X. H. sedmdesátníkem, LidN 8. 2. 1935; uh.: *Přehled půl století životní tvorby dr. F. X. H., Nár. politika* 8. 2. 1943; ● nekrology: uh, LD 23. 8. 1947; L. Tůma–Zevloun, LD 28. 8. 1947; J. K. Pojezdný (J. Doležal), Svob. slovo 29. 8. 1947; A. Liška, NO 29. 8. 1947; Z. W. (Wirth), *Umění* 17, 1945/47, s. 307 ●; A. Horová: F. X. H. a F. X. Jiřík, sb. *Kapitoly z čes. dějepisu umění* 1 (1986).

et

Antonín Hartl

* 11. 12. 1885 *Kunkovice* u Sušice† 19. 2. 1944 *Praha*

Literární historik, editor, epigramatik, překladatel a publicista, uplatňující ve své práci zřetel k společenské funkci literatury.

Narodil se v rodině rolníka. Po maturitě na reál. gymnáziu v Klatovech (1906) studoval na filoz. fakultě čes. univerzity v Praze češtinu, slovanšské literatury a romanistiku (doktorát 1912 prací *H. G. Schauer. Studie literárněhistorická*). 1913–19 byl zaměstnán jako úředník Čes. akademie věd a umění, pak jako redaktor *Nár. demokracie* (1919–20) a *Času* (1920–23), od 1924 jako knihovník, od 1925 jako šéfredaktor tiskové kanceláře min. zahraničních věcí; z tohoto titulu byl 1931–38 také odp. redaktorem a významným přispěvatelem revue *Prager Rundschau* (vyd. K. Krofta), informující cizinu o politice, ekonomice a kultuře nového čs. státu. Vedle toho byl H. aktivně činný v čs. církvi (chtěl napsat životopis jejího zakladatele K. Farského) a v zednářské lóži *Pravda vítězí* (členy též E. Beneš, J. B. Kozák, F. V. Krejčí, A. Mucha, J. Kvapil aj.). Za okupace, kdy působil (od 1939) v *Nár.* a univ. knihovně v Praze, byl ostře sledován kvůli své předválečné činnosti a přátelským stykům s K. Kroftou a dalšími představiteli tzv. první republiky. Časté výslechy a permanentní nervové vypětí podlomily jeho zdraví.

V době vysokoškolských studií toužil stát se básníkem vyjadřujícím se k aktuálním společenským a politickým problémům národního života, a to po vzoru V. Dyka. Po sebekritickém zvážení svých juvenilí se však později vědomě omezil na epigramatickou tvorbu, v níž s chápavou ironií charakterizoval své spolupracovníky v redakci *Prager Rundschau* (*K novému roku 1934*) a členy zednářské lóže *Pravda vítězí* (*U 14 pomocníků*). V literárněhistorické práci, přesvědčen o její společenské odpovědnosti, zkoumal literaturu především v jejím sepětí s kulturně politickým životem. Výrazně se toto pojetí projevilo už v knize o H. G. Schauerovi, stejně založil i studii o V. Dykovi a práce o F. B. Mikovcovi, V. Hálkovi a Katolické moderně, které zůstaly v rukopise. V souvislosti s jeho působením na ministerstvu vznikaly četné stati a studie, jejichž cílem bylo informovat veřejnost

o literárních snahách na Podkarpatské Rusi a začlenit je do kontextu kulturního vývoje mladé Československé republiky; v podstatě jde o popisné přehledy, zdůrazňující jak svěbytnost podkarpatoruského písemnictví, tak i jeho zvláštní postavení v rámci evropských literatur. Jako editor se H. uplatnil při vydávání spisů Hálkových a především Hlaváčkových. Byl činný i jako překladatel z němčiny, ukrajinštiny a maďarštiny (za okupace připravoval výbor z maďarského básníka E. Adyho).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Mortuus, Praeteritus; ah., A. H., A. H.-I. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Budoucnost* (1921); *Cesta* (1918–19); *Čas* (1921); *Čes. slovo* (1937); sb. *Československá vlastivěda* 7 (1933); *Písemnictví Podkarpatských Rusů*; *Čin* (1932–34); *Čteme* (1942–43); *Divadlo* (1913); *Duch novin* (1928–29); sb. *Dvacáté století* 6 (1933); F. Pelikán: *Pokrokový klub Antonín Čížek jindy a nyní. Příspěvek k dějinám* (1924); bibliografie literatury o pokrokovém hnutí); *Jihočeský kraj* (Č. Budějovice, 1910–12); *Krit. měsíčník* (1939); *Kritika* (1924–25); *Lid. noviny* (1929–34); *Listy filologické* (1911–12); *Masarykův sborník* (1926–27); *Le monde slave* (1936); *L'Europe centrale*; *Most* (1921–22); *Náboženská revue* (1938); *Národ* (1919); *Nár. osvobození* (1925–37); *1930 Podkarpatské Rusi a my, též zvl. otisk*); *Nár. práce* (1942); *Naše doba* (1922–35); *Naše revoluce* (1922–33); *Nová svoboda* (1924); *Nové Čechy* (1918–25; 1922 *Jazyk a literatura Podkarpatské Rusi, též zvl. otisk*); *Nový zápas* (1924); sb. *O Kamilu Kroftovi* (1936); *Otavan* (Písek, 1918–1931); *Podkarpatoruská revue* (1937); sb. *Podkarpatská Rus* (1936); *Pokroková revue* (1910–14); *Poznání* (1931–37); *Prager Rundschau* (1931–38); *Přerod* (1922–24); *Ročenka Slovanského ústavu* (1939); *Rozhledy po literatuře a umění* (1933); *Rozvoj* (1913); *Rusín*; *Samostatnost* (1907–12); *Savremeni Pogledi* (1936); *Scéna* (Tábor 1935); *Slovanský přehled* (1925–30); *Slovo* (1938); *Slovo a slovesnost*; *Služba* (1923, *Národní básník Podkarpatských Rusínů, i sep.*); sb. *Snahy generace* (1908); *Svobodný zednář* (1934–38; 1936 *Zednářský konstruktivism, s J. Sedmikem, též zvl. otisk*); *Tempo* (1937); *Tribuna* (1919); *U* (1936); sb. *Věčné Čechy* (1939, *překlady poezie*); *Venkov* (1932); *Volné směry* (1940–41). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: H. G. Schauer (1913); O politickém básníku. *Poznámky k dílu V. Dyka* (1931); *Literární obrození Podkarpatských Rusínů v letech 1920–1930* (1931); *Die literarische Renaissance der Karpathoruthenen* (Praha 1932); *U 14 pomocníků* (epigramy, 1933); *K novému roku 1934* (epigramy, 1933); *Epilogomena k Hlaváčkovým Žálmům* (b. d., 1935). – *Ostatní práce*: *Rozhovory o naší samostatnosti* (1922); T. G. Masaryk. *Sa vie, sa politique, sa philosophie* (1923, s J. Herbenem a I. A. Bláhou); *Osnovy ruškoji narodnoji i kulturnoji polityky* (Užhorod 1923); *Kulturní*

život osvobozené Podkarpatské Rusi (1924); *Náš revoluční tisk ve Francii* (1928); *Propaganda za války* (b. d.). – *Překlady*: *Pozdravení Rusinů*. Výbor z literatury podkarpatoruské 1920–1935 (1936); H. Sachs: *Původ české země a království* (1936); P. Nettl: *Mozart v Čechách* (1939); *Ve službách paní*. Výbor z Walthera von der Vogelweide a jiných dvorských pěvců (1941). ■ **REDIGOVAL časopisy**: *Česká revue* (1919–20), *Prager Rundschau* (1931–38), *Svobodný zednář* (1934–36); *kalendář*: *Kalendář pokrokového studentstva na rok 1907/08* (1907); *sborníky*: *Stavba*. K 70. narozeninám Dr. B. Theina (1931, s jinými), *Hledající v temnotách* (vzpomínky zednářů, 1932), *Památce bratra Josefa Tůmy ...* (1933), *Dvacáté století 6: Národové a státy* (1933, s J. Prokešem a V. Santholzerem), *S. Kordulovi k padesátinám* (1936, s F. Kovářem), *A. S. Mágrovi k padesátým narozeninám 6. dubna 1937* (1937), *Edvard Beneš, filozof a státník* (1937). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: *Sebrané spisy V. Hála 10, 11* (Z cest, 1913; *O literatuře 1, 1920*); *Dílo K. Hlaváčka 1–3* (1930) + *Žalmy* (1934); *K. Krofta: Naše minulost a přítomnost*. Výbor myšlenek a úvah (1936); *J. Volf: Zednáři na Klatovsku* (1938). Viz též **KNIŽNĚ**. *Překlady*. ■

LITERATURA: ● ref. H. G. Schauer: A. Novák, *Přehled 11, 1912/13*, s. 761; J. V. Sedlák, *ČČM 1914*; A. Pražák, *Věda česká 1, 1914/15*, s. 128 ●● ref. *Rozhovory o naší samostatnosti*: F. Š. (Šimek), *Střední škola 1922*; V. F. Suk, *Úhor 1922*, s. 8 ●; V. Cháb: ref. *Kulturní život osvobozené Podkarpatské Rusi*, *NO 3. 1. 1925*; ● ref. *Dílo K. Hlaváčka*: AMP (A. M. Piša), *PL 22. 6. 1930*; A. N. (Novák), *LidN 23. 8. 1930*; Ad. Veselý, *Lumír 57, 1930/31*, s. 156 ●; Kp. (J. Knap): ref. *Literární obrození podkarpatských Rusinů ...*, *Venkov 16. 11. 1930*; ● ref. *O politickém básníku*: adv. (Ad. Veselý), *Lumír 57, 1930/31*, s. 559; Ktk (B. Koutník), *Čin 3, 1931/32*, s. 42 ●; t: ref. *Pozdravení Rusinů*, *LidN 16. 2. 1936*; M. Novotný: *O příkladném redaktoru* (ref. A. S. Mágrovi k padesátým narozeninám), *LitN 9, 1936/37*, č. 17; A. Pražák: nekrolog, *Naše věda 1944*, s. 138 (mj. o rkp. pozůstalosti); M. Kaňák: *Dvacet let, Čes. zápas 1964*, č. 7 + *Nedožitě devadesátiny, Čes. zápas 14. 12. 1975*; A. Vrána: *Zapomenut v literatuře, vzpomenu v církvi?*, *Čes. zápas 29. 12. 1985*.

pč

Adam Hartman viz
in **Historia o těžkých protivenstvích
církve české**

Josef Haser viz Josef Háizr Pisecký

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic

* asi 1461

† listopad 1510 hrad *Hasištejn* u Kadaně

Latinský básník a prozaik, hlavní představitel humanismu doby jagelonské.

Psal se též Hasistenius, Hasistejnius, Hassensteinius, Hassenstejnius, Hassistejnius, z Hassensteynu, de Hasisteyn, Hassenstain, Hassenstayn, Hassenstein, Hassenstejn, Hassistejn, Hasystein; a Lobcovitz, Lobkowicz, Lobkovicz, Lobkowicz, Lobkovitz. – Jeho rodiče – otec Mikuláš z L., matka Žofie ze Žerotína – záhy zemřeli (otec 1462). Se třemi staršími bratry byl doma vychováván v utrakvistu, ale za studií v Itálii (od 1475 Bologna, od 1481 Ferrara, tam 1482 doktorát kanonického práva) se stal katolíkem. Tehdy si pro celý život oblíbil humanismus, hnutí za obnovu klasické vzdělanosti, a navázal přátelství s několika spolužáky, jako byli Petr z Rožmberka, Kristián Pedík, P. Schott a B. Ademann. Po návratu do Čech (v zimě 1482–83) zastával krátce úřad vyšehradského probošta, asi 1488 přijal místo královského sekretáře, u dvora se seznámil s Viktorinem ze Všehrd, pozdějším místopisatelem zemských desk. Po cestě do Štrasburku za P. Schottem v létě 1485 se vydal H. zjara 1490 na cestu za poznáním památek antického světa ve Středomoří (Itálie, Kréta, Kypr, Sýrie, Palestina, Egypt, ostrovy v Egejském moři, maloasijské pobřeží, Řecko, Sicílie, Tunis), v létě 1491 se vrátil přes Benátky domů. Mezitím se doma jednalo o jeho kandidatuře na uvolněné olomoucké biskupství, ale už před jeho návratem papež rozhodl jinak. Také 1493, kdy byl H. již dokonce zvolen kapitulou, bylo olomoucké biskupství opět obsazeno papežským kandidátem. Selhal i pozdější (1500) pokus H. přítel získat pro něho hodnost koadjutora vratslavského biskupa. Nesmlouvavě katolický postoj H. přivodil 1494 jeho rozchod se Všehrdem, zato se v příštích letech sblížil s Augustinem Olomouckým a za návštěvy budínského dvora 1499 též s královským sekretářem Janem Šlechtou. Cestou z Budína se H. ve Vídni smířil s německým

humanistou K. Celtem, jemuž do té doby vytýkal, že ve spise *Ars versificandi* (1486, Umění psát básně) použil jeho veršů jako vlastních. Za vídeňského pobytu (1499) poznal H. též italského humanistu H. Balba a stýkal se s ním i v Praze, kam t. r. Balbus odešel vyučovat; brzy se s ním však rozešel, protože těžce nesl obvinění z nedostatku vlastenectví v Balbově skladbě *Boemiae et procerum eius laudes* (1500, Chvála Čech a jejich šlechty). Počátkem nového století byla H. nabídnuta služba u dvora v Budíně, kam se odebral 1502, ale už příštího roku, zklaman uherskými poměry, službu opustil. Od té doby žil v dobrovolném ústraní na hradu Hasištejně. Tam shromáždil ze vzácných rukopisů a tisků rozsáhlou knihovnu a prožil poslední léta života ve studiu a péči o soukromou humanistickou školu (jako učitel na ní působil něm. humanista J. Sturnus) pro vybrané zájemce o klasické vzdělání, mezi nimiž byl i chomutovský rodák a pozdější profesor hebrejštiny ve Wittenbergu M. Aurogallus. Kromě toho neustával v korespondenčním styku s přáteli a příznivci doma i v zahraničí. Z listu B. Adelmanovi z 1509 se dovídáme, že se téhož roku účastnil pražské korunovace krále Ludvíka (poslední spolehlivý údaj ze života H.). Zemřel v listopadu příštího roku (úmrtní den se uvádí různě: 11., 13., 14., 24., 29.) a byl pohřben v kostele dnes již neexistujícího krušnohorského městečka Přísečnice.

Literární tvorba H., rozsáhlá a mnohostranná, obdivovaná už za jeho života stejně jako po smrti mezi humanisty doma i v cizině, zahrnuje práce veršované i prozaické; je výhradně latinská. Ze značné části reaguje na soudobé, zejména domácí společenské a politické dění, a to namnoze z autorova osobního hlediska poznamenaného řadou životních zklamání. Básnické skladby psal H. v oblíbených metrech klasické antické poezie, převážně v hexametru a elegickém distichu. V hexametru jsou složeny jeho nejrozsáhlejší práce, známé pod tituly většinou vytvořenými vydavateli: *Ad sanctum Venceslaum satyra* ... (1489, Žaloba k sv. Václavu ...), *Carmen adhortatorium ad bellum contra Thurcas* (asi 1499, Výzva ke křesťanským panovníkům do boje proti Turkům), *Ecloga sive Idyllion Budae* (1503, Idyla budínská; alegorie vyjadřující zklamání z pobytu v Uhrách); z raných prací skladba o dobrodružném knihtisku *De propriis Germanorum inventis* (asi z 1475–82, O vynálezech učiněných zásluhou Němců); dále drobněj-

ší nedatovaná báseň *In thermas Caroli IV.* (Na Karlovy Vary). Elegickým distichem je napsána skladba *Elegia de peregrinatione sua* (asi 1491, Elegie o jeho putování) o cestě do Středomoří, nedatovaná *Elegia in obitum Caroli Caesaris et regis Bohemiae* (Elegie na smrt císaře Karla, krále českého), z drobnějších pozoruhodný nedatovaný projev napadající překladatele jeho básní *De interprete suorum carminum elegia* (Elegie o překladateli jeho básní). Větší díl básnické tvorby H. tvoří skladby drobné, zvl. epigramatické, obsahově příležitostné, ale je v nich zastoupena též lyrika duchovní i milostná. Prozaické dílo H. zahajuje raná chvalořeč na přítele P. Schotta *Oratio ad Argentinenses ... pro Petro Schotto* (před 1482, Řeč ke Štrasburským), přední místo zaujímají filozofické úvahy *De miseria humana* (1495, O lidské ubohosti) a *De avaritia* (asi kolem 1500, O lakotě); současně vznikla rozprava o štěstí (*De felicitate*, nedokončeno). Rozsáhlá je i dochovaná korespondence H., z níž tři listy mají povahu samostatných pojednání. Je to list K. Pedíkovi (*De urbe Praga et gentis Bohemicae moribus*, 1489, O městě Praze a mravech českého národa), list králi Vladislavovi o potřebě povznesení, zvl. majetkové restituce duchovního stavu v Čechách (1497) a list Petrovi z Rožmberka, tehdy nejvyššímu zemskému hejtmanu, o správě státu (1499), známý i ze soudobého překladu Ř. Hrubého. – H. své skladby nedával tisknout a souborně dosud vydány nebyly. Za H. života vyšel tiskem (patrně péčí Sturnovou) jen nevelký výběr jeho prací, *Opuscula Bohuslai Boemi baronis de Hassenstayn* (1509, Drobná díla ...), několik básní, týkajících se P. Schotta, bylo 1498 otištěno v posmrtné sbírce Schottových skladeb, ostatní se šířily ještě celé půlstoletí po H. smrti pouze v rukopisech, z nichž některé se dochovaly. Všechny spisy H. známé v polovině 16. století sebral a vydal český humanistický básník T. Mitis tiskem v pěti svazcích 1562–1570. Mitisovy edice zůstávají hlavním zdrojem poznání díla H. (pocházejí odtud i tituly řady skladeb) a díky některým doplňkům též jeho dobového ohlasu; Mitis také sestavil životopis H. a zevrubně popsal jeho knihovnu i její pozdější osudy.

KNIŽNĚ: in Petri Schotti ... *Lucubracionum ornatissimae* (Štrasburk 1498); *Opuscula Bohuslai Boemi baronis de Hassenstayn* (b. d., 1509). ■ EDICE (původní, ed. T. Mitis): *Farrago prima poematum* ... (1562, rozšif. 1570 s tit. *Farrago poematum*...); Lu-

Hasištejnský z Lobkovic

cubrationes oratoriae... (1563); Appendix poematum (1570); Nova epistolarum appendix (1570); Fragmentum epistolarum (b. d.); – (*novodobé knižní*): J. de Carro: Ode latine sur Carlsbad, composée... par... B. H. de L... (1829, In *thermas Caroli IV.*, s překlady do různých jazyků); *Carmina selecta* (Mnichov 1922, výbor z básní, ed. O. Jiráni); *Spisy B. H. z L. 1* (1933, prozaické spisy a doplňky k Listáři J. Truhláře, ed. B. Ryba); *Scripta moralia, Oratio ad Argentinenses, Memoria Alexandri de Imola* (Lipsko 1937, vybr. prozaická díla, ed. B. Ryba); – (*novodobé ostatní a ukázky z básní v antologiích*): P. A. Budík: *Leben und Wirken der vorzüglichen lateinischen Dichter 3* (Videň 1828, výbor z básní); in K. Hrdina: *Bohemia Latina* (1931); K. Gerst: *B. von H., Böhmens erster Humanist* (výbor z básní), 24. a 25. Jahresbericht des deutschen Staatrealgymnasiums in Rumburg 1933 a 1934; in B. Ryba, K. Hrdina: *Ukázky středověké a novověké latiny* (1938, výbor z básní); in J. Levý: *České teorie překladu* (1957, De interprete suorum carminum elegia); in *Renesanční poezie* (1975, ukázky, ed. H. Businská); – (*překlady do češtiny*): K. A. Vinařický: *Pána B. H. z L. věk a spisy vybrané* (1836, výbor z básní a listů) → *Sebrané spisy 2* (1875); K. Hrdina: *Několik epigramů B. H. z L. v českém překladě*, Vyr. zpráva reál. gymnázia v Kolíně 1910/11; O. Jiráni: *Několik básní B. H. z L. v přízvucném překladě*, Vyr. zpráva vyššího gymnázia... Praha, Truhlářská ul., 1911/12; in J. Vrchlický: *Zniv poezie národní a umělé 1* (1898, Na Karlovy Vary); in *Renesanční poezie* (1975, přel. H. Businská); in *Poselství ducha. Latinská próza českých humanistů* (1975, úvaha O lidské ubohosti a výbor z listů, přel. D. Martínková). – *Korespondence* (novodobé edice): J. Truhlář: *Listář B. H. z L.* (1893, doplňky in *Spisy B. H. z L. 1*, 1933, ed. B. Ryba); B. Hassensteinus baro a L.: *Epistolae* (Budapešť 1946, ed. A. Potuček; doplňky a opravy J. Martínek, *Zprávy Jednoty klas. filologů 4*, 1962, s. 96); B. Hassensteinii a L. *Epistulae 1, 2* (Lipsko 1969, 1980, ed. J. Martínek, D. Martínková). ■

BIBLIOGRAFIE: Rukověť human. básnictví v Čechách a na Moravě 3 (1969, rukopisy, tisky, edice a literatura do 1967). ■ **LITERATURA:** K. Vinařický: *Rozmluva o českém listu pana B. H. z L. ku panu Petrovi z Rožmberka: Psán-li původně česky neboli latinsky?*, ČČM 1831; J. Truhlář: *B. H. z L. a Konrád Celtes*, ČČM 1875 + *O spisech B. H. z L.*, ČČM 1878 + in *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.* (1894); J. Fögel: *B. L. von H. unter den Humanisten Ungarns*, Ungarische Rundschau 1913; B. Ryba: *Filip Beroaldus a čeští humanisté*, Zpráva o činnosti měst. muzea v Čes. Budějovicích, 1934; T. Kardos: *Čeští humanisté a budínská skupina Učené společnosti dunajské*, ČLit 1961; D. Martínková: *Nález spisu B. H. z L. o správě státu*, Zprávy Jednoty klas. filologů 1961 + *Několik poznámek k latinskému a českému textu traktátu B. H. o správě státu*, Zprávy Jednoty klas. filologů 1966 + *Antičtí autoři v traktátu B. H. z L. o správě státu*, LF 1966; J. Mar-

šínek: *Quaestiones ad B. H. vitam pertinentes*, LF 1967; R. Pražák: *Působení B. H. z L. v Uhrách a jeho odraz v době obrozenské*, sb. *Humanismus a renezanca na Slovensku* (Bratislava 1967); J. Martínek: *Quomodo B. H. in patriam animatus fuerit*, LF 1970 + *De Conrado Celte et B. H.*, LF 1978; J. Mátl: *Ke vztahům B. H. z L. a Viktorina ze Všehrd*, LF 1978; J. Martínek: *Ke kritice a datování básnického díla B. H. z L.*, LF 1980 + *B. v. L. und die Antike*, LF 1980 + *De chirographo B. a L.*, LF 1984; U. Bruckner: *Zu B. v. L. und Aeneas Silvius Piccolomini*, LF 1980; ● ref. B. Hassensteinii a L. *Epistulae: M. Okál*, LF 1981; P. S., ČČH 1981 ●.

ep

Jan Hasištejnský z Lobkovic

* 1450

† 21. 1. 1517 *Kadaň*

Autor pedagogického díla a cestopisu do Svaté země.

Psal se též J. z Lobkovic a z Hasnštejna, J. z L. na Hasištejně. – Nejstarší syn Mikuláše H. z L. († 1462) a Žofie ze Žerotína, bratr Bohuslava H. z L. Úřední funkce nikdy nezastával, politického života se však účastnil. Ač katolík, byl jako jeho otec stoupencem Jiřího z Poděbrad, odmítl účast na panské jednotě, po smrti krále Jiřího se účastnil jednání o nového krále (květnový sněm 1471 v Kutné Hoře), byl mezi odpůrci uherského Matyáše Korvína. Byl dvakrát ženat, z druhého manželství byl jeho jediný legitimní syn Jaroslav. Po 1471 sídlil H. ponejvíce na Kadani a věnoval se hospodaření na rodinných statcích (1490 rozdělení otcovského majetku mezi tři bratry), přijímaje přitom i občasná diplomatická posláná ve službách Vladislava II. Jagellonského: 1477 byl v Lucemburku, 1487 v Římě (u papeže si vymohl povolení, aby mohl na svých panstvích potírat kacíře a disidenty). Žil v napjatých vztazích se sousedními saskými knížaty a měl vcelku neúspěšné spory o poddanství (zejm. s městem Kadani), v nichž vystupoval jako odpůrce měšťanstva (narážka ve veršované satíře z 1512). Byl pohřben v kadaňském františkánském klášteře (který 1483 rozšířil, a byl pak označován za jeho zakladatele).

Prozaický výchovný spis H. *Zpráva a naučení synu Jaroslavovi o tom, co činiti a čeho nechati* (rkp. 1504) je sice jmenovitě adresován synovi, koncipován je však jako soubor životních regu-

lí, které do ideálně žádoucí podoby dovádějí dobový životní styl šlechty s jejími prakticky zaměřenými zájmy. Ze všeobecných norem křesťanských a morálních vycházejí zásady vedoucí mladého šlechtice k tomu, aby byl feudálním suverénem v panství i v rodině, aby měl přesně vymezeny veškeré své vztahy osobní a společenské (k nevěstě, manželce, dětem, čeládce, poddaným, sousedům, k přátelům i nepřátelům, k vladaři země aj.), aby byl prozíravým hospodářem a při zachování vrchnostenského dekoru spravedlivým, dobrým a prostým člověkem. 1493 vykonal H. pouť k božím hrobům (necelý rok po návratu M. Kabátníka a dva roky po návratu svého bratra Bohuslava z téže cesty) a zážitky z ní sepsal (zřejmě na základě deníku) počátkem 16. stol. (1505, poslední část 1509; asi v 17. stol. připsán titul Od vysoce urozeného pána pana J. z L. a na H. s tovaryšem svým vysoce urozeným pánem panem Jindřichem z Guttenstejna do Jeruzaléma k svatému hrobu Pána Ježíše Krista, Spasitele našeho, léta 1493 začatý a šťastně vykonaný putování) v cestopise dnes obvykle jmenovaném *Putování léta Páně 1493 k božím hrobům vykonané*. Do Palestiny se vydal s přáteli v polovině dubna přes Plzeň, Bavorsko, Tyroly, Benátky, Dubrovník, Korfu, Rodos, Kypr a zhruba stejnou cestou se vrátil v říjnu t. r. Nejvíce ho zajímaly Benátky a Jeruzalém, znalecky píše o životě na dvorech hodnostářů, o věcech válečných a diplomatických, jeho zájmy a pozorování jsou dirigovány i jeho horlivým katolictvím. Vypravuje prostě, nepříliš obratně, místy až jednotvárně (stereotypně líčí postup od místa k místu, popisuje chrámy ap.). Do vyprávění zařadil i drobné anekdotické příběhy. Dílo vychází z dosavadní tradice cestopisného žánru, ale překračuje zčásti deníkový charakter snahou o komplexní prezentování dějiště biblické historie. Dokládá to i v závěru spisu připojený informativní soupis věcných údajů nejrůznějšího charakteru o Svaté zemi, Egyptě a Arábii. Cestopis psal H. s výchovnou tendencí pro poučení potomků, pro posílení v katolické víře a ve snaze, aby sloužil jako zeměpisný doplněk bible.

EDICE: Pravdivý český Mentor urozený pán pan J. z L. a Hasnštejna ec. toto synu svému panu Jaroslavu dal k správě a naučení... (1796, ed. an. J. Javůrek); Zpráva a naučení synu Jaroslavu... (1851, ed. F. B. Květ; 1876 ed. F. A. Zeman); Putování vysoce urozeného p. p. J. z L. a na H. k božím hrobům vykonané (Česká včela 1834, převod do nové češtiny,

ed. an. F. L. Čelakovský); Putování k svatému hrobu (1902, ed. F. Střejček; 1906 populární úprava v nové češtině, ed. F. Maleček, znovu 1907)); – (*ukázky z Putování*): in Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); in J. Kinský: Čeští cestovatelé 1 (1961).

■ BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 4 921. ■ LITERATURA: J. Fencel: J. H. z L. (1982). ■ F. Střejček in J. H. z L.: Putování k svatému hrobu (1902); F. Maleček in J. H. z L.: Putování k svatému hrobu (1907); J. Doležal: Dva spisy výchovné 16. věku, Ped. rozhledy 31, 1917/18; J. Kinský: Šťastně vykonané putování, in Čeští cestovatelé 1 (1961); J. Martinek: Hassenstein einst und jetzt (recenze knihy o genealogii rodu H.), LF 1970; E. Petru: Staročeský cestopis z hlediska genologického, AUP Olomouc 1982; L. Kusáková: Raně obrozená edice spisu J. H. z L. (editorem Pravdivého českého Mentora z 1796 je J. Javůrek), ČLit 1985.

zdt

Zdenka Hásková

* 28. 5. 1878 *Hradištko* u Štěchovic
† 7. 11. 1946 *Praha*

Básniřka a prozaička, kulturní novinářka, překladatelka z jihoslovanských literatur.

V Praze začala studia na gymnáziu Minervy, odkud přešla na Akad. gymnázium (mat. 1898), pak studovala na pražské univerzitě přírodní vědy, dějepis a lit. historii (doktorát 1907 prací Příspěvek k fylotaxii rostlin). Jako vysokoškolská posluchačka pracovala velmi aktivně ve studentském hnutí (byla funkcionářkou ženského kroužku ve studentském spolku Slavia apod.), kde se také seznámila s V. Dykem, H. Jelínkem, F. Skácelíkem aj., s nimiž literárně spolupracovala (zejm. v čas. Lumír). 1907–09 učila na lyceu Vesny v Brně, od 1909 žila trvale v Praze a pracovala jako redaktorka: 1910–18 v Pražských novinách, 1918–26 v Československé republice. 1928 se po sedmadvacetileté známosti provdala za básníka V. Dyka. Po jeho tragické smrti (1931) neúnavně pečovala o jeho lit. odkaz (vydávala jeho práce z pozůstalosti, psala předmluvy k jeho dílům apod.). Je pohřbena spolu s V. Dykem na Olšanských hřbitovech v Praze.

Ve své próze *Mládí* se H. pokusila analyzovat přerod mladé dívky v emancipovanou ženu, hledající smysl života uprostřed konvenční měšťácké společnosti. H. zde chtěla zejména zachy-

tit psychologickou složitost ženského citového světa. Také její poezie (*Cestou*), plná citovosti a něhy, těžší především z této oblasti; intimní zpovědi „ženské duše“ a přírodní lyrika se střídají s příležitostnými verši, v nichž H. vzpomíná na své literární přátele. – Jako novinářka se H. zabývala převážně kulturní problematikou. Kromě fejetonů a informativních článků psala pravidelně divadelní kritiky (zejm. do Cesty a Lumíra) a literární recenze, v nichž věnovala zvýšenou pozornost tvorbě žen. H. překlady z jihoslovanských literatur, ať šlo o básně, povídky či ukázky z dramatické tvorby (I. Vojnović, V. Car Emin, V. Nazor aj.), byly publikovány většinou časopisecky.

PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1918–23); Českosl. republika (od 1918); Lid. noviny (1906–12); Lumír (1904–38); Moravskoslezská revue (1907); Národ (1917–19); Nár. listy; Nár. politika; Nové Čechy (1918, vzpomínky na studia); Novina (1909); Právo lidu (1913); Pražské noviny (1910–18); Ročenka Čs. republiky (1933); Rudé květy (1908–11); Samostatnost (1911–13); Srdce (1901–02); Topičův sborník (1925–26); Venkov (1917); Zlatá Praha (1902–15); Ženský svět (1902–27). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Mládi (P 1909); *Cestou* (BB 1920). – *Překlady*: I. Cankar: Pro blaho národa (1907). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: V. Dyk: Mladost (1933). ■

LITERATURA: ● ref. Mládi: A. Novák, LidN 12. 11. 1909; J. Bartoš, Nár. obzor 1909, č. 46; A. Veselý, MS1R 6, 1909/10; -ejč (J. Krejčí), Naše doba 17, 1909/10, s. 464; B. Polan, Pokroková revue 6, 1909/10, s. 136; Š. Jež: Studentská revue 3, 1909/10; P. Buzková: Ženské postavy v Mládi H., Novina 3, 1909/10; K. Sezima, Lumír 39, 1910/11, s. 30 ●; ● ref. *Cestou*: B. P. (Polan), Nové Čechy 4, 1920/21; J. O. N. (Novotný), LidN 7. 5. 1921; A. N. (Novák), Lumír 1921 ●; ● k šedesátinám: A. N. (Novák), LidN 28. 5. 1938; F. Skácelík, Lumír 64, 1937/38 ●; ● nekrology: (zdk), Svob. slovo 10. 11. 1946; A. Grund, Svob. noviny 15. 11. 1946; -jtm-, Loutková scéna 3, 1946/47, č. 2–3 ●; D. Moldanová in sb. Hluchavky (1980).

jm

Jaroslav Hašek

* 30. 4. 1883 *Praha*

† 3. 1. 1923 *Lipnice* (L. nad Sázavou) u Havlíčkovy Brodu

Prozaik, autor kabaretních her a publicista; humorista, satirik, tvůrce světoznámého satirického díla *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*.

Narodil se v rodině středoškolského učitele, rodiče pocházeli z jižních Čech (Mydlovary, Ražice). V Praze žila rodina v tísnivých poměrech a neustále měnila byt; 1896 otec po operaci zemřel. J. H. začal studovat na gymnáziu, po kvartě odešel pro neprospěch do učení v Kokoškově drogerii na Perštýně, od 1899 studoval na Českoslovanské obch. akademii v Resslově ul. (mat. 1902). Nastoupil v bance Slavii (kde byl vpsledku zaměstnán otec jako pojistný matematik, později i bratr Bohuslav), ale po krátké době se oddal tuláckému a bohémскому životu a literární činnosti. Na svých cestách prošel nejprve Slovenskem, Haličí a Uhrami, později celou Evropou. 1903 se vydal na pomoc makedonským povstalcům. Jako publicista byl radikálního smýšlení. 1904 se stal redaktorem anarchistického listu *Omladina* v Lomu u Mostu, poté redigoval další anarchistické listy. 1907 byl zatčen pro účast na anarchistickém tábore lidu a uvězněn na jeden měsíc; poté vystoupil z anarchistického hnutí. 1908 redigoval *Ženský obzor* a byl načas zaměstnán v národně sociální volební kanceláři. Mezitím se seznámil s dcerou zámožného vinohradského štukatéra Jarmilou Mayerovou, s kterou se oženil 1910, kdy získal poprvé stálé zaměstnání jako redaktor čas. Svět zvířat. Po odchodu z časopisu založil komisionářský obchod se psy (Kynologický ústav); 9. 2. 1911 se v náhlém rozrušení myslí pravděpodobně pokusil o sebevraždu a pobyl 3 týdny v Ústavu pro choromyslné v Kateřinské ul. Poté působil jako lokální referent v redakci Čes. slova (od listopadu 1911 do února 1912). 1911 inspiroval pověstnou politickou mystifikaci, karikující předválečné volební poměry, stranu mírného pokroku v mezích zákona. Vystupoval jako její „kandidát“, humorný řečník a kabaretní konferenciér, později jako „dějepisec“ strany. Po narození syna Richarda (duben 1912) opustil rodinu a věnoval se zcela bohémскому a tuláckému životu. Účastnil se též antimilitaristického hnutí, a byl proto policejně perzekvován. 1915 narukoval k 91. pluku do Čes. Budějovic, s nímž odešel (po krátkém pobytu ve výcvikovém táboře v Mostu n. Litavou) na haličskou frontu. V září 1915 se dal zajmout. Byl v zajateckém táboře v Dárnici u Kyjeva a v Tockém, kde přestál tyfovou epidemií. Na jaře 1916 se přihlásil do čs. vojska a stal se aktivním pracovníkem odboje. Publikoval v čas. Čechoslovan a působil jako sekretář plukovního výboru 1. pluku. V únoru 1918 odmítl

odjet s legiemi do Francie a po nezdařeném pokusu sestavit Revoluční radu čs. dělníků a vojáků v Kyjevě odešel do Moskvy, kde vstoupil do české sociálně demokratické strany (bolševiků). Na jaře 1918 byl vyslán jako pomocník vojenského velitele do města Bugulmy. Odtud odešel jako ředitel armádní tiskárny do Ufy a stal se spolupracovníkem politického oddělení 5. armády. V Rudé armádě, s níž se probojoval do Irkutska, zastával nejrůznější odpovědné funkce: byl náčelníkem oddělení pro práci s cizinci, sekretářem stranické buňky štábu 5. armády, organizátorem tisku a redaktorem časopisů. Na jaře 1920 získal hodnost politického inspektora armády. V Krasnojarsku se oženil s tiskárenskou dělnicí Alexandrou Lvovou (zvanou Šura). 19.12. 1920 se na popud III. internacionály vrátil přes Narvik a Štětín do Prahy. Obklopen starými přáteli, vrátil se ve složité lidské i politické situaci k bohémskému životu. Také jeho zdraví se zhoršilo. Odjel proto do Lipnice n. Sáz., aby dokončil své literární dílo; zemřel na zápal plic a ochrnutí srdce.

Ve svých uměleckých počátcích, jimiž jsou převážně cestopisné povídky, črty a humoresky, vycházel H. z představy přirozené krásy prostých věcí a života obyčejných lidí. U mladé anarchistické generace té doby byla tato představa výrazem vzpoury proti byrokratickému a policejnímu režimu i proti pokrytecké měšťácké morálce. Mladý H. nehledal uskutečnění této představy v individualistických ideálech svobody ani v romanticky přikrášlených vlastnostech člověka z lidu. Pohrdal mravními a literárními konvencemi a ironizoval i pokusy o pozicii „mladých směrů“ ve sbírce *Májové výkřiky*... (s L. Hájkem Domažlickým). Ve svých črtách a humoreskách si všímal světybných rysů, jež vycházejí z lidové tradice a jež jsou v zápase s představiteli moci nově aktualizovány. Tyto rysy vykryštalizovaly už 1902 v postavě lidového chytráka, šibala, jehož reálný vztah ke světu a bezprostřední optimismus jsou v komicím kontrastu se světem vládnoucích autorit. Základní humorné prvky pronikají v různých modifikacích celým H. dílem a stávají se předobrazem postavy Švejka. – V předválečném období se H. stal satirikem, jehož postoj se vyznačuje absolutní negací dobových ideologických hodnot, s kritickým vztahem k nacionálním ideálům a programům. Jeho satira směřovala k hlubší analýze společnosti a k odhalení absurdity odlišitých lidských vztahů. Bojovala ne-

jen proti byrokratismu polofeudálního Rakouska, ale i proti malosti poměrů a slabosti soudobé české politiky. Vyvrcholením H. parodicko-mystifikační tvorby byla „strana mírného pokroku v mezích zákona“, v níž v pohotové improvizaci vytvářel karikaturní portrét doby a mnoha veřejných činitelů, užívaje mistrovsky parodie jazyka a dobové frazeologie. Tato výstřední mystifikace, které se 1911 dostalo literárního výrazu v *Dějínách strany mírného pokroku v mezích zákona*, se stala sarkastickou perziflází a parodickým pamfletem své doby. Převahu nad negovanými jevy vyjádřil autor bohatým rejstříkem uvolněného bohémského humoru. Ostří své satiry zaměřil H., již v předtuše světové války, proti vojenskému drilu a rakouskému militarismu. Už 1911 vznikla první podoba dobrého vojáka Švejka. Své stěžejní, po návratu z války napsané dílo *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* zaměřil H. proti mravním konvencím a iluzivnímu patosu, který zakrýval společenské rozpory, jež se vyhroutily ve světové válce. Kladl proto důraz na drsnou realnost jazyka, na pravdivost, věrohodnost a přesnost zobrazení. Základem jeho nezvyklého a originálního podání je satirický kontrast chaotických událostí s každodenním životem drobného človíčka z pražské ulice. Švejk je zároveň velkým typem satirickým, který vyjadřuje groteskně ironické zesměšnění vládnoucí absurdity, ale současně znázorňuje i humorně optimistický pól života. Zrcadlí zvláštní situaci, v níž poměr prostého člověka k dějinám nelze vyjádřit jinak než pomocí idiotské, klaunské masky. Švejk si ví ve všem rady, z každé situace nachází východisko. Jeho groteskní maska je zdrojem neobyčejně verbální aktivity, která umožňuje vnikat do spletitého mocenského a ideologického soukolí a vyhrocovat skryté rozpory. Jeho naoko stavěná hloupost je ve skutečnosti přirozenou obranou elementárních lidských hodnot. V nesčíslných humorných epizodách románu zdůvěrňuje Švejk tento reálný, plebejský přístup ke světu, jenž se stává někdy humorným komentářem, jindy sarkastickým kontrastem k lidské hlouposti a malichernosti. V rámci nezávazné, zdánlivě nihilistické, leč spontánní improvizace (jež by mohla být v obecném jazyce označena jako žvást nebo „canc“) dochází k vyjádření životního optimismu. Epický klid Švejkova vyprávění je obranou proti děsivému chaosu světa a moderní civilizace, jež překonává hranice intelektuální kritiky

a skepse. Ve Švejkovi vytvořil H. svérázný, i když velmi složitý a v mnohém diskutovaný společenský typ, přisuzovaný někdy mylně českému národnímu charakteru. Na pomezí mezi komickým a epickým principem objevil H. hodnotící akcenty moderního humoru, který je bezprostředně spjat s duchem a situací člověka 20. století. Jeho román se stal předním dílem české prózy dvacátých let (oceníl ho Max Brod a I. Olbracht) i významnou součástí světové literatury.

PSEUDONYMY, ŠIFRY (nejznámější): Antonín Kočka, Ant. Pejšek, Augustin Karlíček, Bartoloměj Klouzek, Bebryk, Benjamin Franklin, Cyril Palička, Donát Dostál, Donát Dovrtěl, Dr. Josef Doubrava, Dr. Krkavec, Dr. Marek Stanko, Dr. Mituška bej, Dr. Vilém Stanko, Dr. Vladimír Stanko, Dr. Zitko, Eduard Drobílek, Emil Ritter, Erhard Hroznata, František Jirák, Frant. Pazdera, Frant. Šťastný, G. Dráček, Gryša, Hofbauer Kamizola, Ján Čulen, Jan Kopytko, Jan Tlamicha z Práče, Jan Tlamycha z Dřevčic, Jan Záruba, Jaromír Veverka, Jaroslav Pšenička, J. Celestýn, Jeden z Makabejských, Josef Daněk, Josef Filip, Josef Kanoušek, Josef Pexider, Josef Pley, Karel Čtyři, Karel Ježek, Karel Novák, Karel Skarytka, Karel Šefl, Karel Šefl Žehrovský, Karel Teissig, Karel Tři, Ladislav Čížek, Ladislav Hamáček, Leopold Čížek, Leopold Srovnal, Leopold Vacek, Luděk Barnabášek, Miloslav Prášek, Mituška, M. Ruffian, Nemo, Ondrej Vojnar, Otomar Knížek, P. Alban Schleichleiter, Prokop Lupenec, Richard Mayer, Roman, Rudolf Špáta, Václav Čipák, Václav Katz, van der Haschek, Vavřinec Všetického, V. H. Kamizola, Viktor Bartoš, Viktor Janota, Vilém Kubeš, Vladimír Mayer, Voják z české armády, Vojtěch Hanačík, Vojtěch Kapristián z Hellenhofferů, V. Rákos; Dr. V. St., H., Ja. G., Jar. H., J. H., J. H.-k, K. M., M. L., R. H., V. Z. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Besedy Času (1904); Besedy lidu (1904–14); Čechoslovan (Kyjev, 1916–18); Čes. módy (1911); Čes. slovo (1908–12, 1921–22); Českosl. voják (1917); Dělnický kalendář Československé strany sociálně demokratické v Rakousku 1909 (1908); Dělnický rodinný kalendář na r. 1914 (1913); Den (1907); Dobrá kopa (1911–13); Honza (1921); Humorist. listy (1907–22); Chudšas (1907); Ilustrovaný svět (1903–04); Kalendář Besed lidu na r. 1914 (1913), 1915 (1914); Kalendář Čes. mód 1912 (1911); Kalendář Velký Čechoslovan na r. 1917 (Kyjev); Kapesní kalendář Čechoslovanu na r. 1917, 1918 (Kyjev); Karikatury (1909–13); Komuna (1907); Kopřivy (1910–14, 1921); Krasnaja Jevropa (Ufa, Krasnojarsk, Irkutsk, 1919); Krasnyj strelok (1919–20); Letem světem (1910–11); Lid (1908); Lid. noviny (1914, 1922); Ločákův humorist. kalendář na r. 1908 (1907); Matice svobody (1904, 1909); Mladé proudy (1908–09); Nár. listy (1901–06); Nár. obzor (1908, 1912); Nár. politika (1905–06, 1911); Naš put

(Ufa, Belebej, 1919); Neruda (1906); Nová omladina (1906–07); Nový Neruda (1906); Omladina (Lom u Mostu, 1904); Právo lidu (1902–14); Pražský ilustrovaný kurýř (1907); Průkopník (Moskva, 1918); Revoluce (1917); Rudé právo (1921–22); Sborník mládeže soc. demokratické (1913); Slavjanskij vestník (1917); Směr (Plzeň, 1912); Smich republiky (1921); Soldat, rabočij i krestjanin (1918); Sovet (Irkutsk, 1920); Sršatec (1921–22); Sturm–Roham (Irkutsk, 1920); Svět (1912–13); Svět zvířat (1909–13); Světozor (1904–15); Svítlna (1906–07); Tribuna (1921–22); Týdenní kronika (1919); Večerní Čes. slovo (1921–22); Večerník Práva lidu (1914); Velký slovan-ský kalendář na r. 1915 (1914); Venkov (1908); Veselá Praha (1906–15, 1920); Veselý obrázkový kalendář na r. 1912 (1911); Vestník Poarma (Irkutsk, 1920); Vilm-kův humorist. kalendář na r. 1915 (1914), 1916 (1915), 1923 (1922); Vlast truda (1920); Zajímavé noviny (1911); Zlatá Praha (1913–15); Zprávy Čs. revoluční rady dělníků a vojáků (1918); Ženský obzor (1908). ■ **KNIŽNĚ. Belevrie:** Májové výkřiky a jiné verše (1903, s L. Hájkem Domažlickým); Dobrý voják Švejk a jiné podivné historky (PP 1912); Trampoty pana Tenkráta (PP 1912); Kalamajka (BB b. d., 1913, ke kresbám J. Lady); Průvodci cizinců a jiné satiry z cest i z domova (PP b. d., 1913); Můj obchod se psy a jiné humoresky (1915); Dobrý voják Švejk v zajetí (P, Kyjev 1917); Dva tucty povídek (1920); Pepiček Nový a jiné povídky (1921); Tři muži se žralokem a jiné poučné historky (1921); Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války 1–3 (R b. d., 1. 1921, 2. 1922, 3. 1923; pokr. s označením díl 4.–6. napsal K. Vaněk, b. d., 1923–24); Mírová konference a jiné humoresky (1922); Švejkův silvestr (D b. d., 1922, s J. Kolářem); – posmrtně: Větrný mlynář a jeho dcera (kabaretní scény a hry, 1976, ed. R. Pytlík, M. Laiske; obs.: Šálek černé kávy, prem. asi 1910; Pevnost, prem. asi 1911, s jinými; Hora Olivetská aneb Výprava Čechů v Jeruzalémě, prem. 1911, s F. Langrem, J. Machem; Mona Lisa, prem. asi 1911, s jinými; Větrný mlynář a jeho dcera, prem. po 1911, s E. Drobílkem, F. Langrem; Z Karlína do Bratislavy parníkem Lanna 8 za 365 dní, prem. 1921, s E. A. Longenem, E. E. Kischem). – *Výbory* (s výjimkou svazků ze sebraných nebo vybraných spisů): Dva tucty povídek (1920, ed. K. H. Vika); Smějeme se s J. H. 1, 2 (1946); Pod věchýtkem humoru (1949); Škola humoru (1949, ed. B. Hůla); Malá zoologická zahrada (1950); Panoptikum měšťáků, byrokratů a jiných zkamenělin (1950, ed. Z. Ančík); Veselé povídky (1953, ed. Z. Ančík); Aféra s křečkem a jiné povídky (1954, ed. V. Lacina); Povídky (1955, ed. Z. Ančík; další vyd. t. r. s tit. Satiry a humoresky); Školní čítanky a jiné satiry (1956, ed. R. Pytlík); Z doby strany mírného pokroku v mezích zákona (1956, ed. M. Jankovič, R. Pytlík); Abeceda humoru 1, 2 (1960, ed. Z. Ančík, M. Jankovič, R. Pytlík); Haškův boj za socialistickou republiku (1960, ed. R. Pytlík); Terciánská vzpoura a jiné povídky (1960, ed. V. Stejskal); Má drahá přítelkyně Julča (1962);

Dekameron humoru a satiry (1968, upr. vyd. 1972, ed. Z. Ančík, M. Chlábková, M. Jankovič, R. Pytlík); Útrapy vychovatele (1969, ed. J. P. Velkoborský); Praha ve dne i v noci aneb Týden mezi Dacany (1973, ed. M. Jankovič, R. Pytlík); Idylky z pekla (1974, ed. E. Paloncy); Školní výlet (1974, ed. A. Benešová, J. Burianová); Politické a sociální dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona (1977, ed. R. Pytlík); Výbor z díla J. H. 1–5 (Čs. spisovatel, 1977–81); Maloměstský pitaval (1978, ed. R. Pytlík); Neznámé osudy dobrého vojáka Švejka (1983, ed. J. Bešta); Vesele o novinách a novinářích (1983, ed. Z. Hoření); Tajemství mého pobytu v Rusku (1985, ed. Z. Hoření). – *Souborná vydání* (obs. řadu prací za života J. H. knižně nevydaných): Sebrané spisy J. H. (nakl. A. Synek, 1924–29, 16 sv., red. A. Dolenský); Spisy J. H. (SNKLU 1955–60, Čs. spisovatel 1961–74, 16 sv.). ■ **KORESPONDENCE:** Lidský profil J. H. (různým adresátům z 1901–22; 1979, ed. R. Pytlík, M. Havránková). ■ **REDIGOVANÁ periodika:** Omladina (Lom u Mostu, 1904), Nová omladina (1906), Komuna (1907), Chudás (1908), Ženský obzor (1908), Knihařský obzor (1908), Svět zvířat (1909–10), Čes. slovo (listopad 1911–únor 1912), Svět (1912–13), Českoslovan (Kyjev, červenec 1916–duben 1917, říjen 1917–únor 1918), Průkopník (Moskva, březen 1918), Náš puť (Ufa, Belebej, leden–březen 1919), Krasnaja Jevropa (Ufa, Krasnojarsk, Irkutsk, únor–březen 1919), Izvestija internacionální sekci (Čeljabinsk, Omsk, Irkutsk, 1919), Weltrevolution (Omsk, Irkutsk, 1920), Sibirjak (Krasnojarsk, jaro 1920), Sturm-Roham (Irkutsk, 1920), Bjuleten politrabotníka (Irkutsk, 1920), Sovet (Irkutsk, září 1920), Vestnik Poarma (Irkutsk, říjen 1920); *shornik:* Neperiodická edice (1903, s L. Hájkem Domažlickým). ■

BIBLIOGRAFIE: R. Pytlík, M. Laiske: Bibliografie J. H. (1960, soupis díla a literatury o H.); B. Mědílek a kol.: Bibliografie J. H. (1983, soupis díla a literatury o H.); A. Maťovčík: J. H. na Slovensku (1983). ■ **LITERATURA:** A. Bouček: Padesát historek ze života J. H. (1923); F. Kysela (F. Sauer): Franta Habán ze Žižkova (1923); Z. M. Kuděj: Ve dvou se to lépe táhne (1923); F. Sauer, I. Suk: In memoriam J. H. (1924); L. Hájek: Z mých vzpomínek na J. H., autora Dobrého vojáka Švejka a výborného českého humoristu (1925); A. Řehoř Hýskovský: Veselé příběhy ze života J. H. (1925); Z. M. Kuděj: Ve dvou se to lépe táhne, ve třech hůře (1927); E. A. Longen: J. H. (1928); Z. M. Kuděj: Když táhne silná čtyrka (1930); V. Menger: J. H., zajatec č. 294217 (1934; 1948 s tit. J. H. v zajetí) + J. H. doma (1935; 1946 dopln. vyd. s tit. Lidský profil J. H.); B. Ludvík: J. H. (1946); G. R. Opočenský: Čtvrt století s J. H. (1948); Z. Ančík: O životě J. H. (1953); V. Stejskal: H. na Lipnici (1953); J. Křížek: J. H. v revolučním Rusku (1957); A. P. Volkov: J. G. (Černovcy 1957); J. H. ve fotografii (1959, ed. J. Kalaš); sb. J. H. mezi svými (1959); S. I. Antonov: J. Gašek v Baškirii (Ufa 1960,

rozšíř. vyd. 1964); M. Jankovič: Umělecká pravdivost Haškova Švejka (1960); N. P. Jelanskij: Ranněje tvorčestvo J. G. (Saratov 1960) + J. G. v revolucionnoj Rossii (Moskva 1960); K. Štěpánek: Vzpomínky na poslední léta J. H. (1960); B. S. Sanžijev: J. G. v Vostočnoj Sibiri (Irkutsk 1961); R. Pytlík: J. H. (1962); Z. Šťastný: Sražajučijsja J. G. (Ufa 1962); L. Dobossy: Hašek (Budapešť 1963); A. M. Dunajevskij: Idu za Gašekom (Moskva 1963); P. Petr: Hašeks Schwejk in Deutschland (Berlín 1963); S. I. Vostokova: J. G. (Moskva 1964); V. J. Ševčuk: J. G. (Kyjev 1965); E. Frynta: H., der Schöpfer des Schwejk (1965, též angl.); V. Warausová: Přátelé Haškovi a lidé kolem nich (1965); G. Janouch: J. H., der Vater des Soldaten Schwejk (Bern–Mnichov 1966); W. Prochazka: Satire in Hašek's novel The Good Soldier Schwejk (New York 1966); A. M. Dunajevskij: Zmizení J. H. (1967); J. Lada: Můj přítel Švejk (1969); L. Dobossy: Hašek villága (Budapešť 1970); R. Pytlík: Toulavé house (1971; 1982 přeprac. vyd. s tit. Zpráva o J. H.); I. A. Bernštejn: Pochožděnja bravogo soldata Švejka J. G. (Moskva 1971); I. I. Trofimkin: J. G. (Leningrad 1973); I. F. Rimanov: Vstreči s J. G. (Čeboksary 1974); Texty Společnosti J. H. 1, 2 (1976, 1981); M. Jung, B. Kühnel: Des braven Soldaten Schwejk Leibgerichte und solche, die es geworden wären, wenn er sie kennengelernt hätte (Wiesbaden 1977); M. Lion: Der Einfluss von J. Hašeks Die Abenteuer des braven Soldaten Schwejk auf die tschechische antimilitaristische Satire der Nachkriegszeit (Vídeň 1977); J. Pospíšil: Znal jsem Haška (1977); G. P. Kent: A Critical and Interpretative Study of Non-Satirical Elements in the Form and Title Hero of the Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války by J. H. (Providence 1978); C. Parrott: The Bad Bohemian: The Life of J. H., Creator of The Good Soldier Švejk (Londýn–Toronto 1978); R. Pytlík: Náš přítel J. H. (1979); G. G. Šubin: Krasnyj Jarda (Moskva 1979); N. P. Jelanskij: J. G. (Moskva 1980); L. Soldán: J. H. (1982); G. G. Šubin: J. G. (Moskva 1982); C. Parrot: J. H. A Study of Švejk and the Short Stories (Cambridge 1982); J. Hájek: J. H. (1983); Z. Hoření: J. H. novinář (1983); E. Klos, P. Taussig: H. a film aneb Film a H. (1983); sb. Mezinárodní konference, Dílo J. H. v boji za mír a pokrok mezi národy (1983); R. Pytlík: J. H. a Dobrý voják Švejk (1983) + Kniha o Švejkovi (1983) + Švejk dobývá svět (1983) + Haškův kalendář (1983); F. Vrbecký: Milostiplný příběh J. H. (1983); sb. J. H. (Amsterdam 1983, usp. M. Grygar); sb. J. H. (protokol sympozia v Bambergu) (Frankfurt n. M., Bern, New York, Paříž 1989); P. Blažiček: Haškův Švejk (1991). ■ R. Hašek: ref. Májové výkřiky..., Moderní život 1906, s. 199; K. (F. V. Krejčí): ref. Průvodčí cizinců a jiné satiry..., PL 16. 11. 1913; Cassius (J. Kolman): Zrádce, Venkov 19. 1. 1919; J. Hašková: Dušička J. Haška vypravuje, Večerní Tribuna 6. a 7. 5. 1921; M. Brod: Zwei Prager Volkstypen, Prager Abendblatt 7. 11. 1921; I. Olbracht: Osudy dobrého vojáka Švejka

za světové války, RP 15. 11. 1921 → O umění a společnosti (1958); O. Hanuš: Druhý z pěti, Večerník PL 4. 1. 1923; J. Hašková: Profil mrtvého druha, Tribuna 10. 1. 1923; A. Fuchs: Několik vážných poznámek k humoru J. H., Socialistická budoucnost 14. 1. 1923; K. Vaněk: Za mrtvým humoristou, RP 6. 1. 1924; J. Morávek: J. H. – dobrý voják Švejk, Več. Čes. slovo 1. 9.–4. 10. 1924; -jeř- (J. Fučík): Počítí dobrého vojáka Švejka, RP 4. 10. 1925 + (pod vl. jm.) Pustý ostrov, Švejk a univerzita, Q 1926, č. 1 → Stati o literatuře (1949); P. Eisner: Švejk, Prager Presse 12. 5. 1926; J. O. Novotný: Rehabilitace J. H., Cesta 9, 1926/27, s. 129; J. Hašková: Haškova pravda, Kmen 1, 1926/27, s. 167; E. Bass: O J. H., LidN 27. 3. a 3. 4. 1927; J. Durych: Český pomník, Rozmach 1927, s. 97 → Ejhle, člověku! (1928); J. Fučík: Válka se Švejkem, Tvorba 2, 1927/28, s. 294 → Stati o literatuře (1949); F. Langer, J. Mach: Strana mírného pokroku a jiné příhody s H., Pestrý týden 1928, č. 1–22 (nedokonč.); F. C. Weiskopf: Piscatorův Švejk, Kmen 2, 1928/29, s. 50; V. Dyk: Hrdina Švejk, NL 15. 4. 1928; F. X. Šalda: E. A. Longen, ŠZáp 1, 1928/29, s. 73; K. Poláček: Český humor v české kritice, Čin 1, 1929/30, s. 861; M. Zalka: J. H. v Rudé armádě, Středisko 2, 1931/32, s. 164; I. Olbracht: Deset let od H. smrti, Čes. slovo 1. 1. 1933 → O umění a společnosti (1958); L. Novomeský: Švejk šlehán osudem napořád, Tvorba 1933, s. 24 → Moderní česká literatura a umění (1974); F. X. Šalda: Nejnovější krásná próza česká, ŠZáp 7, 1934/35, s. 127; K. K. (Konrad): Švejk není sám, Tvorba 1935, s. 334 + Švejk a Oblomov, Tvorba 1935, s. 709 → Ztvárněte skutečnost (1963); Co je pro vás J. H.? (anketa s příspěvky levicových kult. pracovníků), Program D 36, 1935/36, sv. 4; L. Novomeský: H. je věčný, Tvorba 1938, s. 3 → Moderní česká literatura a umění (1974); K. Vojan (J. Fučík): Čchona a Švejk, dva typy z české literatury a života, Cesta soukr. zaměstnanců 1939, č. 1 → Milujeme svůj národ (1948); J. Lada in Kronika mého života (1947); J. M. Grossman: Kapitoly o J. H., Listy 1948, s. 15; Kuzma (J. Ch. Novotný): Po stopách J. H., Svob. slovo 17. 1.–14. 2. 1950; Z korespondence J. Mahena a V. Mengra o J. H., LitN 1951, s. 39; R. Pytlík: Realismus v počátcích tvorby J. H., LitN 1953, č. 17; J. Skalička: Vznik a vývoj Haškova Švejka, NŽ 1953, s. 586; A. Černý: H. a film, Kino 1953, s. 222; F. Daneš: Příspěvek k poznání jazyka a slohu H. Osudů dobrého vojáka Švejka, NR 1954, s. 124; J. Opelík: Fučík jako kritický vykladač Haškova Švejka, ČLit 1954, s. 352; J. Ančík: Putovanie J. H. po Slovensku, Kultúrny život 1955, č. 11; M. Jankovič: Vztah ke skutečnosti v uměleckých počátcích J. H., ČLit 1957, s. 441; R. Pytlík: H. literární a neliterární, NŽ 1959, s. 39; S. Birjukov: Spomienky na J. H., Smena 7. 10. 1961; H. Böll: O Švejkovi, HD 1961, s. 510 (přetisk čl. z 1952); K. Hausenblas: K výstavbě „postavy“ v prozaickém textu, Bulletin Vys. školy rus. jazyka a literatury 1961, s. 153; F. Langer in Byli a bylo (1963); R. Pytlík: Švejk... a ti druzí, Kult.

tvorba 1963, č. 17; M. Uhe: Josef Švejk a Ivan Denisovič, Divadlo 1964, č. 3; Vzpomínky Š. Lvové-Haškové, Průboj 1965, č. 21–37; V. Černý: Král Ubu a J. Švejk, jeho poddaný, HD 1965, č. 6; M. Jankovič: Spor o Švejka?, LitN 1965, č. 44 + Hra s vyprávěním, sb. Struktura a smysl... (1966); L. Nováková: K otázce nespisovných prvků v jazyce Haškova Švejka, AUC Praha, Philologica 1–3, Slavica Pragensia 8, 1966; B. Doležal: Nedokonalost H. Osudů, sb. Podoby (1967); R. Pytlík: Švejk ve světě, ČLit 1969, s. 265 + Osobnost a dílo, Orientace 1970, s. 56 + Švejk jako literární typ, ČLit 1973, s. 131; S. I. Vostokovová: Dobrý voják Švejk očima sovětských čtenářů, ČLit 1973, s. 154; A. Hájková: K typickým rysům H. humoru, Tvorba 1973, č. 18 → Nejen o humoru (1984); F. Miko in Štýlové konfrontácie (1976); J. Beneš in J. H.: Velitelem města Bugulmy (Toronto 1976); L. Soukup in V jejich stopách (1977; H. a jižní Čechy); F. Buriánek in Z moderní české literatury (1980); S. Corduas: Některé poznámky k možné interpretaci Haškova Švejka, SPFF Brno, D 28, 1981; J. Toman: Futurismus, dadaismus nebo poetismus? Poznámky o Švejkovi, Proměny (New York) 1981, č. 2; L. Doležal: Cirkular Patterns. H. and The Good Soldier Švejk, Poetica Slavica (Ottawa 1981); J. Hájek: J. H. a divadlo, Scéna 1983, č. 12 + Švejk jako satirický typ a ironický „mýtotvorce“, Lit. měsíčník 1983, č. 5; B. Svozil: H. Dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona, Lit. měsíčník 1983, č. 6 → Tvář reality (1986); F. Buriánek: Český literární kontext H. švejkovské satiry, Lit. měsíčník 1983, č. 6; H. se směje (anketa), Lit. měsíčník 1983, č. 4–6; J. Kotalík: J. H. a J. Lada, Lit. měsíčník 1983, č. 4; R. Pytlík: Boje o Švejka, ČLit 1983, s. 5 + Kapitoly z praktické švejkologie, Díkobraz 1983, č. 1–52; V. Just: Kabaretní činnost J. H., M. Zahradka: H. práce v ruštině, L. Dobossy: Některé prameny Haškova Švejka, I. A. Bernštejnová: Švejk ve světové literatuře, vše ČLit 1983; F. Kautman: Kafka, H., Weiner a Jesenská, Svědectví 1983, č. 69, s. 97; S. Richterová in Slova a ticho (Mnichov 1986); M. Grygar, N. A. Nilsson, G. Riff in sb. Czech Studies – České studie (Amsterdam – Atlanta 1990).

rp

Roman Hašek

* 7. 5. 1883 *Praha*
† 13. 5. 1919 *Praha*

Básník a prozaik z přelomu století, autor dekadentně symbolistických veršů a humoristických povídek.

Vl. jm. Josef H. – Pocházel z rodiny vrchního metéra Nár. politiky; byl bratrance Jaroslava

Haška. Po maturitě na Akad. gymnáziu (1902) pracoval jako redaktor (čas. *Moderní život*) a působil jako účetní revisent na pražském magistrátu. 1903 byl předsedou Volného literárního sdružení *Syrinx*. Dlouho trpěl plicní chorobou a zemřel náhle na srdeční slabost.

H. literární začátky souvisely s epigonskou vlnou dekadentně symbolistické lyriky. Sdílí s ní stereotypní motivy zádumčivých nálad nad marností života, hořkých pocitů zbytečnosti, autostylizační masky a bolestně se tvářící ironie, které byly obecným majetkem mladé generace. H. dekadentní lyriku provázely galantní, až frivolní verše o milostných loučcích, společensky protestní rouhavé písně a básně bohémské nostalgie a smutné erotiky. Protiklad skutečnosti a snu, naděje a cynismu je zdařileji vyjádřen písňovou formou, stručným, zhuštěným veršem než epigonskými reflexivními básněmi. V následujících letech se H. obrátil k povídkám, v nichž dobová kritika shledávala burleskní výsměch a groteskní humor, jež však jsou z valné části spíš krotkými historkami hospodských kumpánů, kteří si přiznali nezbytnost podřídit se zavedenému způsobu měšťáckého života. Ze smířlivého humoru prokmitne jen občas ironická narážka na ztracené životní iluze. Poslední H. knihu *Nebe a dudy* (podtitul *Rozmarné verše*) charakterizuje ironický vztah ke skutečnosti, zejména k lásce, sebeironie, vtipné bonmoty, básně blízké kabaretním scénkám a causeristické veršování.

PSEUDONYMY: Josef Roman Hašek, Petr Johannes. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Máj* (1902–03); *Moderní revue* (1901–06); *Moderní život* (1902–03); *Nár. politika*; *Nový kult* (1902–03); *Právo lidu* (1903); *Pražská lid. revue* (1907); *Rudé květy* (1902–06); *Srdce* (1902–03); *Svítilny* (1906–07). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Umírající království* (BB 1902); *Pohádka zelených očí a verše o stesku i výsměchu* (B v próze a BB, 1904); *Historie Modrého velblouda* (P b. d., 1908); *Potměšile historie* (PP 1910); *Svatební píseň* (PP b. d., 1911); *Nebe a dudy* (BB b. d., 1912). ■ REDIGOVAL *časopis*: *Moderní život* (1903), *Svítilny* (1906–07), s. J. Soukenkou a J. Havlíčkem); *sborník*: *Letáky* (1902, s. A. Zemanem). ■

LITERATURA: ● ref. *Umírající království*: V. Dyk, *Moderní revue* sv. 14, 1902/03, s. 173; J. Müldner, *Srdce* 2, 1902/03, s. 171; L., *Zvon* 3, 1902/03 ●; ● ref. *Pohádka zelených očí...*: -q-, *Máj* 2, 1903/04, s. 665; V. O., *Přehled* 2, 1903/04, s. 726; L., *Zvon* 4, 1903/04 ●; ● ref. *Svatební píseň*: Ant. Veselý, *Čes. revue* 1911/12, s. 251; -ejč- (J. Krejčí), *Naše doba* 19, 1911/12, s. 541; R. (V. Červinka), *Zlatá Praha* 29,

1911/12, s. 206 ●; -pa- (F. S. Procházka): ref. *Nebe a dudy*, *Zvon* 13, 1912/13; ● nekrology: an., *Nár. politika* 15. 5. 1919; A. N. (Novák), *Venkov* 16. 5. 1919 ●.

zt

Jarmila Hašková

* 28. 6. 1887 *Praha*

† 20. 9. 1931 *Praha*

Autorka humoristických povídek, románů a knih pro děti a mládež.

Roz. Mayerová. Pocházela z rodiny zámožného majitele štukatérské dílny v Praze; zde 1903–06 navštěvovala obchodní školu Ženského výrobního spolku. Ještě jako studentka (1906) se seznámila se spisovatelem J. Haškem, její rodiče však kvůli Haškovu anarchismu, bohémství a existenční nezajištěnosti měli vůči tomuto vztahu velmi vážné výhrady. Po dramatických peripetiích došlo ke sňatku 23. 5. 1910. 1912 se manželům narodil syn Richard, v témže roce však jejich rodinné soužití definitivně skončilo a J. H. žila nadále sama se synem. Až do konce života pracovala jako úřednice Obchodní a živnostenské komory v Praze.

Při svém vstupu do literatury byla J. H. silně ovlivněna tvorbou J. Haška. Napsala značné množství humoristických povídek, v nichž hledí se sociálně vnímavým a soucitným pohledem na životní osudy „malého člověka“ (*Robinson a jiné veselé povídky*, *Povídky o slabých ženách a silných mužích a naopak*). I když přijala řadu literárních konvencí z tradiční zábavné literatury a při kresbě postav většinou nepřekročila meze žánrového figurkářství, vypovídají tyto povídky o autorčině fabulační a jazykové obratnosti i o jejím pozorovatelském talentu, umocněném znalostí životních faktů a vypravěčskou upřímností. Z těchto důvodů lze v povídkách spatřovat vrchol H. literární tvorby, zvláště když její pokusy jak o sociální román (*Martin Mayer*), v němž vylíčila životní osudy proletáře, tak o románek pro dívky (*Haniččino jaro*) ztroskotaly na přemíře popisu a didaktičnosti. Teprve v posmrtně vydaném románu *Vinohradské dětičky*, líčícím s humorným odstupem a s autobiografickou otevřeností život pražské měšťácké rodiny, zvládla J. H. fabulační nároky román-

nového tvaru. Napsala také několik vzpomínkových črt o J. Haškovi, v nichž se snažila rehabilitovat jeho život i literární dílo.

PSEUDONYMY: Háma, Iška. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo; Čes. svět (1927–28); Dobrý den (1927–28); Gentleman (od 1925); Kmen (1926–27); Lid. noviny (1921–30); Nár. osvobození (1924–31); Právo lidu (1921–24); Tribuna (1921–28); Venkov (od 1925); Země (1922–23). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Martin Mayer (R 1922); Haniččino jaro (P pro ml., 1923); Robinson a jiné veselé povídky (1923); Povídky o slabých ženách a silných mužích a naopak (1927); Z notesu svatého Petra (P pro ml., 1930); – posmrtně: Vinohradské dětičky (R 1946). – *Překlad* (posmrtně): E. Kästner: Emil a detektivové (1932). – *Výbor*: Drobné příběhy (1960, ed. R. Hašek, R. Pytlík). ■ KORESPONDENCE: Lidský profil J. Haška (J. Haškovi z 1908–21 + vzpomínka J. H. na J. Haška, ed. R. Pytlík, 1979). ■

LITERATURA: Š. Jež: ref. Haniččino štěstí, Tribuna 17. 6. 1923; ● ref. Robinson...: J. S. (Staněk), Čes. osvěta 20, 1923/24, č. 11; vz. (V. Zelinka), Zvon 25, 1924/25 ●● ref. Povídky o slabých ženách...: V. Brtník, Venkov 1. 11. 1928; J. Karasová, Ženský svět 1928, č. 11; K. Š. (Štorch), RA 4, 1928/29; vz. (V. Zelinka), Zvon 29, 1928/29 ●● ref. Z notesu svatého Petra (i další vyd.): M. Majerová, Čin 2, 1930/31; B. H., Úhor 1930, s. 211; šp (F. Kašpar), NO 22. 1. 1946 ●● nekrology: Z, LidN 21. 9. 1931; K. Nový, NO 22. 9. 1931; an., PL 22. 9. 1931; F. Dlouhán, Lit. rozhledy 15, 1930/31, č. 11; H. J. Bally, RA 7, 1931/32; an., Úhor 1931, s. 180 ●; F. Hampl: ref. Vinohradské dětičky, Práce 28. 11. 1946; K. Nový: O J. H., Práce 29. 9. 1948; R. Pytlík in J. H.: Drobné příběhy (1960); V. Warausová in Přátelé Haškovi a lidé kolem nich (1965); J. Rambousek: O J. H. a jejím „českolipském“ románu pro dívky, Českolipsko literární 10, 1991.

jm

Prokop Miroslav Haškovec

* 1. 2. 1876 *Bechyně*
† 20. 12. 1935 *Brno*

Literární historik s filologickou erudicí, zaměřený hlavně ke starší francouzské literatuře a zabývající se i otázkami francouzsko-českých literárních a kulturních styků, překladatel, básník.

Vyrůstal v Bechyni a celý život si uchoval smysl pro regionalistické snahy rodného kraje. Gymnázium studoval nejdříve v Jindř. Hradci (1888), pak v Čes. Budějovicích (1889–96). Za studii bohemistiky a romanistiky na pražské filoz. fakultě

prošel filologickou školou J. Gebauera a J. U. Jarníka, vliv na něho měli i profesori J. Máchal a J. Polívka. Již jako vysokoškolský student byl literárně činný, přispíval do Studentských směrů a tiskem vydal brožuru o Jihočechu F. L. Čelakovském. Po aprobaci pro jazyk český a francouzský na vyšších školách reálných (1902) učil na středních a odborných školách v Praze, v Pardubicích a v Čes. Budějovicích (publikoval ve Výročních zprávách těchto ústavů). Doktorát filozofie dosáhl 1904 prací *O vývoji moderních literatur*. Od 1905 působil na reálce v Karlíně, školní rok 1907/08 věnoval studiu v cizině (Sorbonna, Collège de France a Ecole des Hautes Etudes v Paříži, univerzita v Heidelbergu, později další četné cesty do ciziny). 1908 byl jmenován docentem dějin francouzské literatury na pražské univerzitě, od 1909 byl pověřen řízením literárněhistorického oddělení románského semináře. Od srpna 1920 jako řádný profesor románské filologie organizoval studium romanistiky na filoz. fakultě nově založené univerzity v Brně, kde působil až do své smrti, v počátcích univerzity v Bratislavě zde suploval romanistiku. Byl činný i na poli česko-francouzské a česko-ruské kulturní spolupráce; účastnil se založení jihočeského nakladatelského družstva Husovo dědictví (první předseda), se skupinou spolupracovníků sestavil první díl Jihočeské čítanky. Byl dlouholetým redaktorem romanistické části Časopisu pro moderní filologii a redaktorské činnosti se věnoval i za působení v Brně. Pracoval též ve výborech Umělecké besedy a Kruhu českých spisovatelů.

Kromě několika etymologických příspěvků reprezentuje H. dílo filologicky podloženou literární historií. Zahrnuje obšírnou syntetickou práci, převážně však analytické studie v periodikách a sbornících i příležitostné referáty, recenze a popularizující články, předmluvy a doslovy k cizím překladům z francouzské literatury (A. R. Lesage, C. Lemonnier, J. Lemaître, La Fayette, P. E. Musset, P. de Ronsard, H. de Balzac aj.) a též k edici Havlíčkova Krále Lávy. Zpočátku H. kolísal mezi bohemistikou (resp. i slavistikou) a romanistikou, poté se orientoval na francouzskou literaturu, především na výpravnou předrenesanční prózu 15. století (*Počátky novodobého románu francouzského*) a na dílo F. Rabelaise, z novější literatury okrajově jen na některé osobnosti (*Byla George Sand v Čechách?*). Studie o Rabelaisovi tvoří úvod k vlastnímu překladu vybraných pedagogic-

kých statí tohoto autora. Pod H. vedením přeložili členové Jihočeské Thelémy první část Rabelaisova stěžejního díla Hružný život velkého Gargantuy, otce Pantagruelova. H. práce těži z filologické erudice, příznačná pro ně je úzkostlivá pozornost k látce, sledované kriticky až do nejmenších podrobností. Již v souborech statí z období před první světovou válkou se projevilo H. komparatistické zaměření, které se plně rozvinulo v poválečných pracích a soustředilo se na problematiku francouzsko-českých literárních a kulturních styků (např. v práci *V dvojím zrcadle* H. sleduje české pověsti ve francouzské renesanci, Husovy stopy ve francouzské literatuře, dokazuje vliv francouzského písemnictví u Havlíčka, Klicpery i Vocela). Havlíčkovi věnoval studii o souvislosti Křtu svatého Vladimíra s Nestorem. Zasahoval však často i do otázek starší české literatury (studie *Podkoní a žák v souvislosti s literaturami západními*); ve filologii projevoval pochopení pro funkci jazykozpyt, leckdy i smysl pro formální studium literatury, svou metodu bádání však sám označoval za historicko-psychologickou. Za první světové války věnoval pozornost otázkám národního života (publikoval v Neodvislosti pod pseud. Marius), měl ambice i jako básník; je autorem sbírky *Stesky a touhy*, jemné, melancholicky zabarvené subjektivní lyriky.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Hanský (poezie), Jihočeská Theléma, J. M. Prokop (překlady), Marius (Neodvislost), M. A. Táborský (Nár. listy 24. 6. 1934), Miroslav Prokop; -a-, Hc, hc, M. P., -o-, -sec. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Slavie (1899–1900); Archa (1923); Brázda (1923); Budivoj (1905); Cesta (1918); Čas (1921); Časopis Matice moravské (1921, 1930); Časopis pro moderní filologii (1911–35); Časopis Společnosti přátel starožitností (1902, 1917); Červánky svobody (1919); Čes. mysl (1900); Čes. osvěta (1910); Českosl. republika (1910, 1923); Děj. osvěta (1921); Divadlo (1921); Goethův sborník (1932); Hudební revue (1912); Hlídka Času (1907–10, 1920); Jevišťe (1921–22); Jihočes. kraj (1914); Jihočes. přehled (1928); Jihočes. sborník (1921); Jihočes. sborník Budivoje (1917); Knihkupecký oznamovatel (1919); Květy (1910, 1914); La parole tchécoslovaque à l'étranger (1919); Le monde slave (1928); Lid. noviny (1913, 1921, 1923); Lit. noviny (1928–29); Listy filologické (1902–30); Loutkář (1928); Lumír (1906–29); Morava (1925–26); Moravskoslezská revue (1920–22); Národ (1918); Nár. listy (1907–11, 1918, 1920, 1934); Nár. politika (1918, 1920); Národopisný věstník československý (1916); Naše doba (1904, 1934); Naše řeč (1922–23; 1934); Naše věda (1921–34); Nové Čechy (1918–29); Nový Jihočeský

dělník (1905); Neodvislost (1918); Obzor literární a umělecký (1901); alm. Osení (1914); Osvěta (1920); Otavan (Písek, 1917, 1919); Panoráma (1930); sb. Pocta a výzva (1935); Pokroková revue (1910); Prager Rundschau (1932); Pražská lidová revue (1912); Přehled (1904–07); Revue d'histoire littéraire de la France (1910); Revue neuropsychopathologie (1918); Revue de Genève (1920); Revue des études rabelaisiennes (1908); Ročenka na rok 1921–22; Ročenka Vlastivědného spolku jihočeského (1930); Samostatnost (1928); Sborník Blahoslavův (1923); Sborník filologický (1910–11); Sborník J. Máchala (1925); Sborník na paměť O. Theera (1920); Sborník Pastrnkův (1923); Sborník Polivkův (1918); Sborník přednášek přednesených na 1. sjezdu čs. profesorů filologie, filologie a historie (1929); Sborník Smetánkův (1935); Sborník Společnosti J. Vrchlického (1917, 1920, 1934); Sborník... prof. J. Zubatého (1926); Sborník Žižkův (1924); Sokolské besedy (1912); Snaha (1912–14); Středa (1912–13); Studentské směry (1900–07); Studentský almanach (1906); Šedesát let Jirsíkova gymnázia (1928); Šedesát let reálky karlínské (1934); Štefánikův sborník (1919); Tribuna (1921); Topičova novoročenka (1914); Topičův sborník (1915); Věda a život (1935); Věda česká (1914–15); Věstník českých profesorů (1908–09); Věstník sokolské župy Žižkovy (1924); Vseslovanský kalendář (1913–14); Výr. zpráva české reálné školy v Čes. Budějovicích (1904); Výr. zpráva obecné školy reální v Karlíně (1906–10); Výr. zpráva reálné školy v Pardubicích (1903); Výr. zpráva vyšší reálné školy v Rakovnicích (1910–11); sb. Z dějin české literatury (1920); Zemědělská přítomnost (1935); Zora. Časopis pro slepce (1918); Zprávy školy grémia knihkupců pražských (1916); Zvon (1913–21); Ženský svět (1906, 1927). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: F. L. Čelakovský (1899); Stati literární (1913); V dvojím zrcadle (studie, 1916); Počátky novodobého románu francouzského (1917); Proudý (studie, 1921); *Stesky a touhy* (BB 1921, pseud. Jan Hanský); *Byla George Sand v Čechách?* (studie, 1925); *Francouzské kapitoly* (1930). – *Překlady*: Z francouzské erotiky (Barbusse, Verhaeren, Richepin) (1906); F. Rabelais: *Stati výchovné* (1907, usp.); A. de Musset: *Andrea del Sarto* (1909); Villiers de l'Isle-Adam: *Patro povídek* (1918, s J. Rejlkem); L. Ménard: *Stoická znělka* (1933). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Časopis pro moderní filologii (1911–32, romanistická část), Morava (1925–26); *sborníky*: Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického (1915–35, s J. Boreckým, A. Klášterským), Jihočeská čítanka (1921). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: viz KNIŽNĚ. *Překlady*. ■

LITERATURA: Sborník prací věnovaný památce prof. dra P. M. H. (1936, red. A. Šesták, A. Dokoupil); J. Kopal: P. M. H. (1939). ■ A. Novák: ref. překl. A. de Musset: *Andrea del Sarto*, *Přehled* 7, 1908/09, s. 841; ● ref. *Stati literární*: A. Novák, *Přehled* 12, 1913/14, s. 278; K. H. Hilar, *MR* 20, 1913/14, sv. 28, s. 144; K. Sezima, *Lumír* 1914, s. 66; Ant. Veselý, *Čes. revue*

Haškovec

1913/14, s. 573 ●; ● ref. V dvojmí zrcadle: jv. (Vodák), LidN 21. 7. 1916; L. Patočka, MR 22, 1916, sv. 30, s. 222; M. Hýsek, Čes. věda 2, 1915/18, s. 40; V. D. (Dyk), Lumír 1916, s. 384; J. Mk. (Menšík), ČČH 1917, s. 90 ●; ● ref. Počátky novodobého románu francouzského: J. Kopal, Čes. věda 2, 1915/18, s. 101; L. Patočka, MR 24, 1917/18, sv. 32, s. 146 ●; ● ref. Proudý: K. I. Černý, Naše věda 4, 1921/22, s. 105; M. Novotný, Cesta 3, 1920/21, s. 803; A. N. (Novák), Lumír 1921, s. 156; K. Č. (Čapek), LidN 27. 4. 1921; A. Vyskočil, Čes. revue 1921, s. 257; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 28, 1920/21, s. 620 ●; ● ref. Stesky a touhy: A. N. (Novák), Lumír 1921, s. 223; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 374; F., Zlatá Praha 1921, s. 86 ●; ● ref. Byla G. Sand v Čechách?: V. D. (Dyk), Lumír 1925, s. 164; A. N. (Novák), LidN 23. 4. 1925; J. Kopal, Naše věda 7, 1925/26, s. 82 + Nové Čechy 1925, s. 191 ●; V. D. (Dyk): Prof. Dr. P. M. H., Lumír 1926, s. 51; ● ref. Francouzské kapitoly: O. Novák, LidN 23. 10. 1930; J. B. Č. (Čapek), Čin 2, 1930/31, s. 353 ●; ● nekrology: J. Kopal, Naše věda 1936, s. 104; O. Levý, ČMF 22, 1935/36; A. N. (Novák), LidN 22. 12. 1935; G. (F. Götze), NO 22. 12. 1935; O. Šimek, Lumír 62, 1935/36, s. 240; B. V. (Václavěk), Index 1936, s. 2; A. B. (Beer), Naše věda 1936, s. 106; Jb. (Jarník), Ročenka Masarykovy univerzity 1937 ●; J. Hrabák in Život s literaturou (1982).

ls

Karel Hašler

* 31. 10. 1879 Zlíchov (Praha-Z.)

† 22. 12. 1941 koncentrační tábor *Mauthausen*

Herec a režisér, kabaretiér, písničkář, hudební skladatel, filmový libretista a scenárista, překladatel a upravovatel divadelních her i operetních libret. Autor populárních, často sentimentálně a idylicky laděných písní, vyjadřujících milostné a vlastenecké city i dobové nálady.

Otec, vyučený kolář, pracoval většinou jako tesař, mj. též na stavbě Nár. divadla; matku ztratil H. jako jedenáctiletý. Po ukončení měšťanské školy na Smíchově se vyučil rukavičkářskému řemeslu. Už jako učeň přišel do styku s ochotnickým divadlem (začínal na Zlíchově ve Všeodborovém spolku dělnickém), 1898 k divadlu utekl a jako herec působil v venkovských divadelních společnostech, nejdřív u V. Chodéry, pak u A. Dobrovolného. Po jen dvouměsíční vojenské službě se stal od počátku 1901 členem činohry Zemského divadla v Brně za ředitele F. Laciný. Od července 1902 byl angažován v Zem-

ském divadle v Lublani, kde vystupoval v činohře, operetě i opeře; tehdy se seznámil mj. se slovinským spisovatelem I. Cankarem, z jehož díla přeložil hru Král na Betajnové. Od podzimu 1903 byl angažován J. Kvapilem do činohry pražského Nár. divadla (už v červenci t. r. zde hrál epizodní role); vystupoval též v jevištních pantomimách, zpíval v operetách i v opeře (pěvecky se školil u dirigenta M. Angera), příležitostně se uplatnil 1911–12 i jako režisér činohry, operety i opery. 1908 se oženil se Zdenkou Frimlovou, sestrou hudebního skladatele R. Frimla, s nímž spolupracoval už od 1905; druhorozený syn Zdeněk Gina H. (1909–72, USA) se uplatnil ve filmu, mj. i jako režisér. 1908 zahájil H. kariéru písničkáře a kabaretiéra vystoupeními v restauracích U slona v Královské oboře a U medvídků na Perštýně; t. r. interpretoval na průmyslové výstavě v Praze některé ze svých nejoblíbenějších staropražských písniček. 1910–11 vedl kabaret Lucerna, od založení (prosinec 1915) po jeden rok kabaret Rokoko. Po nuceném odchodu z Nár. divadla v dubnu 1916 (J. Kvapil potrestal jeho absenci při odpoledním představení tříměsíční výpovědí) hrával jako host v karlínském Varietě i v operetních představeních Vinohradského divadla (na žádost O. Nedbala přeložil zde libreto k operetě Vinobraní, kterou potom sám režíroval a kde hrál jednu z hlavních postav), od září byl na dlouhodobém písničkářském turné po českých zemích i Slovensku. Pak znovu působil v Rokoku (od sklonku 1918 do 1923 s názvem Hašlerova scéna v Lucerně), při němž si 1919 zřídil Nakladatelství Hašlerových písniček a zároveň vydával satirický časopis Štika; přitom pohostinsky vystupoval na různých pražských i mimopražských scénách. Od května 1923 vedl Varietě Koloseum v pražském Edenu, 1923–24 vydával časopis „poutavé četby“ Měsíc (red. O. Hanuš). 1925–28 byl ředitelem karlínského Varietě a psal pro ně revue (tehdy zde vystupovala řada významných pěvců včetně O. Mařáka). Od konce 20. let se těžiště H. činnosti přeneslo do filmu, v němž se uplatňoval už od dob němé éry, a to nejprve jako režisér a herec, později též jako scenárista, autor hudby i písňových textů, posléze jako umělecký poradce (filmy Písničkář, Srdce za písničku, V tom domečku pod Emauzy, Záhada modrého pokoje, Král ulice, Vzdušné torpédo 48, Jánošík, Hordubalové, Babička, Pantáta Bezoušek, Roztomilý člověk, Městečko na dlani; první režie už 1914,

první herecká role 1915). 1938 se stal umělečkým vedoucím Divadla u Nováků. 1940 podnikl poslední písničkářské turné po českém venkově, které mu vyneslo nepřiznání okupantů i českých kolaborantů. Při natáčení exteriérů pro film *Městečko na dlani* byl v únoru 1941 poprvé zatčen gestapem (v Ronově n. Doubrovou), po výsleších v Praze však propuštěn; podruhé byl zatčen 2. 9. 1941 v Ládví u Benešova, vězněn na Pankráci a od října 1941 internován v koncentračním táboře Mauthausen, kde zanedlouho podlehl surovému zacházení.

H. byl jednou z nejpobulárnějších osobností českého kulturního života v prvních čtyřech desetiletích 20. století. Zprvu působil jako herec naší první činoherní scény (představitel Romea, Radúze, ale i Chlestakova a Vocilky), později jako zpěvák (zpíval např. Frimlovy Závišovy písně při jejich premiéře 1905 na koncertu České filharmonie) a interpret vlastních písniček a kupletů; v tomto oboru byl přirovnáván k francouzskému lidovému písničkáři Bérangerovi. Než se sám stal písničkářem, psal písňové texty pro R. Frimla, A. Provoznička a další skladatele. Jeho vlastní *Staropražské písničky*, jejichž nejobvyklejším námětem byla oslava Prahy a láska, vyšly postupně v devíti svazcích; některé zlidověly. Za první světové války se obsah i tón H. písniček pronikavě změnil; svým burčujícím protiválečným charakterem, zvýrazněným H. osobitou interpretací, budily nelibost úřadů, takže H. byl sledován policií jako politiky nespolehlivý. H. poválečná písňová produkce, vznikající z okamžitých impulsů pro potřeby dne, většinou už nedosahovala emocionální působivosti ani hudební a textové úrovně jeho předcházející tvorby. Vedle písní posilujících legionářskou legendu obsahovala i takové, které k životní realitě předmnichovské republiky zaujímaly kritický nebo satirický vztah (*Jak věšeli buržousty*, *Vagónová aféra*, *O statečném Janu Skalníkovi z Duchcova* apod.). V době kolem Mnichova a zejména v prvních okupačních letech se staly H. vlastenecké písničky, jež autor někdy aktualizoval i novými texty (např. *Hoši od gestapa*), výrazem lidového odporu proti nacistickému režimu. – H. autorská činnost mimopísničková zahrnuje dvě orchestrální skladby, tři operety (nejpobulárnější byla ve své době *Dcera druhé roty*), sedm původních revuů, hudbu ke čtrnácti filmům (včetně dvou ještě z němčiny), dva melodramy, tři operetní libreta i řadu překladů a úprav dramatických textů, činoherních,

operetních i operních. H. byl rovněž autorem desítek skečů a kabaretních výstupů, vedle toho psal i fejetony (zejm. pro *Humoristické listy*) a vzpomínkové pořady pro rozhlas (1928 *Jak jsem bořil Rakousko*, *Můj boj proti Rakousku*). Jako celek typizovala H. mnohostranná tvůrčí aktivita, v níž přes vlastenecké zaujetí přece jen převažovala snaha po libivosti a komerčním úspěchu, výrazně cesty a cíle dobově populárně zábavné produkce.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jiří Zoch, Karel Jíra; H., K. H. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Humorist. listy*; *Kinorevue* (1938–39); *Právo lidu* (od 1915); *Štika* (1919); *Venkov* (od 1938; seriál vzpomínkových fejetonů Povím, co vím); *Veřejné mínění* (5. 1. 1913 čl. o českém kabaretním umění); *Zlatá Praha* (1906–07). ■ KNIŽNĚ. *Hry a písničky*: *Prodaná láska* (libreto k operetě A. Provoznička podle J. Nerudy, 1910); *Staropražské písničky* 1–9 (1. 1910, 2. 1911, 3. a 4. 1913, 5. a 6. 1915, 7. a 8. 1916, 9. 1920); *Za onoho času* (D 1913, s O. Hanušem); *Kratochvilné texty pro kabaret* (b. d., 1920, s J. Lukavským, B. Vrbským). ■ SCÉNICKY. *Operety a revue*: *Ženy, pozor na muže* (revue, 1924); *Kdybych byl prezidentem* (revue, 1925); *Všechny krásy světa* (revue, 1925); *Fantóm Rokoka* (revue, 1926); *Honzo, nedej se!* (revue, 1926); *Praha byla, je a bude* (revue, 1926); *Princezna Republika* (revue, 1926); *Jeho veličenstvo Jaro* (revue, 1927, s J. Pakostou); *Kde, kdy a jak* (revue, 1927, s V. Vránou); *Modré z nebe* (revue, 1927); *Nechyťte ho!* (revue, 1927); *Cesta kolem světa za 30 dní* (revue podle J. Verna, 1928); *Čertovská komedie* (revue, 1928); *Červená – stát!* (revue, 1928); *Jsmo všichni děti Prahy* (revue, 1928, s V. Vránou); *My jsme my!* (revue, 1928); *Proč bychom se netešili* (revue, 1928); *Flašinetářova schovanka* (opereta, 1932); *Dcera druhé roty* (opereta, 1938); *Americký hotel* (opereta, 1939); *Všude dobře, v Plzni nejlíp* (revue). – *Operetní libreto*: *Skvělá partie* (1910, hudba E. Starý). – *Překlady her*: R. Auernheimer: *Nejkrásnější chvíle* (1909); I. Cankar: *Král na Betajnové* (1909); W. S. Maugham: *Královská výsost* (1910); J. Magnussen, G. Sarauw: *Mrtvý velikán* (1910). – *Překlady libret*: *Jockeyklub* (1909, hudba V. Hollaender); E. Golisciani: *Zuzančino tajemství* (1910, hudba E. Wolf-Ferrari); F. Zell, R. Genée: *Boccaccio* (1916, hudba F. v. Suppé); A. M. Willner, H. Reichert: *U tří děvčátek* (1916, hudba H. Berthé, F. Schubert); L. Stein, J. Wilhelm: *Vinobraní* (1916, hudba O. Nedbal); O. Harbach: *Kátinka* (1928, hudba R. Friml). ■ REDIGOVAL *časopis*: *Štika* (1919). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: *Královské české zemské a národní divadlo v Praze. Obrazový almanach* (1912, s E. Pollertem); *Mikuláš a Silvestr* (sb. scének a deklamací, b. d., 1922). ■

BIBLIOGRAFIE: R. Deyl, J. Procházka in R. Deyl: *Písničkář K. H.* (1968). ■ LITERATURA: R. Deyl: *Písničkář K. H.* (1968, poznámky J. Pro-

cházk). ■ an: Kabarety, Večerník PL 6. a 7. 5. 1920; J. Honzl: Kabarety, Divadlo 2 (9), 1921/22, č. 21 → K novému významu umění (1956); O. Hanuš: O kabaretu, PL 7. a 14. 1. 1922 (přil. Sobota č. 3, 4); O. Fischer: Hašlerův kabaret Lucerna, NL 12. 11. 1922; jk. (J. Kodíček): ref. Kdybych byl prezidentem, Tribuna 10. 12. 1925; M. M. (Majerová): ref. Honzo, nedej se!, RP 12. 9. 1926 + Revue = přehlídka, Dělnické divadlo 1926, s. 195; J. H. (Hilbert): ref. Honzo, nedej se!, Venkov 31. 8. 1926; -FR- (J. Frejka): ref. Honzo, nedej se!, NO 31. 8. 1926 + ref. Princezna Republika, NO 16. 11. 1926 + ref. Nechtejte ho!, NO 28. 1. 1927 + ref. Jeho veličenstvo Jaro, NO 6. 4. 1927; M. M. (Majerová): ref. Červená – stát!, RP 2. 2. 1928 + ref. Jsme všichni děti Prahy, RP 17. 4. 1928; J. J. Paulík: ref. Modré z nebe, RA 3, 1927/28, s. 84; -FR- (J. Frejka): ref. Červená – stát!, NO 1. 2. 1928 + ref. My jsme my!, NO 14. 3. 1928; ax. (E. Vachek): ref. Jsme všichni děti Prahy, PL 13. 4. 1928; IF. (I. J. Fischerová): ref. Proč bychom se netěšili, NO 7. 10. 1928; J. J. Paulík: ref. Cesta kolem světa za 30 dní, RA 4, 1928/29, s. 82; -1. n.- (L. Novomeský): Poučení z pana H., Tvorba 1929, 2. pololetí, s. 155 → Moderní česká literatura a umění (1974); E. Bass: Malé scény. Kus divadelní biologie, sb. Nové české divadlo 1928–29 (1929); in sb. Prvních deset let čs. rozhlasu (1935; o H. rozhlasové činnosti); J. Vodák: Zmýlená neplatí, Čes. slovo 27. 10. 1937 → Tváře českých herců (1967); A. Balingová: Posedění s K. H., Kinorevue 5, 1938/39, 2. pololetí, s. 146; ● k šedesátinám: Kd (E. Konrád), LidN 31. 10. 1939; E. Bass, LidN 9. 11. 1939 → Postavy a siluety (1971); K. Engelmüller, Nár. politika 9. 11. 1939; O. K. (Kautský), Kinorevue 6, 1939/40, 1. pololetí, s. 246 ●; A. M. Brousil in Česká hudba v českém filmu (1940); L. N. Zvěřina in Bili nás pruty železnými (1945); L. Pacák in Opereta. Dějiny pražských operetních divadel (1946); E. F. Burian: Jak zemřel K. H., Květen 1947, č. 22; P. Eisner: K. H., Svob. slovo 21. 12. 1947; V. Karbusický, V. Pletka: Písníkář své doby, Hud. rozhledy 1959, s. 824; J. Červený in Červená sedma (1959); J. Brož, M. Frída in Historie čs. filmu v obrazech 1, 2 (1959, 1966); N. Jirsiková: Pohádka o tanci, sb. Theater/Divadlo. Vzpomínky českých divadelníků na německou okupaci a druhou světovou válku (1965); J. Mikota: Pravdivé začátky K. H., LD 23. 10. 1966; J. Švehla: Vlastenecký písníkář, Gramorevue 1967, č. 2; J. Kliment: ref. Ta naše písníčka česká, Kult. tvorba 1967, č. 32; A. Závodský: Sezóna K. H. v Brně, Program Stát. divadla v Brně 42, 1970/71, č. 6; V. Kudělka in Perly paní O. Úvod do dějin české operety (1976); F. Černý in Měnívá tvář divadla aneb Dvě století s pražskými herci (1978); J. Procházka: K. H. – herec Kvapilovy gardy, Nár. divadlo informuje, listopad 1979; J. Pávek: A já si ten kvíteček za čepici dal (k 100. výr. narození K. H.), Scéna 1979, č. 24, 25–26; V. Pletka: K. H. – legenda a skutečnost, Gramorevue 1979, č. 10; V. Kudělka: Herec a písníkář,

Program Stát. divadla v Brně 51, 1979/80, č. 3; L. Bartošek in Náš film. Kapitoly z dějin (1985).

vk

J. S. Haštalský viz Vincenc Vávra (Haštalský)

Jiřina Hauková

* 27. 1. 1919 Přerov

Básniřka vyrovnávající se s pocitem samoty a odcizenosti novodobého člověka; překladatelka anglicky psané literatury, zejména náročné moderní poezie.

Otec Karel Hauke (1889–1968) byl šéfredaktorem deníku Obzor v Přerově (též vydavatel 1. roč. čas. Host). Základní školu a reálné gymnázium (mat. 1938) vychodila v Přerově, 1939–42 zde byla redaktorkou Obzoru. Od 1942 pracovala v Praze v knižním oddělení min. lidové osvěty, od 1945 v publikačním odboru a od 1947 v americkém oddělení min. informací. 1950 se provdala za výtvarného a literárního teoretika a kritika J. Chalupského a začala se věnovat výhradně literatuře. 1945 se stala členkou Skupiny 42. 1947–69 navštívila řadu evropských zemí. Od 70. let ji postihl zákaz publikování.

Původní tvorbu H. tvoří výhradně poezie. Proti melodičnosti prvotiny, v níž se už ohlašuje H. příznačný motiv samoty, se verš ve sbírce *Cizí pokoj* prozaizuje a přiklání k mluvní dikci. Tento posun spolu s tématem bezútešného velkoměstského života nejnápadněji signalizují příklon k poetice Skupiny 42. Jednotlivé etapy dalšího, už povlovnějšího vývoje, které ve sbírkách vydávaných v dlouhých časových odstupech zůstávají zakryty, jsou odhaleny jednotlivými oddíly výboru *Letorosty*. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let sílí deziluzivnost H. pohledu, který se načas obrací i ke společenskému dění; syrové útržky reality však postupně vytlačuje obrazná stylizace a v tematické rovině pocity prázdnoty a zmaru burcuje s rostoucí silou obranné síly lidského „navzdory“. Básně H. jsou lyrické v tom smyslu, že jejich východiskem bývá nálada určité chvíle, která je však vynesena do meditativní polohy. Souznění bás-

nického subjektu s okolím se tak odosobňuje, komplikuje a problematizuje: člověk je součástí mnohotvárného celku přírody, z jejíhož věčně se opakujícího koloběhu se však na jedné straně snaží vymknout a jejíž čistoty na druhé straně dosahuje jenom ve vrcholných okamžicích tvořivosti a lásky. Médiem této rozporné harmonie a tematickou osou poezie H. je čas, sám v sobě rozporný, vše pohlcující i uchovávací. Snaha postihnout celek života vrcholí ve věčném patosu ód, H. osobitého útvaru. Nejnovější básnické sbírky *Motýl a smrt* a *Světlo v září* byly publikovány v samizdatových edicích Petlice (1983) a Expedice (1984). – H. překlady z angličtiny se soustřeďují většinou na poezii, především představitelů moderních uměleckých výbojů (T. S. Eliot, W. C. Williams, D. Thomas) nebo jejich předchůdců (E. Dickinsonová).

PSEUDONYM: Jola (Obzor, Snaha). ■ PŘÍSPĚVKY in: Básnický almanach (1956, 1958, 1959); Eva (1942–43); Host do domu (1965–68); Kvart (1945–46); Květy (1964–68); Lid. noviny (1940–43); Listy (1946); Lit. noviny; Mladé archy; Obrys (Mnichov, 1986, 1989); Obzor (Přerov, 1935–42); Orientace (1970); Plamen (1960–68); sb. Podání ruky (1943); Proměny (New York, od 1985); sb. Přišel čas (1965); Sešity pro literaturu a diskusi (1968–69); Snaha (Brno, 1936–37); Studentský časopis (1937); Světová literatura (1960–80; 1960 překl. film. scénáře D. Thomase Doktor a běsi); Výtvarná práce. ■ KNIŽNĚ. *Básnické sbírky*: Přísluní (1943); Cizí pokoj (1946); Oheň ve sněhu (1958); Mezi lidmi a havrany (1965); Rozvodí času (1967); Země nikoho (1970); Spodní proudy (Mnichov 1988); *Motýl a smrt* (1990). – *Překlady*: T. S. Eliot: Pustá země (1947, s J. Chalupěckým); E. Dickinson: Jediný ohař (1948) + Můj dopis světu (1977); E. A. Poe: Případ pana Valdemara (1950); J. London: Povídky z celého světa (1954); H. Melville: Taipi (1956) + Omú (1958, se Z. Kiršnerem); D. Thomas: Zvláště když říjnový vítr (1958) + Kapradinový vrch (1965); J. Keats: Když mraky září (1961); W. C. Williams: Hudba pouště (1964); G. Stein: Vlastní životopis Alice B. Toklasové (1968). – *Výbor*: Letorosty (1970, rozšíř. vyd. Mnichov 1987). ■

LITERATURA: ● ref. Přísluní: J. Machoň, LidN 28. 2. 1944; p. (A. M. Píša), Nár. práce 22. 3. 1944; Ns. (J. Nečas), Naše doba 51, 1943/44, s. 283 ●; ● ref. Cizí pokoj: air (J. Kainar), Rovnost 2. 3. 1947; J. Grossmann, Svob. noviny 24. 8. 1947; V. Černý, KM 1947, s. 265; A. M. Píša, Kytice 1947, s. 224 ●; ● ref. Oheň ve sněhu: M. Červenka, LitN 1958, č. 24; J. Opelík, HD 1958, s. 468 ●; ● ref. Mezi lidmi a havrany: M. Červenka, LitN 1965, č. 21; Z. Kožmín, Plamen 1965, č. 7 ●; ● ref. Rozvodí času: J. Urbánková, Večerní Praha 22. 9. 1967; V. Karfík, Orientace 1967, č. 5; Z. Pešat: LitN 1967, č. 32 ●; L. Kundera in J. H.:

Země nikoho (1970); B. Fučík in J. H.: Letorosty (1970); ● ref. Země nikoho: pkv (P. Kovařík), Svob. slovo 19. 3. 1971; (rsk) (M. Borský), Práce 24. 3. 1971; (šk + gf) (J. Škrábek, G. Francel), LD 1. 7. 1971 ●; W. E. Harkins in J. H.: Letorosty (Mnichov 1987); Z. Pešat: Literatura Skupiny 42, Lit. měsíčník 1990, č. 2, s. 28.

pb

Emanuel Haurer

* 24. 12. 1875 Praha

† 14. 6. 1943 Praha

Básník, autor reflexivních básní ve verších i v próze ovlivněných symbolismem; věnoval se rovněž filozofii a okultismu, jehož literaturu překládal a redigoval v knižnicích.

Po maturitě na gymnáziu v Praze (1893) pobyl semestr za studia teologie mezi strahovskými premonstráty, pak byl zaměstnán jako úředník pojišťovny Praha; 1913 zakládal její pobočku v Terstu. Zabýval se především filozofií a okultismem, dále sbíráním starých knih, numismatikou, heraldikou a historií tajných společností. 1905 patřil mezi zakladatele pražské zednářské lóže U tří korunovaných sloupů, 1912 k literární společnosti Sursum, v níž se scházeli vyznavači katolictví s mystiky. Byl důvěrným přítelem básníka K. Tomana, jehož před první svět. válkou hmotně podporoval za jeho pobytů v cizině.

Ve své první knize veršů i básní v próze *Sabaty duše* se H. jeví jako epigon symbolisticko-dekadentní poetiky. Metafyzické touhy po ideální kráse provází v ní odpor ke světu a zhnusenění erotikou. Prvky symbolismu přecházejí i v druhé H. sbírce básní v próze *Volání do kosmu*, vydané téměř po 20 letech; převládají v ní nenáboženské modlitby-apostrofy obsahující filozofické reflexe o lidském bytí, básně vyznávající úrodnost bolesti, bratrství lidí a jednotu lidské existence a kosmu. Na prahu mírového života po první svět. válce se v ní ozývá i bizarní vlastenecký motiv (apostrofa jména Vlasta, dcery vlasti). Sbírkou veršů *Cesta do nitra*, odměněná 1918 z fondu J. Zeyera, zůstala nevydána.

PSEUDONYM: Aurel Vlach (Volání do kosmu). ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času (1913); Erbovní knížka na rok 1941; Isis (Přerov, 1905–08); Lumír (1912);

Hauner

Nové Slunce (1904 stať J. Zeyer a okultismus); Numismatický časopis český; Pentagram (Přerov, 1919–22); Sborník pro filozofii, mystiku a okultismus (1905); Volná myšlenka (1906–09); Zvon (1912).

■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Sabaty duše (BB veršem i prózou, 1899); Volání do kosmu (BB v próze, 1919, pseud. Aurel Vlach). – *Překlady*: L. Engel: Údolí blažených čili Cesta k pravdě (1905); K. Eckartshausen: Hledání pramene moudrosti (b. d., kolem 1910) + Památky starobylých mystérií (b. d.) + Vykoupení (1919); P. Sédír: Povinnosti duchovního člověka (1919); E. Lévi (A. L. Constant): Dogma a rituál vysoké magie 2 (1919, s B. Janouškem) + Veliká tajemství čili Odhalený okultismus (1922, příspěvní k překl. A. Mířičky); Papus (G. Encausse): Tajná věda, její prvky, pojem, vědecké metody a zvláštní obory vědné (1920); Officium parvum ke cti Nejsvětějšího Srdce Ježíšova (1936, an.). – *Ostatní práce*: Stručný nástin některých tajných společností (1905); Slovníček spiritualistický (1911); Vlastnické knižní značky, jež se odnášejí ke klášterům, osobám... řádu řeholních kanovníků premonstrátských... a k jejich afilacím (1940); Konventní a farní chrám Páně titulu Narození Panny Marie v Želivě (1941, an.). ■ KO-RESPONDENCE: Karel Toman, člověk a básník (K. Tomanovi z 1909; 1947, ed. E. Lešehrad, M. Novotný). ■ REDIGOVAL *časopis*: Sborník pro filozofii, mystiku a okultismus (1905); *knižnice*: Knihovna praktické duševědy (1906), Knihovna Sfingy (velká a malá, 1920–25, s M. Maixnerem). ■

LITERATURA: J. K. (Karásek): ref. Sabaty duše, MR 1899, sv. 10, s. 63; B. Lífka: E. H., staromil a sběratel z někdejších časů, Marginálie 17, 1943/44, s. 21, 51; E. Lešehrad in Karel Toman, člověk a básník (1947).

zp

Marie Haunerová-Votrubová viz Marie Votrubová-Haunerová

Karel Hausmann

* 30. 4. 1812 *Postřižín* u Rakovníka
† 22. 12. 1883 *Liboc* (Praha–L.)

Překladatel divadelních her pro děti.

Sedmiletý osiřel, dostal se do Prahy do něm. škol, studoval na malostranském gymnáziu, na tzv. filozofii a od 1831 v teologickém semináři. Na kněze byl vysvěcen 2. 8. 1835, byl kaplanem v Kvílících u Slaného a od 1839 ve Slaném, farářem od 1872 v Liboci.

S F. Černohouzem přeložil a vydal sbírku her pro děti, první samostatnou knižní publikaci toho druhu u nás.

PŘÍSPĚVKY *in*: Časopis pro katol. duchovenstvo (od 1835). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: Ch. Schmid: Malá divadla pro okresy domácí (1834, obs. hry: Ema aneb Dítěcí láska, Květný věnec, Krádce vajec; s F. Černohouzem); Statistický místopisný přehled Rakovnického kraje (1844, z něm. rkp.).

mo

Jiří Haussmann

* 30. 10. 1898 *Praha*
† 7. 1. 1923 *Praha*

Levě orientovaný politický satirik a literární parodik z počátků první čs. republiky.

Narodil se v rodině prezidenta vrchního soudu, jenž se 1926 stal ministrem spravedlnosti a jehož druhý syn JUDr. Ivan H. (1907–1944), karikaturista a autor knižních obálek, stál od mládí politicky na krajní pravici a skončil jako vyšší hodnostář SA. Jako chlapec býval J. H. často v Libochovicích, odkud pocházela jeho matka, a o prázdninách – až do války – s rodiči v Německu na Baltu. Matka mu byla po celý život důvěrníci a nejbližší přítelkyní. V devíti letech po zánětu středního ucha takřka úplně ohluchl na pravé ucho. Vystudoval malostranské gymnázium (vliv J. Voborníka) a – také s vynikajícím prospěchem – na UK práva (doktorát 1922). Hodně sportoval (tenis, hokej) až do 1917, kdy byl nucen nastoupit vojenskou službu, kterou vykonával nejprve čtyři měsíce v Praze, pak krátce v Kostelci n. L., v důstojnické škole v Čes. Budějovicích, pak opět v Kostelci a nakonec u divizního soudu v Praze. Po onemocnění španělskou chřipkou dostal těžký zánět ledvin. 1920 nastoupil praxi u okresního soudu v Praze na Malé Straně a připravoval se na vědeckou dráhu národohospodáře. Od otištění prvního epigramu v čas. Národ se mu jeho redaktor O. Fischer stal literárním rádcem a přítelem. Ačkoliv svým duchovním vývojem byl typickým představitelem wolkrovsko-nezvalovské generace, s jejími uměleckými příslušníky se H. osobně nestýkal. Počátkem června 1922 onemocněl tuberkulózou; od podzimu se

ležel v sanatoriu v Görbersdorfu, krátce před smrtí byl převezzen do Prahy. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech.

H. navázal na havličkovskou tradici politické satiry. Po verších, psaných ještě za války, v nichž útočil proti rakouské monarchii, odhaloval v prvních poválečných letech s jizlivým vtípem rozpor mezi slovním vlastenectvím a bezohledným prospěchářstvím. Postupně opouštěl počáteční nadstranické stanovisko a zesměšňoval politickou pravici a jmenovitě její přední představitele včetně Machara a Dyka, kteří mu byli básnickými učiteli ve slovní bravuře a britkosti i v protiiluzivním pojetí společenského dění. Kritika poválečného šovinismu, protisovětského postoje některých politických stran a devótnosti před západními mocnostmi si u H. podržuje ironický odstup, který zbavuje ostré útoky úzce stranické omezenosti a dovoluje autorovi zlehčovat i sebe sama. H. spojuje důslednou, do absurdnosti zabíhající logiku a intelektuální pronikavost s hravým zaujetím pro humornou stránku věci a se slovní hříčkou. Humoristický sklon se uplatnil hlavně v jeho povídkách a literárních parodiích. Ostře satirická je však H. nejrozsáhlejší próza *Velkovýroba ctnosti*, založená na sporech kolem fantastického vynálezu umravňujícího lidi, který se v rukou velkokapitalistů zvrací v nástroj nenávisti a války. Jednotlivé epizody volně rozvíjeného příběhu stylově parodují různé literární žánry a sarkasticky zesměšňují politickou demagogii a pokrytectví soudobé společnosti.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Dalmanites, Georges (Národ), Georges Jegor, Jegor (Šibeničky); J. H. ■ PŘÍSPĚVKY in: Červen (od 1920); Čes. demokracie (od 1917); Humoristické listy (od 1918); Humory (od 1918); Jevišť (od 1920); Kopřivy (od 1921); Leták (vyd. E. Bass, od 1918); Lid. noviny (od 1921); Národ (od 1917); Nebojsa (od 1918); Právo lidu (od 1920); Republika (od 1919); Smích republiky (od 1919); Šibeničky (1918–20); Tribuna (od 1921); Země (od 1919); – posmrtně: sb. Lit. archiv (1966, deníkový záznam Jaký jsem). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zpěvy hanlivé (BB 1919); Divoké povídky (1922); Velkovýroba ctnosti (R 1922); Občanská válka (BB 1923). – *Výbory*: Zpěvy hanlivé, Občanská válka (1950, ed. J. Bouček); Divoké verše a prózy (1963, ed. B. Svozil). – *Souborné vydání*: Básně (1934, ed. O. Fischer). ■ KORESPONDENCE: P. Pešta: Dopisy J. H. E. Vachkovi (z 1922, též dopisy H. rodičů z 1923), ČLit 1978. ■

LITERATURA: ● ref. Zpěvy hanlivé: Š. Jež, Cesta 2, 1919/20, s. 398; M. Novotný, Nové Če-

chy 3, 1919/20, s. 37 ●; ● ref. Divoké povídky: A. H. (Hartl), Most 1, 1921/22, s. 143; Sk. (F. Skácelík), Lumír 1922; an. (J. Hora), RP 2. 7. 1922; J. V. Sedlák, Tribuna 8. 10. 1922; A. N. (Novák), LidN 19. 10. 1922 ●● ref. Velkovýroba ctnosti: K (F. V. Krejčí), PL 17. 12. 1922; A. P. (Procházka), MR 1922/23, sv. 28, s. 222; A. N. (Novák), LidN 29. 12. 1922; J. Hora, RP 18. 3. 1923 ●● ref. Občanská válka: J. O. Novotný, Cesta 5, 1922/23; F. X. Šalda, Tribuna 11. 3. 1923 → KP 12 (1959); L. (E. Lešehrad), Lit. listy 1, 1923/24, s. 21; an. (A. M. Píša), Proletkult 2, 1923/24, s. 125 ●● nekrology: -btk- (V. Brtník), Zvon 23, 1922/23; Sk. (F. Skácelík), Lumír 1923; ev. (E. Vachek), PL 9. 1. 1923 ●; M. Rutte: Vědecká utopie v soudobém čes. románu, Cesta 8, 1925/26; J. Mašek: O J. H., RA 4, 1928/29; B. Klička: O J. H., LitN 1928, č. 40 (23); M. M. (Majerová): Vzpomínající ... (o J. H. a J. Haškovi), Čin 4, 1932/33; -s. (J. Seifert): Básnické dílo mladého satirika, Ranní noviny 6. 3. 1934; O. Fischer in J. H.: Básně (1934); ● ref. Básně: B. V. (Václavěk), Index 1934, s. 119; jh (J. Hora): Satirik převratu, LUK 1934, Informace, s. 124; g. (F. Götz): Setkání se satirikem po letech, NO 16. 9. 1934; AMP (A. M. Píša): Nad odkazem Wolkrova druha, PL 23. 9. 1934 ●; J. Mašek: Curriculum vitae básníka J. H., Panoráma 1934; F. X. Šalda: Několik myšlenek na téma básník a politika, SZáp 6, 1933/34, s. 378; V. Kopecký: O J. H. (vzpomínka), Tvorba 1938, s. 17; V. Lacina: První splátka (ke 2. vyd. Velkovýroby ctnosti a Divokých povídek), Kult. politika 3, 1947/48, č. 61; kp (K. Polák): Satirik J. H., PL 7. 1. 1948; J. Bouček in J. H.: Zpěvy hanlivé, Občanská válka (1950); J. R. Pick: K některým problémům lit. mistrovství J. H., NŽ 1954; V. Lacina: J. H. 1898–1923, LitN 1953, č. 44 + J. H., Kultura 1958, č. 43; J. R. Pick: Malé zamyšlení nad J. H., LitN 1958, č. 44; J. Čutka: O J. H., in sb. O české satíře (1959); jb (J. Brabec): J. H., LitN 1960, č. 43; J. Svoboda: J. H., in sb. Tři studie o moderní čes. satíře (1962); B. Svozil: J. H., Kult. politický kalendář 1963 + in J. H.: Divoké verše a prózy (1963); -gs- (O. Sus): H. stále živý, HD 1963; M. Rejnuš: H. po 40 letech (o rozhlas. úpravě Velkovýroby ctnosti), HD 1964; (vd) (A. Vondruš): Hausmannovské otázky a poučení, LD 1. 11. 1973; P. Pešta: Tři haussmannovské problémy, ČLit 1974.

pb

Alois Havel

* 4. 1. 1901 Podhradí u Jičína
† 31. 7. 1977 Mladá Boleslav

Prozaik a básník venkova.

Syn zemědělece; obecnou školu vychodil ve Velišiši u Jičína, měšťanku a učitelský ústav (mat.

Havel

1922) v Jičíně. Učil v Hamrech, Čisté u Bělé p. Bezdězem, Sovenicích, Vrátném u Mšena a od 1937 v Bakově n. Jiz., kde žil i po odchodu do důchodu (1961). 1941–42 byl členem lit. skupiny Aktivisté.

Námětově je H. tvorba založena na vroucím vztahu k přírodě. V poezii se krajina, a to zvláště v básních věnovaných domovu, stává dějištěm a prostředníkem duchovní obrody. V próze po obrazu milostných krizí venkovského učitele (*Stezka*) se H. přiblížil ruralismu v románu *Očista Václava Holána*, příběhu mravního pádu pudového venkovana a jeho očištného návratu k rolnické práci. Próza pro mládež *Borisek* vypráví o chlapci, příslušníku Rudé armády, v českém městečku po válce.

ŠIFRA: -ave-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Bakovsko (od 1959); Cesta míru (Liberec, od 1954); Čes. učitel (od 1933); Hlas nové vesnice (od 1957); Lid. noviny (od 1949); Lit. kruh (od 1939); Osvěta venkova (od 1940); Průboj; Rodný kraj (Ml. Boleslav, 1935); Rudé právo (1973; část P pro ml. Boriskova velká cesta); Uboj (od 1941); Záře Mladoboleslavská; Zpravodaj Šrámkovy Sobotky (od 1968); Žena čes. venkova (od 1944). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Jitrocel (BB 1937); Studnice s okovem (BB 1941); Stezka (R 1942); Očista Václava Holána (R 1948); Švadlenka (B 1948); Borisek (P pro ml., 1968, se Z. Třešňákem). ■ REDIGOVAL časopis: Bakovsko (1959–66, rozmnož.). ■

LITERATURA: ● ref. Studnice s okovem: Rfš., Zvon 41, 1940/41; jšr. (J. Šnabr), Čes. osvěta 38, 1941/42 ●; F. Křelina in A. H.: Stezka (1942); ● ref. Stezka: jšk (J. Š. Kvapil), LidN 14. 10. 1942; V. Tichý, Nár. práce 31. 1. 1943 ●; J. Noha in A. H.: Švadlenka (1948); J. P. (Podolský): ref. Očista Václava Holána, Beseda 1949, s. 31; V. Loyda: Literární návrat A. H., Svoboda 8. 12. 1973; K. B.: nekrolog, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, červenec–září 1977.

pb

Emanuel Havelka

* 8. 3. 1873 *Libštát* u Semil

† 3. 3. 1956 *Brno*

Literární historik, prozaik, básník, odborný spisovatel a publicista v oboru pedagogiky, dějin českého evangelického školství a regionální vlastivědy.

Byl synem evangelického kazatele, později vikáře, a náboženského spisovatele Emanuela H. (1838–1921), který vedl krátce před smrtí komisi pro revizi textu Bible kralické (před J. Karafiátem). Studoval na gymnáziu v Jičíně (1. a 2.

tř.), na měšťan. škole v Lomnici n. Popelkou (3. tř.) a jeden ročník střední školy v pruském Alt Tschau. Po dalším roce, kdy byl knihkupeckým učněm v Kolíně, přešel do 2. roč. evangelického učitel. ústavu v Čáslavi. Od 1892 působil jako učitel napřed v Deštné u Boskovic, od 1894 ve Valteřicích u Libštátu, 1898–1919 v Kloboukách u Brna, a to zprvu na národní, pak na měšťan. škole, jejímž byl nakonec ředitelem. V Kloboukách založil sokolskou jednotu a podílel se odtud na založení české školy v Hustopečích, 1919 se stal ředitelem chlapecké měšťan. školy v Hodoníně a současně byl školním inspektorem pro okres kyjovský (obě funkce vykonával do odchodu do důchodu). 1926–31 studoval jako mimořádný posluchač na filoz. fakultě brněnské univerzity a po doplňující maturitě v Brně (1931) získal t. r. doktorát filozofie prací *Husitské katechismy cvičebnicemi náboženskými a literárními*. Zemřel v brněnské nemocnici, urna s jeho popelem byla uložena v Kloboukách.

Literárněhistorické dílo H. je tematicky zaměřeno jednak na českou reformaci (Hus, bratr Lukáš, Blahoslav, Komenský), k níž měl blízko jak vzhledem k prostředí, z něhož vyšel, tak jako evangelický učitel (*Husitské katechismy*), jednak na studium díla V. Mrštíka, s nímž se – podobně jako s J. Herbenem – stýkal za svého působení v Kloboukách. V četných novinových článcích i v pracích *Sešly se Helenky Pohádky máje, I princezny mají děti* (zamýšlená pokračování této knihy, Diváčtí rozséváči a Po nezavátých stopách, už nenapsal) ho vedle faktů biografických, jež pečlivě sbíral a konfrontoval s dílem, zajímaly především autentické předlohy hlavní ženské postavy Pohádky máje. Básnický se projevil až na začátku 40. let dvěma sbírkami *Od země k nebi otazník* a *Za slunce i deště*, v nichž jeho epika, intimní a náladová lyrika vycházející z problematiky lidského nitra i úsměvné verše satirické jsou prodchnuty ideálem nábožensko-mravním, který mu byl vlastní jako propagátoru idejí F. Drtiny a především pedagoga J. Úlehly (ctitele L. N. Tolstého a H. Spencera) a evangelického superintendenta F. Císaře, s nimiž se osobně stýkal v Kloboukách. Stejně zaměřena byla i jeho próza, vlastně beletrizované vzpomínky z prostředí otcovské fary a na těžký život prostých lidí v jejím okolí (*Světlo na horách, Otec*). Hlavní význam H. literárněhistorických prací spočívá v sebrání a uspořádání materiálu, pro starší období ideo-

vě náboženského, pro novější biografického, bez potřeby uplatnit hlubší koncepci metodickou či estetickou. Jeho skromné umělecké dílo vychází především z prožitku mravních hodnot a neusiluje o osobitou specifiku básnickou, takže stojí ve své době zcela stranou vývoje moderní české poezie i prózy. Podstatnou složkou H. odborného zájmu byla jeho činnost v oblasti teorie pedagogiky a dějin českého protestantského školství, jakož i regionální vlastivědná publicistika, k níž se v době jeho hodonínského pobytu váže i čilý styk se Slovenskem.

ŠIFRA: E. H. ■ PŘÍSPĚVKY in: Archív pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského (1932); Besedy Času (1912–13); sb. Brumovice Janu Herbenovi. K 90. výročí narozenin spisovatele dr. Jana Herbena (1947); Čas (1901–13); Čes. slovo (1932); sb. Josef Tůma. K šedesátým jeho narozeninám (1925); Kolo (Brno, 1946–47); Komenský (1925–26); Křesťanská revue (1955); Lid. noviny (1932–43); Na našem Slovákku (1936–39); sb. Památce superintendenta dr. Ferdinanda Cisaře (1932); Pedagogické rozhledy (1907–32); Slovenské pohľady (1928); Svob. noviny (1947–48); sb. Úlehla. Vzpomínky a úvahy k jeho sedmdesátinám (1922). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Blahoslav předchůdcem Komenského. Příspěvek k dějinám bratrského školství (1924); Husitské katechismy cvičebnicemi náboženskými a literárními (1930); Hus autorem základního katechismu husitského (1932); Husitské katechismy (1938); Světlo na horách. Ze života pastýře chudých (P 1939); Jinak soudí Arne Novák (leták, Hodonín 1939; proti N. recenzi Světla na horách); Otec. Z nepsané farské kroniky o lidech vyvržených (P 1940); Od země k nebi otazník (BB 1940); Za slunce i dešťů (BB 1941); Sešly se Helenky Pohádky máje (rozhlasové pásmo, 1944); I princezny mají děti. O Vilému Mrštíkovi a jeho Pohádce máje (1947). – *Ostatní práce*: Volná škola (1907); Protestantské školství v Čechách a na Moravě (1910); Josef Úlehla (1912); Svobodná škola laická a mravní výchova nekonfesijní (1919); Masaryk hlasatel pravdy a vítěz spravedlnosti (1920); Ze života konkordátního učitele (1921, o F. Dobrovolném); Filozof humanity. K 60. narozeninám univ. prof. dr. Františka Drtiny (1922); Úlehlovo životní dílo. Rozbor filozofický a pedagogický (1925); O pedagogických a školských reformách Josefa Úlehy podle jeho filozofie a praxe (1933); Průvodce čítanky S úsměvem (1937, s J. Pavlovským). ■ REDIGOVANÉ *časopisy*: Pedagogické rozhledy (1907–14 a 1926–32, s jinými), Komenský (1925–27, s jinými); *knížnici*: Úlehlova knihovna (1920–23); *sborník*: Na našem Slovákku. Vlastivědný sborník Kyjovska-Žďánska pro školy a rodiny (1934–39, s red. radou). ■ USPOŘÁDAL: Úlehla. Vzpomínky a úvahy k jeho sedmdesátinám (1922); Památce superintendenta dr. Ferdinanda Cisaře (1932, s F. Bednářem); Brumovice Janu Herbe-

novi. K 90. výročí narozenin spisovatele dr. Jana Herbena (Brumovice 1947). ■

LITERATURA: ● ref. Protestantské školství v Čechách a na Moravě: F. Šelep, Přehled 9, 1910/11; J. Herben, Čas 6. 4. 1911 ●; Kí (F. Krejčí): ref. Filozof humanity, Čes. mysl 1922; ● ref. Blahoslav předchůdcem Komenského: J. Kv. (Kvačala), Archív pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 1925; O. Ch. (Chlup), ČMM 1927 ●; V. Hájek: ref. Hus autorem základního katechismu husitského, ČMM 1933; K. Krofta: Referát o práci E. Havelky Husitské katechismy (o rukopise předloženém k vydání v ČAVU), Věstník ČAVU 1935, č. 7/9; ● ref. Husitské katechismy: E. Stein, ČČH 1938; P. Váša, LidN 23. 5. 1938 (polemická odpověď E. H. v LidN 3. 2. 1939) ●; ● ref. Světlo na horách: A. N. (Novák), LidN 23. 4. 1939; b (V. Běhounek), Nár. práce 17. 6. 1939 ●; J. Za: ref. Od země k nebi otazník, LidN 30.12. 1940; ● polemika: K. Dvořák: Ještě k Pohádce máje (proti článku E. H. Pohádka Máje a Zdenka Braunerová o Dvořákově vydání Pohádky máje, Svob. noviny 3. 8. 1947), Svob. noviny 12. 8. 1947; E. H.: Ještě k Dvořákovu vydání Pohádky máje, Svob. noviny 10. 9. 1947 ●; ● ref. I princezny mají děti: K. Dvořák, Svob. noviny 18. 11. 1947 + Spor o Viléma Mrštíka (společný název polemické odpovědi E. H. a repliky K. Dvořáka), Svob. noviny 24. 1. 1948; J. Sedláček, List Sdružení moravských spisovatelů 2, 1947/48; ok (O. Králík), ČMM 1948 ●; L. Lukáš: Literární mistopis Semilská, Beseda 1949, s. 91; A. Páč: Dr. E. H. (nekrolog, obs. i soupis lit. pozůstalosti), VVM 1956, s. 184.

em

Jan Havelka

* 23. 11. 1839 *Loštice* u Mohelnice

† 20. 10. 1886 *Olomouc*

Básník a prozaik, autor literatury pro mládež, moravský kulturní a vlastivědný pracovník, pedagogický spisovatel.

Otec byl malířem kostelních obrazů; manželka Vlasta, roz. Wanklová (1857–1939) byla kustodkou Národopisného muzea a autorkou národopisných prací a sběratelkou lidových výšivek. Základní školní vzdělání získal H. v rodišti, od 1851 v Olomouci třetí třídu německé hlavní školy, pak dva roky nižší reálku (měl se stát malířem jako jeho otec) a 1854–62 německé gymnázium; během studia se národně uvědomil (přispíval do studentského rukopisného časopisu Fialky). Od 1862 studoval tři roky na univerzitě ve Vídni historii a zeměpis (ovlivnili ho

zejm. učitelé F. Miklošič a A. V. Šembera); působil zde ve studentském spolku Morava a v rukopisném časopise Kvasnice. Na studia si vydělával jako vychovatel v rodině barona Derčena, v jehož službách také 1863 podnikl cestu po Německu, Rakousku a Čechách. 1867 se stal suplentem na německém gymnáziu v Příboře, 1869 na německém reálném gymnáziu v Uher. Hradišti, od 1870 učil na Slovanském gymnáziu v Olomouci; 1871 složil závěrečnou státní zkoušku, 1876 se oženil, 1877 byl jmenován řádným profesorem. Pod vlivem ředitele gymnázia J. E. Kosiny rozvinul odbornou a publicistickou činnost, již podstatně přispěl k oživení národního života v Olomouci: 1873 založil učitelský časopis Komenský, 1876 beletristický časopis Koleda (jako redaktor uváděn knihtiskař K. J. Hodan), který ještě t. r. předal svému žákovi F. Bayerovi, ale zůstal redakčním spolupracovníkem, 1883 se stal spoluzakladatelem Vlasteneckého muzea (s J. Wanklem aj.) a prvním redaktorem jeho časopisu.

První H. báseň *Na den úmrtí Kollára* (čas. Hvězda 1860) je svým námětem příznačná pro romanticky laděné slovanství a moravanství, prostupující celou jeho literární činnost. H. málo početnou a námětově jednoduchou poezii charakterizují návraty k mládí na vesnici, vlastenecké výzvy, baladicky zaměřené příběhy z moravské historie. Nedostatek vlastních témat vedl H. k volným překladům drobných básní J. W. Goetha, H. Heina, N. Lenaua aj. a k textům na nápěvy slovanských národních písní (připravovaný výběr z této poezie vyšel až posmrtně péčí V. Houdka). H. se pokoušel i o povídkovou tvorbu výchovného zaměření, psal lidové pověsti, črty ze svých většinou pěších cest (*Cesty po Moravě*) i vzpomínky na mládí (*Obrázky z mladých let*). Mládeži věnoval poučné charakteristiky zvířecího a ptačího světa (*Obrázky ze přírody*). Hlavně do časopisů, jež redigoval, přispěl množstvím článků z oblasti historie, národopisu, archeologie, přírodovědy a zeměpisu i životopisnými pracemi o spisovatelích.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Eliška Dubská (Komenský), Fr. Novák (Komenský; týž pseud. zde užíval F. Bartoš); Hrubý Jan (Komenský), Jan Loštický, J. Hájenský, J. H. Lomnický, J. Kl. Havelka, J. Lomnický, J. Vaněk (Komenský), J. Vostrý (Komenský); J. H., M. K. S. (Komenský). ■ PŘÍSPĚVKY in: Bartošova čítanka 1–4 (1876, 1881, 1883, 1887); Beseda (Olomouc, 1874); Časopis Matice moravské

(1876–78); Časopis Muzejního spolku olomouckého (1884–85); Humorist. listy; Hvězda (Olomouc, 1860–64); Koleda (Olomouc, 1876–81); Komenský (Olomouc, od 1873); Lípa moravská (Olomouc, 1865); Památky archeologické a místopisné; Pedagogické rozhledy po literatuře československé; Program c.k. Slovanského gymnázia v Olomouci (1872, 1880–83); Programm des k. k. Real- und Ober-Gymnasiums in Ung. Hradisch (1869–70); Sborník velehradský (1880–81); Slavnostní album cyrilometodějské (1864); Věvec (Olomouc, 1860); Věstník moravský (1868). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Cesty po Moravě (PP 1883); Obrázky z mladých let (PP 1883); Obrázky ze přírody 1–4 (PP pro ml., 1884, 1885, 1886, 1888); – posmrtně: Sebrané básně a vlastní životopis J. H. (1888, ed. V. Houdek). – *Ostatní práce*: Kratičké dějiny Moravy (pro ml., 1881); – posmrtně: Vybrané spisy vychovatelské a vyučovatelské 1 (1887, ed. F. Bayer). ■ SCĚNICKY. *Překlad*: A. Kotzebue: Roztržití (1858). ■ REDIGOVAL *periodika*: Komenský (1873–75, 1875 s K. Kobličkem; leden až březen 1879), Koleda (1876–77: 1876 anonymně, 1877 jako spolupracovník F. Bayera), Časopis Muzejního spolku olomouckého (1883–86 do č. 2); *edice*: Bibliotéka pedagogických klasiků českých i cizích (1885–86, jako hlavní spolupracovník F. Bayera). ■

BIBLIOGRAFIE: V. Houdek in Sebrané básně a vlastní životopis J. H. (1888). ■ LITERATURA: (-na.) (J. M. Vrána): Slavín moravský, Lit. listy 1881, s. 18; F. Bayer: Prof. J. H., Lit. listy 1883, s. 159; an.: J. H., Světozor 1883, s. 318; A. Klikar: Spisovatelé stejného jména v literatuře české, Lit. listy 1885, s. 199; ● ref. Cesty po Moravě: Č., Lit. listy 1884, s. 121; E. Miřiovský, Zlatá Praha 1884, s. 328; B. Čermák, NL 22. 5. 1885 ●; ● ref. Obrázky ze přírody: -ský (J. Dolenský), Beseda učitelská 1885, s. 192; -aue- (H. Pittauer), Lit. listy 1886, s. 373; J. Novodvorský, Hlídka lit. 1889, s. 22 ●; an. (J. Neruda): J. H., Humorist. listy 1886 → Podobizny 3 (1954); ● nekrology: an., Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1886, s. 105; an., Domáci hospodyně 1886, s. 161; an., Hlas národa 23. 10. 1886; an., Lit. listy 1886, s. 356; A. M. Lang, Mor. orlice 31. 10. 1886; F. Čenský, Osvěta 1886, sv. 2, s. 1 111; Red. (J. B. Mildner), Památky archeologické a místopisné 1886, s. 336; R. (R. Růžička), Rozhledy literární 1, 1886/87, s. 226 ●; J. Halouzka: Z let probuzení moravského, Vlast 4, 1887/88, s. 100, 192, 251; ● ref. Sebrané básně...: V. H. (Houdek), Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1888, s. 91; an., Čas 2, 1887/88, s. 232; -x., Hlas národa 20. 5. 1888, příl. Nedělní listy ●; V. Houdek: Životopisná vzpomínka na J. H., sb. Loštice, rodiště J. H. (1891); J. Kl. (Klvaňa): Časopis Olomouckého vlasteneckého muzea, ČMM 1895, s. 191; J. V. Neudoerfl in Stručné nástiny životopisů spisovatelů zastoupených v čítankách pro školy obecné i měšťanské (1906); Z. Nejedlý in T. G. Masaryk 1/2 (1931); B. Slavík: J. H., LidN 23. 11. 1939; E. S. (Stoklas): Vzpomínáme na J. H.,

Litovelsko 1949, s. 21; J. Kühndel: Význam J. H. v kulturních dějinách Moravy, Severní Morava 1957, č. 1 + Slovanské gymnázium za J. H., sb. Za hlasem Komenského (1957); V. Zapletal: Památce autorů moravské hymny Moravěnko, drahá máti, VVM 1967, č. 1.

vf

Josef Havelka

* 19. 8. 1792 *Heřmanův Městec*

† 1. 3. 1874 *Chrudim*

Překladatel a básník, účastník českého kulturního podnikání mladé pražské inteligence za protinapoleonských válek a autor vzpomínek na tuto dobu.

V rodišti vystudoval městskou školu, jeho učitelem byl Josef Hýbl Českotřebovský, bratr spisovatele Jana Hýbla, s nímž se H. přátelsky stýkal za studií (gymnázium od 1802 v Litomyšli a od 1805 v Hradci Král., tzv. tříletá filozofie od 1808 a právnická studia 1811–14 v Praze). V Hradci Král. se spřátelil s V. Hankou a F. Klicperou, v Praze se staršími i mladými příslušníky vlastenecké inteligence (B. J. Dlabáč, J. Jodl, A. S. Neumann, J. Rulík, V. A. Svoboda, J. N. Štěpánek, K. I. Thám, N. Vaněk). Za relativního zmírnění národnostního útisku v letech vrcholících protinapoleonských bojů patřil k aktivním účastníkům nového čes. kulturního života v Praze: podílel se na ochotnických hrách ve Stavovském divadle od 1812 (překladatel, nápověda) a na nepravidelných čtvrtěčních recitačních odpolednech v Klementinu (deklamátor humorist. básní). Jako student byl nadšeným žákem B. Bolzana a účastnil se soukromých slavistických přednášek J. Dobrovského (od 1813). Byl 1814 vychovatelem v Čáslavi, po právnické praxi a po složení apelačních zkoušek byl od 1817 aktuárem u magistrátu a hrdelního soudu v Novém Bydžově (v lednu 1819 se oženil) a od 1819 radním na magistrátu, úředníkem hrdelního soudu a policejním komisařem v Chrudimi. 1830 vystoupil z veřejných služeb, bydlel nadále v Chrudimi a byl justiciářem na pěti okolních panstvích. Po zrušení patrimoniální jurisdikce a zřízení císařských soudů byl od 1850 radou krajského soudu ve Vys. Mýtě, od 1855 v Jičíně; 1864 odešel do penze a přestěhoval se k provdaným dcerám do Chrudimi. V matrice zemřelých je uveden jako c. k. jubil. zemský soudní rada.

Nepočtená literární tvorba H. je spjata hlavně s jeho studentskými léty v Praze: zdařilý překlad Kotzebuovy frašky Roztržiti (prem. asi 1812–15, hrán v jazykově upr. pozdější knižní verzi na čes. jevištích ještě hluboko do 2. pol. 19. stol.), drobná próza (soudnička) a několik básní milostných, humoristických a písňových, zčásti ztracených. Překlad Kotzebuovy frašky Tlacháč (Teisingrovo divadlo 1821) se mu zřejmě připisuje neprávem (hra vyšla 1816 v překladu J. N. Štěpánka). Pravděpodobně je autorem písňového textu (*Kdybys ty mě, řeko proudná*), dodatečně otištěného ve zpěvníku J. K. Tobiáška a A. V. Malocha *Nápěvy k českým zpěvům* (Jičín 1857). Později psal ještě příležitostné básně; 1845 zaslal zemskému správci podání týkající se potřeb českého jazyka ve veřejném životě, správě a školství. Na výzvu A. Rybičky sepsal 1864 cenné vzpomínky na léta 1802–17 s portréty tehdejších mladých spisovatelů. – Básně z prvních ročníků *Humoristických listů* (pseud. J. Hájenský), které mu někdy byly připisovány, jsou dílem Jana H. (1839–1886).

ŠIFRA: J. H. ■ PŘÍSPĚVKY in: Rozmanitosti (1816–18; 1817 překl. A. Kotzebue: *Roztržiti*); – posmrtně: *Besedy Času* (1914, č. 29, výňatky z rkp. vzpomínek); *Sborník NM v Praze, řada C* (1958, s. 7, rkp. vzpomínky). ■ KNIŽNĚ. *Překlad*: A. Kotzebue: *Roztržiti* (1853, šifra J. H.). ■ KORESPONDENCE: J. Čermák: J. H., významný informátor o českém národním obrození (V. Hankovi z 1814–25 a K. Havlíčku Borovskému z 1846), *Sb. NM v Praze, řada C*, 1958. ■

LITERATURA: J. R.: nekrolog V. Hanky (obs. Hankovy dopisy Havelkovi), *Jičínský obzor*, únor 1861, s. 28; *Pomůcky k českému listáři životopisnému 4*, Z album p. J. H. (přátelské příspěvky při odchodu H. do N. Bydžova od V. Hanky, J. Hýbla, F. Klicpery, J. Lindy, právníka A. S. Neumanna, malíře K. Payera, J. N. Štěpánka), *Světozor* 1871, s. 327; A. Rybička: J. H. *Obraz životopisný*, *Světozor* 1871 + Jan Hýbl, in *Přední křísitelé národa českého* (1883); G. Záhorský: *Paměti J. H., Besedy Času* 1914, č. 29; J. Čermák: J. H., významný informátor o českém národním obrození, *Sb. NM v Praze, řada C*, 1958.

mo

Matěj Havelka

* 5. 5. 1809 *Žitětín* (Jičíněves–Ž.) u Kopidlna

† 19. 6. 1892 *Praha*

Básník, prozaik; právnický spisovatel.

Psal se též Matěj Pěvoslav H. – Navštěvoval vesnickou školu v Češově, 3 tř. normální školy a gymnázium v Jičíně, v Praze vystudoval tzv. filozofii a práva. Již na gymnáziu se národně uvědomil, v Praze se sprátelil s J. J. Langrem, v jehož Čechoslavu tiskl své první práce. 1835 vstoupil do služeb pražského magistrátu, 1839–40 byl úředníkem městských úřadů, nejprve v Mirovicích (pořádal tu besedy, ke společenským příležitostem skládal verše i písně), pak v Dobrušce a od 1841 v Nymburku. 1848 byl zvolen poslancem Říšského sněmu, účastnil se zasedání v Kroměříži, kde se připojil ke konzervativnímu křídlu. 1850 se stal asesorem soudu v Rakovníku. Při reorganizaci soudnictví 1855 přešel ke krajskému soudu v Písku (postupně se stal jeho sekretářem a radou). 1861 se stal poslancem Zemského sněmu a členem Říšské rady. 1863 byl ustanoven radou obchodního soudu v Praze, 1867 radou vrchního zemského soudu v Čechách, později členem státního soudu. Působil jako předseda organizace českých právníků Právníká jednota. Pro loajální prorakouský postoj byl vyznamenán různými řády, povýšen do rytířského stavu a jmenován dvorním radou. – Otec zpěvačky Miloslavy H.-Pippichové a Zdeňky H.-Hlávkové, druhé manželky zakladatele ČAVU J. Hlávky.

H. byl literárně činný od doby svého studia v Praze. Zprvu psal verše milostného a vlasteneckého rázu, další jeho básnická činnost souvisela s působením v malých českých městech, kde usiloval o povzbuzení národního vlasteneckého života; Mirovicím a Rakovníku věnoval rozsáhlé výpravné básně, založené na naivním etymologizování. Za porevolučního útlumu v 50. letech vydal útlou knížku veršů *Vojanské písně*, v níž oslavil věrnost českých vojáků císaři a širší rakouské vlasti; verši podobného ražení přispěl H. i do dobových slavnostních publikací. Podstatný výběr ze své poezie, *Básně*, vydal až 1873; zařadil do něho celou svou první sbírku, příležitostné verše epické, veršované hádanky i prozaické bajky. Tematickou rozmanitostí se v něm vyznačuje H. lyrika; milostné, vlastenecké, přírodní, meditativní a pijácké písně i dětské popěvky charakterizuje prostý až naivní ráz. Jejich rytmická pravidelnost blízká říkance vedla i k jejich častému zhudebňování (J. P. Martinovský, F. Pivoda aj.). Jistou kuriozitou sbírky byly smíšené česko-německé verše. V pozdějším věku H. literární činnosti zanechal.

PŘÍSPĚVKY in: Čechoslav (1830–31); alm. Festalbum zum 27. Februar 1856... (1856); Gerichtszeitung; Jurist; Květy (1846); Nár. noviny (1849); alm. Perly české (1855); Poutník od Otavy (Písek, 1858–59); Právnícké listy; Právník; Pražské noviny; Škola a život (1855–57); Themis; Zábavník učitelský pro diecézi budějovickou. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Vojanské písně (BB 1854); Básně (BB, PP 1873). – *Ostatní práce*: Co jest konstituce? (b. d., 1848). ■

LITERATURA: ● ref. Vojanské písně: V. N. (V. B. Nebeský), ČČM 1854, s. 296; F. L. V. (Vorlíček), Pražské noviny 29. 6. 1854 ●; an.: M. H., in M. H.: Básně (1873); an.: M. H., Světozor 1879, s. 238; ● k 80. nar.: an., Hlas národa 2. 5. 1889; an., Zlatá Praha 1889, s. 312 ●; ● nekrology: an., Lit. listy 1892, s. 311; J. L. Turnovský, Osvěta 1893, sv. 1, s. 174 ●; J. Drápal: M. H., Náš domov 1898; J. V. Neudoerfl in Stručné nástiny životopisů spisovatelů zastoupených v čítankách pro školy obecné i měšťanské (1906).

vf

František Havíř

* 16. 6. 1894 *Bakov nad Jizerou*

† 14. 5. 1971 *Praha*

Prozaik, dramatik, autor rozhlasových her, tvůrce tragikomických a humorných obrázků z úřednického a řemeslnického prostředí, fejetonista.

VI. jm. F. Horčíčka. – Pocházel z rodiny obuvníka. Od 1905 studoval na reálce v Ml. Boleslavi, po maturitě (1912) v Praze na technice obor zeměměřičství, 1915 studia z existenčních důvodů zanechal. Tehdy získal místo soukromého vychovatele na Slovensku (poblíž Žiliny); zde se seznámil a přátelsky stýkal s rodinou I. Hála. Po roce se vrátil do Prahy a pracoval v místodržitelství. Od 1919 byl technickým a později účetním úředníkem Poštovního šekového úřadu na Smíchově, po změně instituce Poštovní spořitelny na Václavském nám. až do 1952, kdy byl penzionován. Poté navázal externí spolupráci s filmem, 1955–64 byl správcem závodního klubu ROH pracovníků ÚV KSČ, pracoval ještě v Artii a naposled ve středisku n. p. Geodézie. Byl pohřben na Vinohradském hřbitově.

Podstatná část H. díla vypovídá o strastech drobného úřednictva, zčásti ještě za poměrů rakousko-uherských a především pak za první republiky; zatímco románová prvotina (*Kolotoč v plamenech*) se soustředila k impresivnímu podání individuální tragédie, následující dramata

(*Veselá bída, Tříkrát v novinách*) a román (*Nepozdravil u vrbiček*) zachytily tento svět v rozpětí humorných a tragických stránek života, v kaleidoskopu živě viděných scén, figurek a osudů. S tímž pozorovatelským zaujetím, vyhocovaným v osten sociální kritiky, psal H. i své fejetony a prózy z rozmanitých oblastí městského života. Proti tomu k žánru nenáročné situační komedie inklinovaly některé veselohry, ač ani jim nechyběla výraznější kresba prostředí, v tomto případě ševcovského (*Miss Evropa*) a holičského (*Další pán, prosím!*). V posledním období převážila v H. činnosti rozhlasová dramatika (*Domov na prodej*, prem. 1944, *Kosi píseň*, prem. 1944, aj.); na podkladě rozhlasové hry napsal H. (ve spolupráci s J. Mařánkem) scénář k filmovému dramatu z časů domácí rákosářské výroby na Bakovsku (*Zvony z rákosu*; rozhlas. prem. 1949, zfilm. 1951).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. K. Čič, F. Zloch, Hanuš Lovotín; Efha, FH. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo; Nár. osvobození (1932); Pestré květy; Právo lidu (1929–35, fejetony). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Kolotoč v plamenech (R 1926, pseud. Hanuš Lovotín); Veselá bída (D b. d., 1930, i prem., pseud. Hanuš Lovotín); Miss Evropa (D b. d., 1931, prem. 1930, pseud. H. Lovotín); Nepozdravil u vrbiček (R 1942); Dohola – prosím? (P 1946); Další pán, prosím! (Běláskové) (D 1947). ■ SCĚNICKY. *Hra*: Tříkrát v novinách (1931, pseud. H. Lovotín). ■

LITERATURA: drb. (J. Borecký): ref. Kolotoč v plamenech, Zvon 27, 1926/27, s. 84; ● ref. Veselá bída: J. J. Paulík, RA 5, 1929/30, s. 413; Č. (V. Červinka), Zvon 30, 1929/30, s. 503; om (O. Mrkvička), LidN 1. 5. 1930; ml., PL 1. 5. 1930 ●; jt.: ref. Miss Evropa, Večerník PL 4. 11. 1930; Č. (V. Červinka): ref. Tříkrát v novinách, Zvon 31, 1930/31, s. 560; p. (A. M. Piša): ref. Nepozdravil u vrbiček, Nár. práce 5. 8. 1942; Ks (L. Khás): ref. Domov na prodej, LidN 7. 11. 1944; ej (E. Janský): ref. Další pán, prosím!, Zeměd. noviny 25. 5. 1948; vč (V. Čihák): ref. Zvony z rákosu, LD 25. 1. 1949.

et

Bohumil Havlasa

* 1. 10. 1852 *Bavorov* u Vodňan

† 25. 11. 1877 *Alexandropol* (Arménie)

Prozaik, autor romanticky pojatých historických próz, salónního románu ze šlechtického prostředí, fejetónů a próz z protitureckých bojů na Balkáně a Kavkaze.

Nejmladší syn v početné rodině vzdělaného lékaře, dětství prožil ve Strunkovicích u Vodňan, kde vychodil i obecnou školu. Nižší gymnázium studoval v Čes. Budějovicích, Jindř. Hradci a v Táboře. Studia nedokončil, asi pro finanční potíže po otcově smrti. Již před 1870 pobýval v Praze, buď na škole, nebo v učení, po návratu do Strunkovic se učil zámečnickem. Dobrodružná povaha a představa, že líbivý zjev mu zaručí úspěch, přivedly ho ke kočujícím divadelním společnostem J. Jelínka (asi 1870–71), E. Rotta a H. Viceny. Hrál pod jm. Miloš H., Břetislav H., Pan Tentononc; příliš však neuspěl a skončil jako nápověda. Z bídy a z touhy po dobrodružném životě pokoušel se též dostat do Francie ke Garibaldiho vojsku. 1872 se stal žákem obchodního ústavu A. Skřivana v Praze, 1874 úředníkem Prvního akciového parostrojního pivovaru a sladovny v Praze. Brzy však toto místo opustil a v létě 1874 odjel na výzvu S. Hellera na Šumavu, aby referoval pro Lumír o kůrovcové kalamitě. Styk s J. Nerudou přivedl H. t. r. do redakce Nár. listů, odkud rovněž brzy odešel; začal se připravovat na cestu na Kavkaz nebo do Černé Hory, kde se schylovalo k protitureckým bojům. Po krátkém pobytu v Úvalech a ve Strunkovicích odjel v srpnu 1875, kryt posláním válečného zpravodaje Nár. listů, do Černé Hory, kde se zúčastnil bojů proti Turkům (např. u monastýru Duža). Po opuštění povstaleckých vojsk pobýval v jihoslovanském Krasu a spolu s J. Holečkem se vrátil do Prahy; na jaře 1876 odjel do Paříže, odtud do Švýcarska, přes Bavorsko se vrátil do Strunkovic; pro peněžní tíseň vstoupil do redakce staročeského čas. Brousek. 1877 odjel jako dobrovolník nižgorodského pluku k ruské armádě bojující na Kavkaze proti Turkům. Po třech měsících strávených na frontě (zprávy z bojiště zasílal do Brousku a v přehledu je tiskla i něm. Politik) již jako poddůstojník, uvažoval H. o vystoupení z armády. Při dalším tažení se však nakazil tyfem, kterému ve vojenské nemocnici v Alexandropolu podlehl. Byl členem Umělecké besedy.

H. začal psát kolem 1870 za svého pobytu u kočujících divadelních společností, pro jejichž potřeby složil i několik dnes neznámých divadelních her. Divadelní zkušenosti ovlivnily i jeho další tvorbu, zejména živost a plynulost dialogů. Úspěšné vystoupení v Lumíru, pro který napsal několik krátkých próz, mu získalo přízeň V. Hála. První H. rozsáhlou prací byl romanticky pojatý román z doby vlády Jana Lucem-

Havlasa

burského, líčící bez hlubších znalostí historických reálií napínavým dějem intriky a milostný život na královském dvoře (*V družině dobrodruha krále*). Stejně povahy byla i nevelká próza o pražském působení J. Želivského (*Kněz Jan*). Úspěšnější než tyto lidovému čtenáři určené práce byl klíčový román *Tiché vody*, zobrazující zdánlivě klidný život na jihočeském šlechtickém sídle, pod jehož povrchem propukají vášně a dochází k lidským tragédiím. H. zde vytvořil typ romanticky pojatého salónního románu, tehdy ještě v české literatuře ojedinělého, vyznačujícího se fantazií, elegantností slohu a smyslem pro záhadné duševní hnutí. Posmrtně vyšly i H. prózy z pozůstalosti, čerpající látku z balkánských bojů, v nichž se vedle divoké přírody a napínavého děje uplatňují i prvky exotismu (*Péri*, ve Spisech s tit. *Neporušená*). Časopisecky publikoval H. i několik prozaických překladů (E. D'Hervilly, E. A. Poe).

ŠIFRY: B. -vl-, Bohumil -vl-, -s- (Brousek, dub). ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach na oslavu 25letého trvání Akademického čtenářského spolku pražského (1874); Brousek (1877); Lumír (1873–78); Máj (alm., 1874); Nár. listy (1875–76); Podřipan (1876); Politik (1877); Světozor (1873–80; 1880 Péri); Velký slovan-ský kalendář. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: V družině dobrodruha krále 1, 2 (R 1874); Kněz Jan (P 1875); Tiché vody (R 1876); – posmrtně: Péri (P 1901, v souborném vyd. 1928 s tit. *Neporušená*); Drak (R 1911). – *Souborná vydání*: Spisy (nakl. F. Topič, 1909–11, 2 sv., ed. K. Rožek); Sebrané spisy (Ústřední Legionakladatelství, 1927–28, 10 sv., ed. F. Kovárna). ■ SCE-NICKY. *Překlad*: A. Dumas ml.: Cizinka (1877, s J. Arbesem, S. Hellerem, L. Quisem). ■ KORESPONDENCE: Nižgorodský dragón B. H. (J. Kudrnovi z 1870–77, J. Holečkovi z 1874–75, E. Tonnerovi z 1876, F. Heritesovi z 1876, matce z 1877, F. A. Šubertovi z 1877, G. Eimovi z 1877; 1941, ed. M. Novotný). ■

LITERATURA: J. Veselý: O životě a díle B. H. (1927); sb. Nižgorodský dragón B. H. (1941, ed. M. Novotný); T. Pártl: B. H. (1967). ■ Dr. G. (J. Goll): ref. V družině dobrodruha krále, Lumír 1875, s. 195; ● ref. Tiché vody: J. Kosina, ČMM 1876, s. 156; △ (J. Neruda), NL 31. 8. 1876 → Literatura 2 (1961); O. Theer, Lumír 35, 1906/07, s. 387; V. Brtník, Venkov 23. 7. 1925 ●● nekrology: an., NL 14. 4. 1878; J. Neruda, Humorist. listy 1878 → Podobizny 1 (1951); O. Mokrý, Osvěta 1878, sv. 1, s. 473; faš. (F. A. Šubert), Pokrok 16. 4. 1878; an., Světozor 1878, s. 218 ●; Emil L-ík (Ludvík): Český spisovatel a naše společnost, Lit. listy 1881, s. 97; O. Mokrý: B. H., Květy 1882, s. 719; J. Holeček: Před deseti lety, NL 29. a 31. 12. 1885; J. J. Toužimský: Upomínka na B. H., Zlatá Praha 1886, s. 634; J. Thomayer in Po různých stez-

kách (1902); O. Mokrý in B. H.: Tiché vody (1907 a 1925); R. (V. Červinka): ref. Kněz Jan a jiné povídky, Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 467; V. K.: ref. Drak, Pražská lid. revue 1911, s. 201; M. B. Šarecká: Hrdinové Tichých vod, Nár. politika 7. 12. 1926; J. Veselý: Na paměť B. H., NL 7. 8. 1927 + B. H., Nár. politika 10. 8. 1927; nč. (A. Nečásek): Hrob pod Kavkazem, Venkov 27. 4. 1927; F. Pátek: Dějiště a osoby H. románu Tiché vody, ČMF 1927; J. Knap: B. H. v souborném vydání, Venkov 14. 4. 1928; J. Kudrna: Vzpomínka na spisovatele B. H., Zlatá stezka 1930, s. 73; F. Kovárna in B. H.: Tiché vody (1931); A. Novák: B. H., LidN 1. 10. 1932; bs (B. Slavík): Vzpomínka na B. H., LidN 2. 10. 1942; M. Vaníček: B. H. a Strunkovice nad Blatnicí, Zlatá stezka 16, 1947/48, s. 39; sf: Vzpomínka na neklidný život mladého českého spisovatele, NO 27. 11. 1947; J. Jedlička: Arménie a B. H., LitN 1959, č. 7; S. Savov: B. H., neznámý přítel Bulharska, čas. Bulharsko 1972, č. 5.

dh

Jan Havlasa

* 22. 12. 1883 *Teplice*

† 13. 8. 1964 *Los Angeles* (USA)

Povídkař a romanopisec, též pro mládež, vypravěč dobrodružných a fantastických příběhů, jež situoval do exotického prostředí, autor cestopisů, publicista.

Vl. jm. Jan Klecanda. – Syn spisovatele a publicisty Jana K. Od 1894 studoval v Praze na gymnáziu v Žitné ul. a po maturitě (1902) na filoz. fakultě (doktorát přírodních věd 1926 prací *Vliv zeměpisných činitelů na vývoj brazilského národa*). Věnoval se literární a publicistické práci a záhy se vydal na cesty, nejprve na Slovensko, 1902 do Itálie a 1904 na světovou výstavu do St. Louis v USA; až do 1913 žil v zahraničí, zejména v Texasu, Nebrasce (Omaha) a v Kalifornii (ostrov Santa Catalina a Los Angeles), pracoval literárně a žurnalisticky (mj. přispíval anglicky do tamních časopisů) a věnoval se též osvětové práci mezi českými krajany; 1910–12 pobýval na Tahiti, 1913 cestoval po Oceánii, Japonsku, Číně a Indii. Po návratu do Čech uspořádal cyklus cestopisných přednášek a jako publicista se zapojil do politického života (od 1914 spolupracovník Našeho slova). Za brožuru *Vztah osadní politiky k světové válce*, v níž zvažoval okolnosti svědčící pro nové uspořádání poválečného světa a pro osvobození vlasti (články téhož obsahu publikoval v čas.), byl 1916 odsouzen k ročnímu těžkému

žaláři, po odpykání trestu (propuštěn v květnu 1917) pokračoval v přednáškové činnosti. 1918 se stal za nár. socialistickou stranu členem Národního výboru, 1919 se jako člen čs. delegace zúčastnil mírové konference v Paříži, 1920–24 působil ve funkci velvyslance v Brazílii, po návratu pracoval literárně, mj. též na disertační práci. 1929 byl jmenován členem opiové komise Společnosti národů a znovu procestoval asijské země (zvl. Barma, Malajsko, Jáva, Sumatra, Filipíny), do Evropy se vracel přes Hongkong, Čínu, Mandžusko, Koreu, Japonsko a Kanadu; po vypracování a předání zpráv v Ženevě se usadil 1930 v Paříži a žil zde několik let. Později byl vyslancem v jihoamerických státech (jeho posledním působištěm do 1947 bylo Chile, kde se přátelsky stýkal s P. Nerudou). Jako důchodce čs. státu žil pak v Los Angeles v Kalifornii a byl i nadále činný literárně (pracoval na pamětech s tit. Útržkový kalendář a na několika nových románech).

Již od počátku se H. projevoval jako snadno improvizující vypravěč se zálibou v senzačních dějích a výjimečných situacích. V prvních povídkách, čerpaných ještě z domácího prostředí Podtatranska a Valašska (*Horské stíny, Mezi životem a smrtí, Pod skalnatými štíty* aj.), převládaly drastické příběhy bídy a utrpení, rámované náladovou krajinomalebou, scénériemi divoké a běsní přírody. Poté nalezlo H. extenzivní vypravěčství živnou půdu v cizokrajných látkách. V četných povídkách a románech využil svých pozorování z jižní Itálie (*Jak sny umírají, Italské novelety* aj.), z Kalifornie a Texasu, kde se též zajímal o situaci českých vystěhovalců (*Vzdálení příbuzní, Půlnoční vítr, Zády ke zdi* aj.), z putování Polynésií, zejména z pobytu na ostrově Tahiti (*Šílené lásky, Souostroví krásy, Začarovaný kruh, Ticho mezi hvězdami* aj.), dále z Japonska (*Okna do mlhy, Bloudění duší, Přízraky a zázraky, Schody do podvědomí* aj.), z Číny, Malajsie a Singapuru (např. *Děti neklidu*); později se dějištěm jeho prací staly další země jihovýchodní Asie (např. do Barmy je umístěn román *Třináctý tygr* a do Indonésie román *Milující nenávist*) a oblasti Jižní Ameriky, hlavně Brazílie (např. *Podivní milenci*). Nosnými složkami všech těchto próz byl barvitý kolorit a obratná fabulační kombinatorika, jež příhodami co nejbizarnějšími usilovala budit napětí a úžas; prvky dobrodružné se zde svérázně mísily se zápletkami triviálního milostného románu a s vědeckoutopickou fantastikou, prozrazující

vliv H. G. Wellse nebo i J. Arbesa (H. šlo však především o sám romanescní živel, nikoli o racionální podklad a vyústění utopického námětu). H. oblíbenou motivací byla idea relativity času dovedená ve fantazijní představu o vzájemném průniku minulých a přítomných dějů a traktovaná i psychologicky jako možnost podvojně existence; tak je tomu např. v pracích s tahitskou tematikou, jejichž soudobí hrdinové se ve svém podvědomém životě stávají účastníky dějů, jež se odehrály před staletími, dávných kultovních obřadů domorodé sekty Areiopaiů ap. Různé projevy orientálního okultismu, zejména víra v inkarnaci, halucinační stavy a jasnovidectví, tvoří častý motiv H. japonerií, některé z jeho próz situovaných do jihovýchodní Asie jsou založeny na různých domněnkách antropologických a archeologických, jež se týkají původu a prehistorie tamního obyvatelstva, nebo na utopiích o existenci neznámých ostrovů a kmenů. Jako autor cestopisných črt a fejetonů podával H. v rámci povšechných geografických informací osobní zážitky, převážně dojmy z exotické přírody. Byl též autorem dramatu *První hřích*, propagujícího tezi o rostoucím významu bílé rasy v kulturním vývoji lidstva. Svoji impresivní přírodní lyriku, kterou psal hlavně v počátcích, zveřejňoval časopisecky.

PŘÍSPĚVKY in: Akademie (1914); Besedy Času (1910); Besedy lidu (1901–05, 1917–18); Čas (1910–13); ČČM (1904); Čes. svět (1906–13); Hlas národa (1901–04); Jas (1935–37, R Terasa u nebe); Květy (1903); Lit. listy (1923); Lid. noviny (1902, 1931); Lumír (1902–16); Máj (1902–11); Malý čtenář (1917); Moderní život (1903); Nár. listy (1902); Nár. obzor (1912); Nár. osvobození (1931); Náš rozkvět (1913–14); Naše slovo (od 1914); Osvěta (1903); Osvěta americká (Omaha, 1908 překlady S. Čecha a J. Vrchlického do angl.); Pramen (Plzeň, 1920); Právo lidu (1914); Rudé květy (1914); Samostatnost (1913–14); Srdce (1903–04); Světozor (1917–32); Topičův sborník (1917–25); Tribuna (1920); Venkov (od 1924); Vyšehrad; Země (1920); Zlatá Praha (1903–24); Zvon (1904–39); Ženský obzor (od 1913).
 ■ KNIŽNĚ *Beletrie*: Horské stíny (PP 1901, 1910 upr. s tit. První tatranské povídky); Mezi životem a smrtí (PP 1902); Tatranské povídky (1902); Mimo lásku i nenávist (PP 1903); Pod skalnatými štíty (PP 1904); Případy skoro neobyčejné (PP 1904); Jak sny umírají (PP b. d., 1905); Povídky z Tater (PP pro ml., b. d., 1905; 1917 s tit. Z hor a salaši); Lidé na horách (PP 1906, 1910 upr. s tit. Poslední tatranské povídky); V kraji věčného jara (PP pro ml., 1909); Pět kalifornských povídek (1910); Vzdálení příbuzní (PP b. d., 1911); Italské novelety (1912); Stopy, jež nikam neve-

dou (PP b. d., 1912); Cesta kolem světa (cestopis, 1915); Světla dalekých přístavů (PP b. d., 1915); Děti neklidu (R 1916); Dům v džungli (R b. d., 1916); Listy ze San Francisca (FF 1916); Půlnoční vítr (PP b. d., 1916); Šílené lásky (PP 1917); Hlasy tonoucích (PP 1918); Jižní perspektivy (FF 1918, rozšíř. 1922 in Touha do dálky); Okna do mlhy (R 1918); Zahrada splněné touhy (PP b. d., 1918); Japonská pohádka o dvou dědcích (b. d., 1919); Souostroví krásy (R b. d., 1919); Ti, kteří se nevracejí (PP 1919); Ale sny umírají (PP b. d., 1920, výbor z kn. Jak sny umírají, Případy skoro neobyčejné, Italské novelety); Krajiny v oblacích (PP 1920, část, přetisk z kn. Jak sny umírají); Píseň korálových útesů (PP b. d., 1922); Touha do dálky (PP 1922); Zkrocený Západ (FF 1922); Pobřeží tanečnic (R 1923); Japonským vnitrozemím (FF 1924); Dech tropů (PP 1925); V brazilských horách (FF 1925); Cesta Bohů. Japonské potulky (FF 1926); Malajské léto (FF 1926); Ze všech nejkrásnější (PP 1926); Kouzlo laguny (FF 1928); Podivní milenci (PP 1928); Přes hory a doly (cestopis, 1928, přepr. vyd. 1938); Kvetoucí nopály (FF 1929); První hřích (D 1929, s doslovem Základy společnosti); Propast rozkoše (R 1929); Sběratel ztracených iluzí (R 1929); Japonský podzim (FF 1930); Bloudění duší (PP 1931); Milující nenávisť (R 1931); Japonské jaro (FF 1932); Roztříštěná duha (PP 1932); Třináctý tygr (R 1932); Země pagod (cestopis, 1932); Past na slunce (R 1933); Sedm jedovatých (R 1933); Hledání neznámých veličin (R 1934); Přízraky a zázraky (PP 1934); Začarovaný kruh (R 1934); Královské dobrodružství (R 1935); Loď zamilovaných (R 1935); Věčná zřídla (R 1935); Ticho mezi hvězdami (R 1937); Schody do podvědomí (PP b. d., 1939); Zády ke zdi (PP 1947); Terasa u nebe (R, Chicago 1951); Zastávky a křížovky (PP, Los Angeles 1951); Labyrint srdce a ráj světa (PP, Los Angeles 1952). – *Překlad*: O. Wilde: Vějíř lady Windermerové (1915, prem. 1907). – *Ostatní práce*: Vztah osadní politiky k světové válce (1914, zabaveno, další vyd. 1918); České kolonie zámořské (1919); Rozluka církve od státu v Brazílii (1923); Vliv zeměpisných činitelů na vývoj brazilského národa (1927); Esclavos – Rusos y Checoslovakos (Santiago de Chile 1945). – *Souborné vydání*: Sebrané spisy (Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1918–35, 30 sv.). ■

LITERATURA: F. Sekanina: ref. Horské stíny + ref. Mezi životem a smrtí, Čes. revue 5, 1901/02, s. 845; A. Novák: ref. Mezi životem a smrtí, Lumír 30, 1901/02, s. 300; A. Pražák: ref. Tatranské povídky + ref. Mimo lásku i nenávisť, ČČM 1903, s. 410; O. Theer: ref. Pod skalnatými štíty + ref. Případy skoro neobyčejné, Lumír 32, 1903/04, s. 310; A. N. (Novák): ref. Jak sny umírají, Přehled 4, 1905/06, s. 827; ● ref. Stopy, jež nikam nevedou: O. Šimek, Čes. kultura 1, 1912/13, s. 313; V. Martínek, MSIR 9, 1912/13, s. 209 ●; F. Flos: ref. Cesta kolem světa, Úhor 1914, s. 90; J. Petrbock: ref. V kraji věčného jara, Úhor 1915, s. 61; F. Flos: J. H., Úhor 1915, s. 162; an. (R. Weiner): ref.

Listy ze San Francisca, LidN 14. 4. 1916; G. Pallas: Český exotik, Venkov 23. 11. 1916; J. Š. (Šimánek): ref. Zahrada splněné touhy, Topičův sborník 6, 1918/19, s. 87; Svbd. (O. Svoboda): ref. Japonská pohádka o dvou dědcích, Úhor 1918, s. 125; ● ref. Krajiny v oblacích: O. Š. (Šimek), LidN 17. 12. 1920; J. Knap, Pramen 1920, s. 323; -vh- (M. Hýsek), Kmen 4, 1920/21, s. 118 ●; K. (F. V. Krejčí): ref. Pobřeží tanečnic, PL 8. 12. 1923; F. Sekanina: K výročí H. narozenin, Lit. rozhledy 8, 1923/24, s. 125; K. Domin: ref. V brazilských horách, Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 37; F. Štůla: H. cestopisy, Lit. rozhledy 11, 1926/27, s. 81; E. Č. (Čapek): ref. První hřích, Nové Čechy 12, 1928/29, s. 205; V. Brtník: Literární dílo J. H., Lit. rozhledy 15, 1930/31, s. 187; J. V. P. (Pleva): ref. Milující nenávisť, Index 1932, s. 63; K. Urban: ref. Past na slunce + ref. Třináctý tygr, Střední škola 14, 1933/34, s. 121, 161; ● k 50. nar.: Q. M. V. (Vyskočil), Úhor 1933, s. 206; jwg. (J. Wenig), Rozhledy 1934, s. 2 + Úhor 1934, s. 16; -us (V. Cháb), NO 16. 1. 1934 ●; ● ref. Schody do podvědomí: Inz. (L. N. Zvěřina), Čtete 2, 1939/40, s. 62; V. T. (Tichý), Nár. práce 3. 2. 1940 ●; E. F. M. (Míšek): ref. Zády ke zdi, NO 29. 11. 1947; A. C. Nor: Zapomněli jsme?, LD 19. 7. 1958; J. Wenig: Vzpomínka na J. H., Lidé a země 1960, s. 43; (Gm) (P. Grym): Zemřel spisovatel J. H., LD 22. 8. 1964; A. Petříková: Zapomeneme na dílo J. H.?, Svob. slovo 31. 7. 1968.

et

Jaroslav Havlíček (1)

* 11. 6. 1881 *Praha*

† 1. 4. 1960 *Tábor*

Na počátku 20. století autor dramát, drobných žánrových próz a především básnických sbírek, v nichž se mísí ohlas dekadentních nálad s proklamativní sociální poezií.

Po maturitě na gymnáziu v Praze, Truhlářské ul. (1900) studoval práva a 1903–08 devět semestrů moderní filologii (studia nedokončil). 1908 nastoupil dráhu redaktora krajinských listů nár. strany svobodomyšlné (od 1919 státoprávně demokratické, 1920–35 nár. demokratické, od 1936 strany nár. sjednocení), nejprve týdeníku Sladkovský v Lounech (červen 1908 – leden 1909), pak Mladoboleslavských listů (únor 1909 – duben 1912); od května 1912 byl redaktorem týdeníku Tábor v Táboře a vedl jej až do jeho zastavení za nacistické okupace v lednu 1941. Od dubna 1946 žil v Praze-Ďáblicích, zemřel a byl pohřben v Táboře.

H. debutoval sbírkou *Písně*, v níž se mísila pocity poloha melancholické lyriky konce

století (teskná náladovost, přírodní obrazy vadnutí, podzimu, mlhy, par, šera a novoromantismem ovlivněné motivy smutných víl, labutí apod.) s proklamativními verši, ovlivněnými symbolikou Čechových Písní otroka, a se sociálními obrázky o „martyriu“ lidské práce. Dobově příznačnou stylizaci snivé duše zlomené hrubým světem rozšiřuje další H. sbírka *Smutné chvíle* o provokativně vyhocené obrazy úpadku a rozkladu (cyklus *Monology alkoholika*). Dělnickému čtenáři určil H. drobnou sbírku *Tvrdé sloky* (nákladem tiskárny nár. sociálního dělnictva), obsahující vedle básní přejatých ze sbírky *Písně* hlavně účelové agitační verše (proslovy, písně). Také H. dramatické pokusy jsou spjaty s dobovou problematikou sociálních zápasů a z nich vyplývajících morálních a myšlenkových konfliktů (situace nekompromisního dělnického vůdce po prohrané stávce v jednoaktovce *Jako Tebe, Kriste!*), které explicitně rozvádějí i rozsáhlé debaty dramatických postav (*Pohádka o jaru*). H. knižně vydaná próza zahrnuje – kromě novoromantické vlně poplatné *Pohádky o Honzíkovi a zlatovlasé Izole* – především drobné žánry blízké žurnalistice (humoreska, črta, fejeton).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Místecký; H., Ω. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Besedy lidu* (1904–07); *Čes. demokracie* (1900–03, básně); *Jitřenka* (Polička, 1905); *Lumír* (1902–03); *Mladoboleslavské listy* (od 1909); *Moderní život* (1903); *Nár. listy* (1902, fejetony); *Právo lidu* (1905, příl. *Děln. besídka*); *Rozhledy* (1903, odpověď na kritiku sbírky *Smutné chvíle*); *Rudé květy* (1904); *Sladkovský* (Louny, 1908); *Studentský almanach* (1905); *Švanda dudák*; *Tábor* (od 1912); *Zvon* (1903).

■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Písně* (1901); *A to je dobré!* (D 1901); *Smutné chvíle* (BB 1902); *Tvrdé sloky* (BB 1902); *Jako Tebe, Kriste!* (D b. d., 1903); *Pohádka o jaru* (D 1904, i prem.); *Pohádka o Honzíkovi a zlatovlasé Izole* (P b. d., 1907); *Čtení sentimentální a kratochvilné* (črty, 1919, psáno 1900–05); *Lidičky* (PP 1925, psáno 1900–07). ■ SCÉNICKY. *Hra*: *Slavnost vítězství* (1905). ■ REDIGOVAL: *Kapesní kalendář Besidky malých na šk. rok 1908/09*. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Posadovský: *Táboru a Tábořským* (1929, výbor črt a fejetonů z týdeníku *Tábor*). ■

LITERATURA: L.: ref. *Písně*, *Zvon* 1, 1900/01, s. 420; ● ref. *Smutné chvíle*: apržk (A. Pražák), *Máj* 1, 1902/03, s. 342; J. Rowalski (A. Bačkovský), *Lumír* 31, 1902/03, s. 136; V. Dyk, *MR* 1902/03, sv. 14, s. 73; V. O., *Rozhledy* 13, 1902/03, sv. 2, s. 1 012, 1 180, 1 236; L., *Zvon* 3, 1902/03, s. 378; R. Hašek, *Moderní život* 1903, s. 26 ●● ref. *Tvrdé sloky*: F. X. Hodáč, *Rozhledy* 13, 1902/03, sv. 1, s. 166; L., *Zvon* 3, 1902/03, s. 43 ●; *Neklad* (J. Soukenka): ref. *Jako Tebe,*

Kriste!, *Moderní život* 1903, s. 28; K. Z. K. (Klíma): ref. *Pohádka o jaru*, *LidN* 25. 11. 1904; -ter: ref. *Slavnost vítězství*, *PL* 30. 3. 1905; J. H.: ref. *Pohádka o Honzíkovi a zlatovlasé Izole*, *Nár. obzor* 19. 10. 1907.

II

Jaroslav Havlíček (2)

* 3. 2. 1896 *Jilemnice*

† 7. 4. 1943 *Praha*

Autor románů, povídek a novel, jeden z předních představitelů české psychologické prózy 30. a 40. let.

Pocházel z učitelské rodiny, jeho otec, Josef H., psal příležitostnou poezii, sbíral krajové pověsti a byl veřejně činný. Do školy začal J. H. chodit v Jilemnici, 1909 přešel na jičínskou reálku (mat. 1913). Na přání rodičů absolvoval 1914 abiturientský kurs při obch. akademii v Chrudimi a začal studovat obor obchodních věd na Čes. vysoké škole technické v Praze (sám chtěl studovat Uměleckoprůmyslovou školu). 1915 byl odveden a po pobytu v důstojnické škole v Kadani se zúčastnil bojů na ruské a italské frontě. V březnu 1919 nastoupil jako úředník Živnostenské banky v Praze, zároveň pokračoval ve vysokoškolských studiích, ale nedokončil je; po delší známosti se 1921 oženil s dcerou jilemnického mydláře Marii Krausovou. Syn Zbyněk H. (22. 5. 1922 Jilemnice – 7. 1. 1969 Praha) byl surrealistický básník. Od poloviny 20. let se H. vedle zaměstnání soustavně věnoval literatuře.

H. začal (1924) s publikováním poezie, 1928 debutoval v časopisech krátkými prózami. (Verše sice psal dál, avšak neotiskoval je.) Již v počátcích byla pro jeho prozaickou tvorbu příznačná tendence k cykličnosti, jež se však stala zjevnou až po H. smrti, kdy teprve k publikaci povídek z rozmezí 20. a 30. let došlo. H. jimi vytvářel prozaické řady spojené obměňovanými motivy či náměty (např. povídky o domově, o osudech žen, povídky s detektivní zápletkou, s tajemstvím). Tyto prózy charakterizuje silný lyrismus, častý je snový prvek dětství, kterým H. poetizoval realistický obraz maloměstského života, a také pro celou H. tvorbu příznačný motiv smrti. Klíčový význam má povídka *Duch soudce Pauknera* (čas. 1928, kniž. in *Zázrak flamendrů*), v níž je maloměstská histo-

rie fantastického zaměření s racionálním vyřešením záhady provázena motivem smrti, spjatým s válečnými zkušenostmi samotného autora. Na přelomu 20. a 30. let vydal H. své první knižní práce, nevelké bibliofilie *Knihožrout* a *Smrt bibliomanova*. Současně začal pracovat na dalším cyklu, tentokrát už rozsáhlých prozaických děl, v nichž čerpal z historie rodné Jilemnice. Z plánované trilogie Ulrychovsko však dokončil jen první díl *Vyprahlé touhy* (v 2. vyd. mu byl vrácen původní autorův název *Petrolejobé lampy*). V knize, pojaté jako sága dvou jilemnických rodin z přelomu století, vytvořil H. obsáhlý a na zdůrazňovaném detailu postavený realistický obraz doby, prodchnutý, především v líčení marných tužeb nehezke hlavní hrdinky románu, osudovou determinovaností; zároveň projevil jak schopnost přesné typizace, a to i okrajových postav, tak smysl pro tragikomickou nadsázku a odhalování lyrických vrstev pod nánosem trapně komického zevnějšku. Do širšího povědomí pronikl H. až svým prvním monografickým románem *Neviditelný*, který je sugestivní variací na téma zločinu a odplaty; jeho dějovou osu tvoří střetnutí silného individua s osudem. Střídým a věcným způsobem popisuje zde vyprávěč – jedna z hlavních postav děje – tragédii rodiny postižené dědičným šilenstvím; specifikou prózy vytváří napětí mezi ironickým skepticismem a rozumným kalkulem na straně jedné a iracionálními osudovými silami na straně druhé. Téměř diagnostická analýza duševního onemocnění a intelektuální introspekce jsou dvě krajní roviny, mezi nimiž se odehrává proces naprostého ztroskotání všech zúčastněných včetně vyprávěče a završuje se katastrofa bez možnosti vykoupění. Absolutní prohrou hlavní postavy končí i román *Ta třetí*, kde se H. obrátil k typu psychologicky i sociálně všednímu a průměrnému. V centru pozornosti je postava maloměšťáka, v ničem nevynikajícího úředníka, a jeho rodinné a společenské prostředí; próza náhle končí tragédií nepříliš organicky související s předcházejícím dějem. Téměř současně s touto prací napsal H. i retrospektivní román *Helimadoc*, v němž v rámci realisticky vyprávěného podivného příběhu maloměstského lékaře a jeho pěti dcer vytvořil lyrizovanou studii dospívání. Přírodní rámec a barvitý kolorit maloměsta dotvářejí poetickou atmosféru probuzené citovosti, milostné vzplanutí a romantická zápletky jsou poznamenány až snovou vzpomínkovou pří-

zračností. Do řady H. monografických příběhů náležejí ještě prózy *Neopatrné panny* a *Synáček*, vydané sice na samém sklonku autorova života, napsané však (aspoň v první verzi) podstatně dřív. V povídkovém souboru *Neopatrné panny*, jenž obsahuje pět příběhů, je krutá tragičnost ženských osudů podmíněna povahou, prostředím i dobou (ve většině příběhů první světovou válkou). Umělecký vyvrcholením předčasně skončené H. literární vynostnosti se stala baladická povídka *Synáček s hrdinou*, který se objevil už v románu *Vyprahlé touhy*. H. podal v hutné zkratce celý jeho úspěšný a bohatý život, jehož peripetiemi a vyústěním názorně odpověděl na otázku, zda člověk může žít jen sám pro sebe. Současně se *Synáčkem* napsal několik obsáhlejších povídkových prací (*Komtesa Camilla*, *Útěk z civilizace*, *Kamenný orchestr*), které otiskl v dobových povídkových sbornících; je také autorem předlohy k filmu Barbora Hlavsová (povídka *Skleněný vrch*). – Značnou část svého literárního díla, a to nejen začátečnické pokusy, nýbrž i zralé drobné prózy, H. sám nevydal. V rukopisné pozůstalosti zůstaly i pokusy o pokračování v trilogii *Ulrychovsko*. H. stačil k vydání připravit pouze soubor próz *Zánik městečka Olšiny*, v němž k titulní práci připojil několik „čertovských“ povídek. Kniha vyšla posmrtně stejně jako poslední H. práce, nedokončené romaneto *Smaragdový příboj*. Většina dalších rukopisných prací spolu s pracemi publikovanými časopisecky vyšla v jednotlivých svazcích *Díla*.

PŘÍSPĚVKY in: Almanach čes. knihy 1942; Cesta (1926–30); Čes. slovo (1941); sb. Dvanáct poutí světem (1941); sb. Jilemnické studentské písničky z let 1912–1920 (1941); sb. Kamenný orchestr (1941); Kultura doby (1938); Lumír (1931–39); sb. Milostný kruh (1941); Nár. listy (1924–40); sb. Nové české pohádky (1941); sb. Nový realismus (1940); Sever a východ (1930); sb. Svět na křídlech (1941); Zvon (1924–30). ■ **KNIŽNĚ**. *Beletrie*: Knihožrout (P 1929; 1964 in *Zázrak flamendrů*); *Smrt bibliomanova* (P 1931; 1968 in *Prodavač času*); *Vyprahlé touhy* (R 1935, 1. díl zamýšlené trilogie *Ulrychovsko*, přeprac. 1944 s tit. *Petrolejobé lampy*, ed. B. Jedlička); *Neviditelný* (R 1937); *Ta třetí* (R 1939); *Helimadoc* (R 1940); *Neopatrné panny* (PP 1941, psáno 1927–30; 1964 in *Zázrak flamendrů*); *Synáček* (P 1942); – posmrtně: *Zánik městečka Olšiny* (PP 1944, psáno 1928–31, ed. B. Jedlička; tit. novela 1962 in *Smaragdový příboj*); *Smaragdový příboj* (PP 1946, ed. K. Polák; rozšíř. vyd. 1962, ed. J. Rumler); *Vzdoropohádky* (PP 1954, z rkp. a čas. 1927–42, ed. A. Branald); *Zázrak flamendrů* (PP 1964, z rkp. a čas. 1927–41 + *Knihožrout*

+ Neopatrné panny, ed. J. Rumler); Vlčí kůže (PP 1967; Vlčí kůže, torzo 2. dílu zamýšlené trilogie Ulrychovsko, psáno 1939 + Poslední rok, 1. verze psaná 1932, 2. verze psaná 1935, ed. J. Rumler); Prodavač času (PP 1968, z rkp., čas. a sb. + Smrt bibliomanova, ed. J. Rumler); Barbora Hlavsová (P 1972, psáno 1941 s tit. Skleněný vrch, připojen film. scénář napsaný K. Steklým; ed. J. Rumler); Jaro v domě (P 1975, psáno 1927, z rkp., ed. J. Rumler); Kalvach (PP 1976, rekonstrukce povídkového cyklu, psáno 1927–43, pův. in Prodavač času, 1968, ed. J. Rumler); Máňa (P 1981, psáno 1925, připojena vzpomínková próza M. Havlíčkové Jarda; z rkp., ed. J. Rumler); Hodinky pana Balabána (PP 1986, rekonstrukce cyklu „vzdoropohádek“ z 1927–43, ed. J. Rumler). – *Výbor: Neklidná srdce* (1972, ed. J. Navrátil). – *Souborné vydání: Dílo J. H. (Čs. spisovatel, 1956–72, 8 sv.; sv. 1 a 4 ed. K. Polák, ostatní J. Rumler)*. ■ **KORESPONDENCE:** J. Vaculík: Paradoxní epizody J. H. (K. Reslerovi, J. Koptovi, J. R. Vilímkovi, K. Bednářovi, 1941–43), LA 7, 1972. ■

LITERATURA: J. Glazarová: Za J. H. (projev nad rakví, 1943) → *Místopis srdce* (1973); J. Rumler: *Epik* J. H. (1973). ■ K. Janský: ref. *Smrt bibliomanova*, LitN 5, 1930/31, č. 11; ● ref. *Vyprahlé touhy: j. t. (Taufel)*, Index 1935, s. 94; V. K. (Knap), LitN 8, 1935/36, č. 12; K. Sezima, Lumír 62, 1935/36, s. 285 → *Mláží* (1936); A. N. (Novák), LidN 27. 4. 1936; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 363 ●; ● ref. *Neviditelný: bďf* (K. Bednář), Rozhledy 1937, s. 239; kh., LitN 10, 1937/38, č. 5–6; B. Jedlička, LidN 21. 2. 1938 ●; ● ref. *Ta třetí: AMP* (A. M. Piša), Nár. práce 9. 4. 1939 → *Třicátá léta* (1971); B. Jedlička, LidN 14. 7. 1939; J. Knap, Venkov 30. 7. 1939; K. Polák, KM 1939, s. 252; B. Fučík, Akord 7, 1939/40, s. 24; K. Sezima, Čteme 2, 1939/40, s. 80 ●; ● ref. *Helimadoc: -č-*, Čteme 2, 1939/40, s. 136; K. Sezima, Lumír 66, 1939/40, s. 32; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 501; B. Jedlička, LidN 25. 3. 1940; F. Křelina, Venkov 4. 7. 1940; K. Polák, KM 1940, s. 257 ●; ● ref. *Neopatrné panny: B. Jedlička*, LidN 31. 8. 1941; K. Polák, KM 1941, s. 248; K. Sezima, Čteme 1941, s. 143; jšr (J. Šnobl), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 60; P. Bojar, Studentský čas. 21, 1941/42, č. 2 ●; ● ref. *Synáček: J. K. (Kopecký)*, LidN 11. 9. 1942; vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 20. 9. 1942; K. Sezima, Čteme 1942, s. 32 ●; ● nekrology: J. K. (Kopecký), LidN 11. 4. 1943; J. Hořec, LidN 10. 5. 1943; A. Vaněček, Čteme 1943, s. 81 ●; K. P. (Polák): ref. *Zánik městečka Olšiny*, Nár. práce 29. 8. 1944; B. Jedlička in J. H.: *Petrolejové lampy* (1944); J. Weiss: *Můj poměr k J. H., Horské prameny* 2, 1945/46, s. 2; K. Polák in J. H.: *Neviditelný* (1946) + in J. H.: *Smaragdový příboj* (1946); J. Otradovicová: *Prózy J. H.*, Lid. kultura 1946, č. 45/46; ● ref. *Smaragdový příboj: jšk.* (J. Š. Kvapil), Naše doba 53, 1946/47, s. 134; O. Jahoda (P. Eisner), KM 1947, s. 93 ●; K. Polák in J. H.: *Ta třetí* (1947); J. Glazarová in J. H.: *Petrolejové lampy* (1953) + *Vzpomínka na J. H.*, LitN 1953, č. 15; A.

Branald in J. H.: *Vzdoropohádky* (1954); K. Polák in J. H.: *Helimadoc* + in J. H.: *Petrolejové lampy* (1957); M. Šimečka: *K tradici českého moderného románu*, Slov. pohľady 1958, s. 1096; J. Rumler in J. H.: *Neviditelný* (1958) + in J. H.: *Ta třetí* (1959); V. Justl in J. H.: *Synáček* (1959); Č. Vejdělek in J. H.: *Petrolejové lampy* (1960); J. Rumler in J. H.: *Smaragdový příboj* (1962); M. Petříček: *Významné prozaické dílo*, LitN 1963, č. 14; A. Vaněček: *Spisovatel J. H.*, LitN 1963, č. 15; J. Glazarová: *Před dvaceti lety*, Plamen 1963, č. 4; J. Rumler in J. H.: *Zázrak flamen-drů* (1964); L. Lantová: J. H., Kult. polit. kalendář 1966 (1965); J. Rumler in J. H.: *Prodavač času* (1968); V. Forst: *Dvakrát J. H.*, Impuls 1968, s. 436; Z. Havlíček: ref. *Neviditelný*, Texty 1969, s. 20; V. Kmínek: *K nedožitým pětasedmdesátinám J. H.*, Tvorba 1971, č. 4; J. Dvořák in J. H.: *Barbora Hlavsová* (1972); J. Navrátil in J. H.: *Neklidná srdce* (1972); J. Rumler in J. H.: *Synáček* (1972) + in J. H.: *Vlčí kůže* (1972) + in J. H.: *Petrolejové lampy* (1973); M. Janů-Veselá: *Závěr Díla J. H.*, Práce 10. 1. 1973; K. C. (Cvejn), Ukončenému Dílu J. H., Lit. měsíčník 1973, č. 6; J. Nejedlá: ref. *Jaro v domě*, Lit. měsíčník 1976, č. 9; (vn) (L. Vacina): ref. *Kalvach*, Pochodeň 8. 9. 1976; L. Lantová in J. H.: *Neviditelný* (1979) + in *Petrolejové lampy* (1980); F. Buriánek in *Z moderní české literatury* (1980); J. Nejedlá in J. H.: *Synáček* (1981); J. Rumler in J. H.: *Máňa* (1981); Z. Heřman: ref. *Máňa*, Mladá fronta 13. 1. 1982; J. Rumler in J. H.: *Hodinky pana Balabána* (1986); D. Moldanová: *Psychologický román*, M. Mravcová: *Baladická próza*, obojí sb. *Poetika české meziválečné literatury* (1987).

mn

Metoděj Havlíček

* 27. 7. 1893 *Předklášteří* (Tišnov–P)

† 7. 10. 1950 *Ostrava*

Autor sociálních, utopických a fantastických próz, básník a dramatik, regionální novinář.

Podepisoval se i Metoděj Havlíček Tišnovský. – Narodil se v rodině nádeníka. Ačkoliv byl původně pro nemoc uznán nezpůsobilým k vojenské službě, byl 1915 odveden a o rok později raněn na italské frontě; 1918 byl jako částečně invalida superarbitrován. Po vyhlášení republiky se stal funkcionářem Družiny československých válečných poškozenců a od července 1919 pracoval jako úředník Zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Brně. Zúčastnil se aktivně plebiscitní akce na Těšínsku, kde se stal tajemníkem sdružených organizací invalidů

a předsedou dozorčí rady Záložního a obchodního družstva válečných poškozců ostravské a těšínské župy. Při výkonu těchto funkcí se dostával do sporů s aparátem ministerstva sociální péče (hájlil se v pamfletu Činnost bývalých c. k. byrokratů). Ve 20. letech působil na Ostravsku jako vydavatel a vedoucí redaktor řady regionálních nezávislých listů. I v nich bránil zájmy válečných poškozců (Invalida, Náš cíl, Moravskoslezský týdeník Náš cíl, Karvinské listy, Moravskoslezské noviny, Jičínské noviny, Novojičínské noviny, Stavovské moravskoslezské noviny). Později byl redaktorem Moravskoslezského slova v Ostravě.

H. literární činnost má do značné míry diletantský ráz. Prózy, rozvíjející především motivy sociální, se vyznačují senzačními dějovými efekty a násilnou konstruovaností, didaktismem, sentimentalitou a nízkou jazykovou úrovní. Vybízejí většinou k trpělivé a poctivé práci, která dojde spravedlivé odměny, a k vzájemné pomoci v bídě a osiřelosti. Sociální téma spojuje H. často s motivy utopickými a fantastickými (*Jedovatý muž*, *Oko za dvě oči*). V básních (*Na křížovatkách smrti*) a v beletrizovaných záznamech lidských osudů poznamenaných válkou (*V terezínských pevnosti a na Pankráči*, *Hrdinové velké doby*) reaguje z nacionálního stanoviska na utrpení národa za nacistické okupace.

PSEUDONYMY: Jaromír Dláček, Kyoľof Metolík, Metoděj Tišnovský, Střezivoj Bolek. ■ PŘÍSPĚVKY in: Invalida; Jičínské noviny; Karvinské listy (1924–35); Moravskoslezské noviny (1925–29); Moravskoslezské slovo; Moravskoslezský týdeník Náš cíl (1925); Náš cíl; Novojičínské noviny; Stavovské moravskoslezské noviny. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Chudobky (BB a PP b. d., 1916, podp. Metoděj Havlíček Tišnovský); Génius ohava (P 1929); Jedovatý muž (P 1932); Ostravský havíř (D 1934, prem. 1929); Dar krve (R 1940); Matčiny ruce (R 1940); Papírový andělíček (R b. d., 1940); Děvče z automatu (P b. d., 1941); Srdce na dlani (P b. d., 1942); Oživené úhory (P 1943); Havířova dcera (P 1944); Plamen života (P 1944); Tři lásky Havíře Křístka (BB b. d., 1944); Na křížovatkách smrti (BB 1945); V terezínských pevnosti a na Pankráči (P 1945); Čtyři povídky k vánocím (1946); Hrdinové velké doby (P 1947); Světová vzpoura pilotů a zánik světa (P 1947); Valérie Melaniová (P 1947); Oko za dvě oči (P 1948). – *Ostatní práce*: Činnost bývalých císařsko-královských byrokratů v nejvyšších úřadech republiky Československé (pamflet, 1920). – Mimoto brožury vydávané vl. nákladem, v knihovnách dnes větš. nedostupné (soupis in A. Dolenský: Kulturní adresář ČSR). ■ REDIGOVAL *periodika*: Karvinské listy (1924–25), Moravskoslez-

ský týdeník Náš cíl (1925), Moravskoslezské noviny (1925–29), Novojičínské noviny (1929), Stavovské moravskoslezské noviny (1929–30). ■

LITERATURA: F. R. Jirman: Zahájení divadelní sezóny 1929/30 ochotnického spolku Klicpera na Slezské Ostravě (ref. Ostravský havíř), Stavovské moravskoslezské noviny 21. 9. 1929; J. Kubiček in Český politický tisk na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1938 (1982).

bd

Karel Havlíček Borovský

* 31. 10. 1821 *Borová* (Havlíčková B.) u Příby-slavi

† 29. 7. 1856 *Praha*

Básník, novinář a politik, zakladatel české moderní žurnalistiky, literární kritik, autor črt a překladatel. V rozsáhlé epigramatické tvorbě a satirických epických skladbách se rozešel s konvencemi obrozenecké literatury a pojal satiru jako žánr umožňující aktivní zápas s přežilými literárními a společenskými normami. Polemicky vystupoval proti prázdné vlastenecké frazeologii, církevní dogmatice a politickému absolutismu; proti dobovým mýtům a iluzím (stejně jako proti romantickému úniku do říše ideálů a snů) kladl prostou víru v analytické schopnosti lidského rozumu. Jako vynikající polemik a agitátor vedl po porážce rakouské revoluce 1848 nekompromisní spor s vládní politikou.

Vl. jm. Karel Havlíček, nejčastější lit. jm. Havel Borovský. – Narodil se v rodině kupce Matěje H. a Josefy H., dcery sládka z Horní Cerekev na Pelhřimovsku. Navštěvoval farní školu v Borové, 1830/31 2. třídu tzv. normální školy v Jihlavě a 1831/32 3. třídu hlavní školy v Německém Brodě, kam se rodiče 1833 přestěhovali (otec koupil na náměstí dům čp. 163; rodný dům i dům německobrodský později přeměněny v muzeum) a kde H. 1832–38 studoval na gymnáziu. 1838–40 na tzv. filozofii v Praze se utvrdilo jeho vlastenecké cítění – s přáteli, zvláště V. Gablerem a F. Girglem (1822–64), založil sdružení s pevným sebevzdělávacím a národně uvědomovacím programem. Zčásti i ve stopách vzdělaného borovského vikáře J. Bružka, který měl na něho v dětství značný vliv, spojoval zpočátku možnost nejlépe prospívat národu s kněžským povoláním, ale s prvními trpkými zážitky z pražského arcibiskupského semináře v Klementinu, obražejícími se v jeho rukopisném Deníku seminářském (1840–41), vystřízli-

věl; v závěru ročního studia (1840–41) byl ze semináře vyloučen. Tato osobní zkušenost se stala východiskem ostrého H. antiklerikálního postoje a A. Rost, představený semináře, nejednou terčem jeho bezprostředních epigramatických útoků. H. se neúspěšně pokusil existenčně zakotvit jako auskultant na gymnáziu v Praze, ale nebyl přijat; pokračoval v soukromém studiu (překládal mj. z polštiny Lamennaisova Slova věřícího) a v létě 1842 podnikl s dvěma polskými studenty cestu do Haliče a na Slovensko, kde se setkal se slovenskými vlastenci, zejména s M. M. Hodžou. P. J. Šafařík ho doporučil ruskému historikovi a spisovateli M. P. Pogodinovi jako domácího učitele, H. v říjnu odjel za Pogodinem do Vídně a odcestoval s ním do Ruska; nevyřízené pasové formality ho však zdržely do počátku ledna ve Lvově; seznámil se tam se spisovatelem K. V. Zapem i s polskými a ukrajinskými literárními a národními poměry. 5. 2. 1843 dorazil do Moskvy, kde nastoupil místo vychovatele v rodině profesora S. P. Ševyrjova, Pogodinova přítele. V názorovém ovzduší, příznačném pro slavjanofily orientovaný okruh moskevských literátů kolem Ševyrjova a O. M. Bodánského aj., se H. seznamoval s ruskou literaturou a kulturou. Tady se utvářel – ovšem i osobním literárním vkusem podmíněný – H. kritický postoj k velkým postavám ruského romantismu, A. S. Puškinovi a M. J. Lermontovovi, stejně jako obdiv k N. V. Gogolovi, kterého Havlíček pro sebe objevil, propagoval svými listy přátelům (zejm. K. V. Zapovi, jehož podněcoval k překladu Tarase Bulby aj.) a později sám překládal. Okouzlení exotickým ruským prostředím se od počátku u H. spojovalo se zřetelným a stále silícím kritickým odstupem, dovolujícím satiricky nazírat místní společenské, zvláště pak politické, ale i obecně životní poměry. V Rusku také H. přistoupil k realizaci svých literárních záměrů – stal se dopisovatelem Květů (debut 1843 črtou *První zkouška z československého jazyka v Moskvě*), vytvořil zde také jádro vlastní epigramatické tvorby (1845 své epigramy seskupil do rukopisné sbírky). V létě 1844 se z Ruska vrátil do vlasti. Do Německého Brodu přijel dva týdny po smrti otce a zůstal u matky až do dubna 1845. Zde se spolužákem z gymnázia V. Žákem usiloval o aktivizaci českého národního života, založil ochotnické divadlo (17. 11. 1844 inscenována Kotzebueova veselohra Epigram), přitom vznikla jeho známost s Františkou

(Fany) Weidenhofferovou. Na jaře 1845 odjel do Prahy s cílem stát se spisovatelem z povolání. Črty z Ruska, publikované časopisecky (Květy, Čes. včela, ČČM) a posmrtně shrnuté v soubor *Obrazy z Rus*, a zvláště nesmlouvavá kritika Tylova Posledního Čecha jako prototypu oficiální vlastenecké literatury soustředily na H. pozornost českých kruhů; H. se seznámil s F. L. Riegrem, V. V. Tomkem a s F. Palackým, který ho doporučil novému vydavateli Pražských novin K. V. Medauovi jako vhodného redaktora. V lednu 1846 H. převzal redakci novin i jejich přílohy Česká včela, výrazně přebudoval koncepci listu, dal mu vyhraněnější politický profil (již v prvním ročníku uveřejnil programové stati *Slovan a Čech*, ostrou kritiku všeslovanského snu jungmannovské generace, a *Co jest obec*, přihlašující se politicky k liberálnímu principům) a čtenářsky přitažlivou tvářnost, takže pod jeho vedením náklad novin rychle stoupal. Redaktorské místo mu poskytlo také příležitost, aby upevnil svůj vztah k F. Weidenhofferové, přestože ze strany snoubenčiny rodiny bylo přijato se skepsi; uprostřed příprav ke svatbě se H. s Weidenhofferovou rozešel; na jaře 1848 uzavřel manželství s Julií Sýkorovou. Výbuch rakouské revoluce jej vrhl do víru politických událostí, v březnu 1848 byl kooptován do Svatováclavského výboru, jenž byl na jeho návrh rozšířen v Národní výbor. Využil svobody tisku k založení (5. 4.) nezávislého politického deníku Národní noviny (vydavatelem a finančním ručitelem byl hrabě V. Deym). Politického hnutí se H. účastnil jako mluvčí liberální české národní strany i bezprostřední aktivitou občanskou (cesta do Haliče a Záhřebu v květnu 1848 ve prospěch Slovenského sjezdu, účast na sjezdovém jednání); svou publicistikou a politickými písněmi (zejm. populární písní *O tom německém parlamentě*) aktivizoval širokou českou veřejnost dosud stojící stranou problémů národního hnutí. V pražském povstání spatřoval tragédii liberalizačního politického procesu, vystupoval ostře proti radikálům, které vinil z politického naivismu, ale současně za hlavního viníka střetnutí prohlášoval nepokrytý armádu a reakci. Za obranu tažení venkovských národních gard ku Praze v tisku a na základě anonymních udání týkajících se činnosti za povstání byl H. 8. 7. zatčen (téhož dne byl zvolen v 5 volebních obvodech do říšského sněmu) a vyslýchán vojenskou komisí; 12. 7. byl z vězení propuštěn (vlna nevole vyvolaná jeho

zatčením přiměla k dodatečnému zákroku i tehdejšího ministra spravedlnosti A. Bacha, který označil postup vojenského komisaře a pražských úřadů za protiprávní). H. přijal mandát v Humpolci a odjel na sněm do Vídně. Brzy znechucen vleklým průběhem debat se poslaneckého mandátu vzdal, v prosinci 1848 se vrátil do Prahy a znovu se ujal přímého vedení Nár. novin, které rozšířil o satirickou přílohu Šotek, ilustrovanou S. Pinkasem a zaplňovanou vesměs H. vlastními pracemi. Po rozehnání sněmu vstoupil H. do přímé opozice. Pro ironický *Výklad oktrojované ústavy od 4. března* byl postaven před soud, ale porota ho osvobodila. 10. 6. 1849 za stavu obležení vojenský velitel Prahy Nár. noviny zakázal, ale H. v osobní audienci u Bacha ve Vídni dosáhl zrušení zákazu a pokračoval ve své osamělé polemice s vládou; vojenským soudem byl v červenci 1849 odsouzen k čtrnáctidennímu vězení a konečně 19. 1. 1850 vojenský velitel Nár. noviny definitivně zastavil. H. se pokusil získat povolení k vydávání politického listu mimo okruh platnosti výjimečného stavu a 8. 5. 1850 zahájil v Kutné Hoře, kam se současně s manželkou a dcerou Zdeňkou přestěhoval, vydávání Slovana. Časopis byl od počátku omezován konfiskacemi a dalšími úředními zákroky, byl postupně zakázán pro Halič, Krakov, Bukovinu, pro Prahu a pro Uhry. H. byl zapovězen pobyt v Praze. V stále tísnivějších poměrech vydal H. v polovině roku 1851 *Duch Národních novin*, soubor článků svého pražského listu, a *Epistoly kutnohorské* (přepřacované a doplněné vydání stejnojmenného cyklu ze Slovana), sérii statí o náboženství a církevních otázkách; ještě před konfiskací obou knih se mu podařilo část nákladu rozšířit. Na základě novely tiskového zákona umožňující zastavení periodika po dvojí předběžné výstraze byl Slovan vystaven stále zřetelnější hrozbě zákazu (20. 7. 1851 první varování místodržitelství, 9. 8. druhé). H., který si již uvědomoval marnost dalšího odporu na poli novinářském, přešel definitivnímu zakazu listu demonstrativním ukončením vydávání, zatímže hledat si obživu pronájemem statku a literární činností beletristickou. Zatím byl znovu žalován za články *Správa záležitostí obecných a Proč jsem občanem* (Slovan 1851), souzen v Kutné Hoře a opětně osvobozen. Vláda však získala od císaře povolení k nucené konfinaci nepohodlných publicistů, 16. 12. 1851 byl H. v Německém

Brodě zatčen a dopraven do Brixenu v Tyrolsku (Bressanone, sev. Itálie), s ročním státním příspěvkem 400 zlatých (za pobytu celé rodiny 1852–54 částka zvýšena na 500 zl.). H. byla zamezena jakákoli možnost obživy literaturou, přesto v Brixenu – prováděje rozsáhlé studium metriky lidové písně – napsal satirické skladby *Tyrolské elegie* (poč. 1852) a *Král Lávra* (léto 1854) a pracoval na *Křtu svatého Vladimíra* (nedokončeno, event. závěr se nedochoval), uvažoval též o cyklu básní *O posledních věcech člověka* (Hrob, Život věčný) a překládal Mickiewiczze. Opětovné žádosti o propuštění z konfinace podávané H. i jeho švagrem F. Jarošem byly průběžně zamítány, ani H. plán odejít za hranice (turecké Srbsko) se neuskutečnil; teprve 27. 4. 1855 mu byl povolen návrat za podmínky, že se zřekne novinářské činnosti, 6. 5. z Brixenu odjel (jeho žena zatím 16. 4. v Praze zemřela), jako místo pobytu mu byl vykázan Něm. Brod (dcera Zdeňka zůstala v Praze u Jarošů) a teprve 1856 povolen příjezd do Prahy na doporučení lékařů, kteří u něho zjistili značně pokročilou tuberkulózu. Odjel na léčení do lázni Šternberk u Smečna (dnes součást obce Ledce), ale jeho stav se stále zhoršoval; v bezvědomí byl převezen do Prahy, kde zemřel v bytě Jarošových a 1. 8. byl manifestačně pohřben na Olšanech. Vyhnanství a předčasná smrt učinily z H. symbol českého protirakouského odboje – „národního mučedníka“.

Beletristické dílo K. H. B. jako by bylo na první pohled zastiňováno jeho činností novinářskou a politickou, takže bylo často přijímáno především jen jako beletrizovaná publicistika, stojící na okraji nejen českého literárního vývoje, ale i celého H. díla (za H. života dostaly z jeho původní tvorby knižní podobu příznačně pouze dva soubory politických článků). Sám H. však od studentských let viděl v literární práci vlastní životní poslání (i redakci Pražských novin jako politického listu přijímal zpočátku s jistými rozpaky), a ostatně i výrazný publicistický ráz, který představuje jednotící složku jeho tvorby, má zřetelně význam „úze“ literární. V souladu s autorovým lidským a výslovně občanským postojem je polemikou s dosavadním profilem české literatury a představuje projekt jejího otevření aktuálními problémy. Tento program se rodil z vnitřního dialogu se sebou samým, kořenil v rozporu mezi romantickou patetizací vlastního životního poslání jako služby vlasti a smyslem pro věcnost

a střízlivost, jenž na jiné úrovni aktualizoval hodnoty osvícenství (srov. obdiv pro Voltaira). Z těchto dvou žvlů se u H. současně formovalo nové pojetí subjektivitu, která se osvobozovala od konvencí vlastenecké poezie (patrných ještě např. v *Dumce na Batelovském vrchu*) a utvrzovala se především jako subjektivita racionální, jako „zdravý rozum“ schopný a současně povinný nazírat „pravý“ běh věcí. Vlastní literární prostředek objevuje H. v satíře. Uchyloval se k ní již v prozaických i veršovaných, zčásti i německy psaných studentských pracích (zachovaných jen fragmentárně, např. *Statuten des fürsterzbischöflichen Musterseminärs von Abdera, Pekelný diplomatář* aj.), od 1843 se však jeho zájem vědomě zaciluje: H. se obírá teoreticky epigramem, překládá cizí epigramatickou tvorbu (A. S. Puškin, K. J. Weber, F. Logau, J. Ch. F. Haug, G. K. Pfeffel, G. E. Lessing, A. Olearius, J. André, J. Rachel, A. Mickiewicz) a píše epigramy vlastní. Využívá podnětů dosavadní tradice české obrozenské satiry (J. J. Langer, J. Kollár, zvl. F. L. Čelakovský aj.), prohlubuje její zatím spíše ojedinělé náznaky konkrétního vidění a aktuální kritičnosti, ale jednoznačně odmítá z tradice vše, co míří k zastaralé literární normě (např. i elegický distich jako převažující veršový typ obrozenského epigramu), nebo co v souladu s klasicistní představou vymezuje satíře neprestížní úlohu „nízkého“ žánru. Spatřuje v ní především protinormativní, demytizující živel jak v životě společnosti (činí z ní plánovitě součást skladby svých novin, specifický, ale výrazně pulicistický prostředek), tak – úžeji – v literatuře. Již v *Obrazech z Rus*, které se hlásily k nesyžetovému, neromaneskému typu prózy razící v české literatuře cestu relismu, si ověřil demystifikační hodnotu satiry jako nástroje realistického zpodobení. V trojici větších básnických skladeb brixenských – v *Tyrolských elegiích*, stylizované zprávě o své deportaci, *Králi Lávrovi*, který vznikl podle německého zpracování irské pohádkové předlohy M. Hartmanem, a *Křtu svatého Vladimíra* na motivy tzv. Nestorova letopisu – pak tyto možnosti do důsledků rozvíjí. Využívá satiry k totální společenské kritice nezastávající se před ničím a nepřijímající žádnou tradiční hodnotu jako apriorní a neotřesitelnou. Současně je sjednocujícím parodickým gestem nesená polemika s literárností jako životu vzdáleným souborem konvenčních postupů voláním po literatuře pevně začleněné do společenských zápasů a vnitřně

pravdivé. Toto stanovisko prosazoval H. přímo i ve své kritické a recenzenské činnosti a teoreticky je formuloval v *Kapitole o kritice*. Všechny tři brixenské skladby spojuje téma zápasu intelektuála s absolutistickou mocí (v Tyrolských elegiích je sděleno přímo „deníkem novináře“, v *Králi Lávrovi* je alegorizováno v pohádce o člověku, který poznal pravdu a je vystaven požadavku ji smlčet, v *Křtu svatého Vladimíra* problematice v tragikomické epizodě novináře utopeného „kvůli nestranosti“). Básnický subjekt je zde jediným pevným bodem v zmeti chaotických pseudohodnot, o něž se opírá společenský řád, stát, církev, kultura. V stylizaci básni, pevně zakotvené v lidovém výrazu, je však patrné, že subjekt nachází oporu i mimo sebe – v lidovém světě, nahlíženém již bez sentimentalisticky romantického okouzlení nikoli jako folklórní svět nehybné tradice, ale naopak jako tradice a normy rozrušující plebejská síla. Takovou filozofii tvorby předjímá H. v českém kontextu postromantickou poezii heinovského typu a připravoval tak cestu zvláště Nerudově lyrice.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Borovský, F. Dobrý (Šotek 1849), Ferd. Kopp (tamtéž), Havel Borovský, Havel Borovský & Comp., olejkáři z Turčenské stolice (Čes. včela 1845), Havel Borovský, J. K. M. nádvoří posmívač (Čes. včela 1846), H. Borovský, Holofernes (Šotek 1849), H(omo) B(onus) (Čes. včela 1847), Jozef Pokorný (Čes. včela 1846), J. Pravdohlasný (Šotek 1849), Karel Borovský (Nár. noviny), Matěj Drahoň-oujezdský (Čes. včela 1846), Pavel Sekira, direktor (Čes. včela 1846), Samuel (Šotek 1849), Šotek, Tadyáš Kocourek (Čes. včela 1846), Tomáš Březenský, rytíř slovného řádu Dvourukých, čestný oud Matice-Přírody, činný člen společnosti lidské atd. atd. (Šotek 1849), Václav Hromoslav Nemotora (Čes. včela 1846), V. Jizerský (Šotek 1849); B. (Šotek 1849), B. H., H., H. B., (H. B.) (Slovan 1850), H < > B < > (Čes. včela 1847, kritika), K. B. (Nár. noviny 1848), Sv. P. (Čes. včela 1846; dub.), X² (Čes. včela 1848), √ (tamtéž), ✠ (Nár. noviny 1849). ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1846); Čes. včela (1844–48); Květy (1843–47; debut); Nár. noviny (1848–50); Pražské noviny (1846–48); Rachejtle (1855); Slovan (1850–51); Šotek (1849); sb. Zpěvník slovanský (ed. Vojtěch, tj. V. Náprstek, Vídeň 1848); – posmrtně: Obrazy života (1859–61; 1861 Tyrolské elegie); Paleček (1871). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): Tyrolské elegie (B 1870, in Sebr. spisy 1); Král Láva (B, tamtéž); Epigramy (tamtéž); Křest svatého Vladimíra (1877); Obrazy z Rus (črty, 1886). – *Překlady*: N. V. Gogol: Nos + Starosvětská šlechta (1845, obojí in sb. Ruská směs) + Pověst o tom, kterak se rozhněvali pan

Havlíček Borovský

Matouš s panem Matějem (1846, in Zábavné spisy 2) + Plášť (1847, in Zábavné spisy 3) + Mrtvé duše (1894 ← Nár. noviny 1849); Voltaire: Některé pověsti (1851); – posmrtně: Lecroy (Lockroy): Komandant na outěku (1866; překlad přisuzován i V. Gablerovi); J. Venedey: Vůdce Irčanů Daniel O'Connell (1879). – *Ostatní práce*: Duch Národních novin (1851); Epištoly kutnohorské (1851); – posmrtně: Na barikádách (faksimile rkp. z června 1848; 1938, ed. M. Teichman). – *Výbory*: Z kutnohorských epištol K. H. Kutnohorského (1880); Básně a epigramy (1885); Satirické črty a zbylé epigramy (1889); Verše a epigramy (1896, ed. J. Třebický); Politické zásady K. H. B. (1898, ed. J. J. Langner); Tyrolské elegie a různé epigramy (1899, ed. J. Třebický); H. čítanka (1906, ed. K. J. Obrátil); Epištoly kutnohorské a vybrané články politické (1906); H. politický program (1907); Výbor ze spisů K. H. (1907, ed. F. Bílý); Tyrolské elegie a různé verše (1912, ed. J. Třebický); Brixenské básně (1913, ed. M. Svoboda); Národ a svoboda (1918, politická publicistika, ed. A. Svěcený); Epigramy „církvi“ (Jekatěrinburg, 1919); Tyrolské elegie, epigramy a různé verše (1919); H. české mládeži (1920, ed. A. Caha); Proticírkevní epigramy (1920, ed. J. Motýčka); Epigramy a ostatní básně (1921, ed. E. Vachek); K. H. B., buditel národa, jeho politický učitel a bojovník za jeho práva a svobodu (b. d., 1921, ed. B. Vavroušek Slavětinský); H. a náboženství (1921); Vybrané spisy básnické (1922); Próza (1923); Satiry (1925); Křest svatého Vladimíra a ostatní básnické dílo (1927); Strany politické (1928); Poučení občanům (1931, ed. Z. Franta); Odkaz K. H. B. (1933, politická publicistika); Výbor z básní (1937); Životní dílo K. H. B. (1940, ed. J. Roden); K. H. B., politický učitel národa (1946, ed. K. Policar); Cesta na Rus (1947, ed. M. Novotný); Básně (1949, ed. J. Kubišta); Plamenem veselým (1950, ed. M. Novotný); Výbor z poezie (1951, ed. J. Bouček); Výbor z díla (1954, ed. J. Závada); O literatuře (1955, ed. J. Bělíč, J. Skalička); K. H. B., politik a novinář (1956, ed. Novinářský studijní ústav); Veselým plamenem (1957, ed. K. Cvejn); Není církev jako církev (1961, ed. V. Procházka); Moje píseň (1971, ed. J. Rumler); Jiskry z křemene (1972, ed. J. Štefánek); Lid a národ (1981, publicistika, ed. J. Špičák); Vojna s hloupostí a zlobou (1981, ed. V. Kromusová); Stokrát plivni do moře (1991, ed. A. Stich, J. Korejčík). – *Souborná vydání*: Sebrané spisy (Svatobor, 1870, 1 sv., ed. V. Zelený); Politické spisy (nakl. J. Laichter, 1900–02, 3 díly v 5 sv., ed. Z. V. Tobolka); Spisy (nakl. J. Laichter, 1906–08, 3 sv., ed. L. Quis); Vybrané spisy (nakl. K. Šolc, 1885–87, 3 sv., ed. K. Tůma; rozšíř. 2. vyd. 1896–97 a 3. vyd. 1896–97 ve 4 sv.); Výbor ze spisů K. H. (Zora, 1925–27, 2 sv., ed. J. Franěk); Vybrané spisy (nakl. L. Mazáč, 1927, 5 sv., ed. L. Opočenský); Dílo (Čs. spisovatel, 1986, 2 sv., ed. J. Korejčík, A. Stich); (jednosvazková relativně souborná vydání:) Kniha veršů (1934, ed. M. Novotný; 1960 s tit. Básně); Básnické dílo (1950, krit. vyd., ed. J. Bě-

lič); Básně (1976, ed. M. Řepková). ■ **KORESPONDENCE**: an.: Dopisy K. H. z Brixenu p. Frant. Palackému (z 1851–53), Národ 1864; an.: Vlastnoruční list Havlíčkův neznámému adresátovi z 1852, Rodinná kronika 4, 1863/64, s. 201 → J. Hofman: Dva příspěvky k H. životu a jeho činnosti, Zvon 9, 1908/09; Karla H. rodinné listy brixenské (bratrům Františkovi H. a Josefovi H., matce Josefě H. z 1851–55; 1888, ed. V. Zelený); L. Quis: Milostné listy Havlíčkovy (F. Weidenhofferové z 1845–46), Světozor 32, 1897/98; an.: Rieger a H. (F. L. Riegrovi b. d.), Pernštýn, 1898; Vzpomínky z cest a života (F. J. Čechovi z 1851; 1901, ed. S. Čech); Korespondence K. H. (relativně úplný soubor, různým adresátům z 1838–56; 1903, ed. L. Quis); L. Machač: Z korespondence K. H. a F. Braunera (z 1849), Pokroková revue 2, 1905/06; Ch. (E. Chalupný): Z netištěné pozůstalosti H. (nezn. adresátu z 1845, A. Krásovi z 1852), Přehled 4, 1906/07; A. Lisický: Nový dopis Havlíčkův z r. 1848 (občanům Golčova Jeníkova), Čes. deník (Plzeň) 23. 5. 1918; C. Merhout: Douchovy zápisky (F. Douchovi b. d.), Zvon 18, 1917/18; V. V. Škorpil: K. Havlíček H. Jirečkovi (z 1850), Zvon 21, 1920/21; Listy českého probuzení (K. V. Zapovi, F. Palackému, F. Kavanovi, A. Pinkasovi z 1843–51; 1920, ed. K. Híkl); K. Novotný: Poslední H. dopisy matce (z 1856), Venkov 28. 7. 1921; an.: Z H. korespondence (F. Palackému z 1851), Týden (Plzeň) 1921; an.: Z neznámých listů K. H. (bratru Josefu H. z 1856), Venkov 30. 10. 1921; an.: Neznámý dopis Havlíčkův z r. 1848 (V. Heresovi), NO 12. 5. 1924; O. Oliva: „Posvicenský“ H. dopis (K. Výškovi z 1849), NL 2. 11. 1925, večerní vyd.; an.: Jak K. H. B. káral svoji expedici (administraci Nár. novin z 1848), NL 15. 12. 1926; J. H. (Herben): Tři milostné dopisy K. H. B. (F. Weidenhofferové z 1846), Nár. práce 9. 6. 1927; an.: H. dopis bratrovi Josefovi (z 1856), Vlastivěd. sb. školního okresu slánského 7, 1929/30; M. Novotný: Kořist z Berlína (V. Gablerovi z 1848), Lit. rozhledy 14, 1929/30; M. Novotný: Z H. rodné korespondence německobrodské (sestře Johaně H. a matce z 1843 a 1845), LidN 29. 6. 1935; an.: H. dopis příteli F. Mudrovi (z 1856), Venkov 24. 7. 1936; M. Novotný: Aus der deutschen Familienkorrespondenz K. H. Borovskýs (matce z 1832–40), Prager Presse 29. 7. 1936 + K. H. se chystá do života (J. Klumparovi z 1841 a 1844), LidN 29. 7. 1936 + Reisebriefe K. H. Borovskýs aus Schlesien und Polen (rodičům z 1842), Prager Presse 2. 8. 1936; K. H. B.: Na barikádách (nezn. adresátovi z 1848; 1939, ed. M. Teichman); Korespondence K. H. s Fany Weidenhofferovou (z 1845–47; 1939, ed. K. Nový; 1947 s tit. Marná láska); H. synovské listy ze studií (z 1831–42; 1941, ed. M. Novotný); E. Wolfgramm: Prag – Altona 1855 (M. Arneemannové z 1855 a S. Pinkasovi z 1849), Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität (Lipsko) 6, 1956/57; Brixenské listy K. H. bratru Františkovi (z 1851–55; 1957, ed. B. Novák); J. Polák: Neznámý H. dopis (F. S. Kodymovi z 1853), Obrana

lidu 16. 6. 1957 + H. dopis sestře z Moskvy (z 1843), tamtéž 25. 8. 1957; K. Paus: Dvě rukopisné památky K. H. B. v Přerově (nezn. adresátovi z 1848), Zprávy Krajského vlastivěd. střediska v Olomouci 1960, s. 97; F. Bařha: Neznámý dopis K. H. (bratru J. Havlíčkovi z 1856), Sborník NM v Praze, ř. C, lit. hist., 1961; M. Řepková: Neznámý dopis K. H. (A. Springerovi z 1850), tamtéž 1962; Z. Šolle: K. H. B. a Vojta Náprstek (V. Náprstkovi z 1847–48), Studie o rukopisech 19, 1980; J. Janáčková: Strmé cesty (výbor dopisů z 1840–56 a dokumentů, 1990). ■ **REDIGOVAL periodika:** Pražské noviny se samost. příl. Česká včela (1. 1. 1846–4. 4. 1848), Národní noviny (5. 4. 1848–18. 1. 1850) se samost. příl. Šotek (7. 1.–1. 4. 1849) a Večerní list (18. 5.–7. 8. 1849), Slovan (Kut. Hora, 8. 5. 1850–14. 8. 1851). ■

■ **BIBLIOGRAFIE:** K. Nosovský: K. H. B. 1821–1856, Čs. knihkupecká ročenka na r. 1921, dopln. vyd. in Příloha Věstníku čs. novinářů 1932; Š. Borovský: Zo súpisu literatúry o K. H. B., Čitateľ 1956; H. Šik, M. Laiske: K. H. B. Soupis hlavní literatury o jeho životě a díle (1967); I. Štrossová: K. H. B. 1821–1856 (H. Brod 1986, rozmnož.); B. Mazáčová: H. o divadle, Divad. revue 1991, č. 4. ■ **LITERATURA:** F. Schwarz: Veliká národní slavnost ku oslavě památky H. v Praze dne 17. a 18. 5. 1862 (1862); sb. Na památku K. H. a slavnosti borovské dne 19. 8. 1862 (1862, red. J. Neruda); J. K. Javor: K. H. před porotou pražskou dne 13. dubna 1849 (1873); an. (K. Adámek): K. H. a ultramontáni (1877); sb. Na památku K. H. B. a slavnosti kutnohorské dne 26. 8. 1883 (1883); K. Tůma: K. H. B. (1885); P. M. Veselský: K. H. kutnohorský pobyt a porotní soud konaný 12. listopadu 1851 (1889); J. Hejret: K. H. B. (1896); T. G. Masaryk: K. H. (1896); A. Musil: Vzpomínky na K. H. B. (1896); A. Žalud: K. H. život, působení a význam (1896); V. Řezníček: K. H. (1897); Z. V. Tobolka: K. H. (1905); J. Hejret: K. H. (1906); A. Hajn: K. H. B. (1906); an.: K. H. B. (1906); F. V. Krejčí: K. H., prvý politický vychovatel českého lidu (1906); J. Č. (A. Macek): H. – buditel (1906); A. Srb: K. H. B., neohrožený bojovník za práva národu českého (1906); J. V. Přestický (J. Volf): K. H. B. (1906); sb. V upomínku na 29. červenec 1906, den padesátiletého výročí úmrtí K. H. B. (Chicago 1906, red. J. Anděl); F. Žilka: K. H. (1906); J. Krušina ze Švamberka: O K. H. B. (1906); J. Vl. Š. (Šebesta): K. H. a české náboženství (1906); E. Chalupný: H. Obraz psychologický a sociologický (1908) + K. H. (1911); T. Uhlíř: K. H. B. (1909); sb. Památník k odhalení pomníku K. H. v Chicagu (Chicago 1911, red. J. E. Salaba); an.: K. H. B., český básník a publicista (1911); Z. Kobza: K. H. (1912); A. Seliščev: Vzgljady K. Gavličeka na Rossiju (Kazaň 1913); O. Stehlík: K. H. B. o banu Jelačiču (Záhřeb 1914); E. Chalupný: H. osobnost, její ovzduší a kořeny (1916); V. Havlíček: My a H. (1918); B. Beneš Buchlovan: Mučedník brixenský (1918); J. L. Kühn: K. H. B. (1919); M. Milkovský (K. Slaviček): Čtení o K. H. B., slavném novi-

naři českém (1919); H. Traub: K. H. B. (1919); A. F. Šidlo: K. H. B. (1920); K. Novotný: Co jsem poznal srdce tvé (1920, biografie Julie H.); A. Žalud: K. H. B., jeho život, působení a význam (1920); J. F. Urban: K. H. B. (1920); sb. H. večer (1920, ed. B. Fišer); O. Klapka: K. H. B. (1920) + K. H. názory na občanskou samosprávu (1921); B. Beneš Buchlovan: Pět obrázků o K. H. B. (1921); A. Caha: Čtení o našem H. (1921) + K. H. B. (1921); J. Černý: K. H. B. (1921); F. Frýdecký: K. H. B. (1921); J. Herben: K. H. B. (1921); V. O. Hložina: O poměru K. H. k náboženství (1921); J. Chýna: K. H. (1921); J. F. Karas: O K. H. B. (1921); dr. K. (F. Král): Bojovník za svobodu národa (1921); F. Mejstnar: Život a činnost K. H. B. (1921); J. Borov (J. Sousedík): K. H. B. (1921); sb. Paměti K. H. B. (1921, red. R. V. Novák); sb. Památník K. H. B. (1921, red. B. Vavroušek Slavětinský); B. Vittek: K. H., učitel a vychovatel národa (1921); K. Novotný: Svít, měsíčku, polehoučku... (1921); F. Kalous: K. H. B. o náboženství (1922); K. Pelant: Knížka o našem K. H. (1922); P. Pitter: Z hloubky H. duše (b. d., asi 1922); K. Stibral: Studijní léta K. H. B. na německobrodském gymnáziu (1924); sb. Památce Havlíčkově (1924); V. Čermák: H. Křest svatého Vladimíra a jeho rukopis (1925); J. V. z Finberka: Rubesovo přátelství k H. (1926); A. Pražák: Československá otázka u H. (Bratislava 1928) → O národ (1946); E. Chalupný: H. Prostředí, osobnost a dílo (1929); H. Omelčenko: Istorija textu i perše („Liškovo“) vydanija poemy K. H. B. Křest sv. Vladimíra (1929) + První tři redakce Křtu sv. Vladimíra K. H. B. (1930); F. Maria: K. H. B. osvobozen pražskou porotou (1931); H. Omelčenko: Dějiny textu Křest sv. Vladimíra, básně K. H. B. (1933); sb. Památník vydaný k jubilejní slavnosti 50. výročí odhalení pomníku K. H. B. (1933, red. J. Siegl); an.: K. H. B., journaliste (Praha, 1935); F. Petr: Po stopách H. v Německém Brodě (1935); A. Neumann: K. H. a kněží na Žďársku (1935); sb. K. H. B., bojovník za svobodu, novinář a básník (1936, red. K. Zmatlík); T. Zapletal: K. H. B. na Českomoravské vysočině (1936); R. Eliáš: Národní mučedník K. H. B. (1936); A. Hajn: Národ o H. (dokumenty, 1936); V. Cháb: K. H. B. (1936); M. Rychlovský: K. H. B. (1936); J. Červený: H. Slovan 1850–51 (1939); B. Indra: H. práce o verši české lidové písně (1939); H. Raupach: K. H. B. Der tschechische Frühnationalismus (1939); J. Bělič: H. a Slované (1940); M. Novotný: Život s pochodní v ruce (dokumenty, 1940); B. Šantrůček: Čím je nám H. dnes? (1945); sb. Památce H. 1946 (1946, přísp.: A. Pražák, M. Pišút, E. Chalupný, S. Suk aj.); sb. Rodný dům K. H. a H. muzeum v Borové u Příbryslavě (1946); J. K. Brotánek: Deset generací havlíčkovských (1946); V. Cháb: K. H. B. (1946); J. Bělič: K. H. B. a Slovanstvo (1947); M. Franciř: Sprawa Polska w publicystyce K. H. B. (Krakov 1948); O. Řiha: K. H. B. (1950); F. Vodička: H. boj veršem a satirou (1952); B. Stanislav (S. Budín): K. H. B. (1954); A. Švehla: Život plný boje (1955); B. Kut: K. H. B.

Havlíček Borovský

a Klub nespokojených v Dvoře Král. n. Lab. (1956); sb. K. H. B. 1856–1956 (dokumenty, 1956, red. B. Novák, J. Žantovský); A. Mokry: K. H. B. po sto letech (Lund 1956); sb. Konference o novinářském díle K. H. B. (1957, vyd. Novinářský studijní ústav, rozmnož.); V. Procházka: K. H. B. (1961, s. výběrem); M. Formánek, V. Procházka: Myšlenkový odkaz K. H. B. (1961); J. Skalička: H. satirický odkaz (1965); A. Mareš: K. H. B. v Batelově (1971); L. Kopečková: Stopami K. H. B. (1971); M. Řepková: Satira K. H. (1971); sb. Havlíčkobrodsko (1971, přísp.: M. Řepková, J. Polák, A. Vondru, J. Rychetský, M. Kvaš, J. Šedý, P. Sochr); M. Beránková: K. H. B. (1973); V. M. Nejtěk: Novinář K. H. B. (1979, 1991 pod vl. jm. S. Ravik s tit. K. H. Borovský); M. H. Heim: The Russian Journey of K. H. B. (Mnichov 1979); D. Jeřábek: V. V. Tomek a K. H. B. v letech bachovské reakce (1979); J. Morava (J. Vlk): Exilová léta K. H. B. (Mnichov 1981, Praha 1991) + C. k. disident K. H. (Toronto 1986); K. Kardyni-Pelikánová: K. H. B. v kruhu literatury polskiej (Varšava 1986); J. Kočí: Návrat K. H. z Brixenu (1986). ■ ● nekrology: an., Tagesbote aus Böhmen 30. 7. 1856; H. (J. Knedlhans-Liblínský?), Wanderer (Videň) 1. 8. 1856; an., Slovenské noviny (Videň) 1856, příl. Světozor, s. 63 ●; J. E. Sojka in Naši mužové (1862, znovu 1953); A. Gilferding in Stáji po sovremennym voprosam slavjanskim (S. Peterburg 1868); F. Schulz: Z dějin nové literatury české, Osvěta 1872; L. Quis: K. H. studie o formě české lidové písně, ČL 7, 1897/98; J. Jakubec: Tři čeští epigramatikové, Obzor lit. a umělecký 2, 1899/1900 + Čelakovský a H., tamtéž 3, 1900/01 + Lidovost v H. řeči básnické, Národopisný sborník československý (1901); Z. V. Tobolka: Cesta K. H. na Rus, Zvon 4, 1903/04; J. Jakubec: Německé verše K. H., LF 1904 + H. poezie politická, Naše doba 12, 1904/05; J. Jakubec, J. Vlček: K. H. 50. výročí úmrtí H. a Tylova, Lumír 34, 1905/06; A. Novák: K. H. – osvětový buditel lidu, Čes. osvěta 2, 1905/06 → Myšlenky a spisovatelé (1914); K. Karásek: Neznámé rukopisy H., Jiskra 1906; V. Řezníček: Ze života a působení K. H. B., Nár. politika 15. 7., 22. 7. a 29. 7. 1906; G. Toužil: K. H. B., Pražský ilustrovaný kurýr 1906; T. G. Masaryk: O K. H. B., Osvěta lidu 22. 7.–28. 7. 1906 → V čem je význam K. H. (1936); L. Quis: O H. činnosti literární, in K. H.: Spisy 2 (1907); J. Vrchlický: O H. poezii, Vídeňský deník 2.–9. 3. 1907 + K. H. v české poezii, Mor. orlice 11.–18. 3. 1908; J. Hofman: K. H. činnosti literární, Lumír 37, 1908/09; V. Gabler: K řečem o H., Čech 1909; J. Polívka: H. a Rusko, sb. T. G. Masarykovi k 60. narozeninám (1910); A. Kraus: Hlídky pramenů, 1. Ad H. – Heine, ČMF 1911; O. Wagner: O studiích pramených, 2. Ad H. – Heine, ČMF 1911; O. Stehlík: K. H. B. o revoluční Polsce, Pokroková revue 9, 1912/13; J. K. Pojezdny (J. Doležal): Vídeňský deník v letech 1850–1851 a H. Slovan, sb. Ze staré a nové Vídne, ročenka Vídeňské matice pro rok 1912 (Videň 1913); P. M. Haškovec: H. a Nestor, Středa

1913 → V dvojím zrcadle (1916); Ant. Procházka: K pramenům H. Tyrolských elegií, LF 1914; A. Novák: H. kritická mezihra, Lumír 43, 1914/15 → Zvony domova (1916); F. Frýdecký: H. a Voltaire, ČMF 6, 1917/18 + Nový pramen Křtu sv. Vladimíra, Topičův sborník 5, 1917/18; F. Táborský: H. a Bürger, LF 1918; A. Jirásek: Kterak byl K. H. roku 1848 v Praze zatčen, NL 26. 10. 1919 → Obnovit paměť minulých dnů (1954); E. Chalupný in Přední tvůrčové národního programu (1921); O. Stehlík: K. H. B. a jeho studium německého filozofa Zimmermanna, Mladoboleslavské listy 1921 + Výpisky K. H. B. z německých časopisů, Jizeran 1921; F. Strejček: H. B. a S. Čech, Topičův sborník 9, 1921/22; M. Hýsek: H. význam literární, Zvon 22, 1921/22; Z. Nejedlý: Tři jubilea (k 100. výr. nar.), Var 1, 1921/22 → Z české kultury (1951); P. M. Haškovec in K. H.: Král Lávro (1922); J. Horák: Z národopisných studií K. H., Národop. věstník československý 1923; K. Kazbunda: K otázce návratu K. H. z Brixenu + Rakouská vláda a konfinování K. H., ČCH 1923, 1924; J. Franěk in Výbor ze spisů K. H. (1925); A. Vyskočil: H. jako kritik, in Básníková cesta (1927); F. Táborský: Neznámé politické písně H., ČCH 1927; ● k tomu polemika: J. K. Obrátil, NO 6. 1.–9. 1. 1929; F. Táborský, ČCH 1929; E. Chalupný, NO 18. 1. 1929 ●; A. Novák in Nosiči pochodní (1928); A. Grund: H. und Blumauer, sb. Xenia Pragensia 1929; V. Novák: Satira v díle K. H. B., Čes. revue 22, 1929/30; A. Novák: K. H. dlužníkem Tomkovým, sb. Od pravěku k dnešku (1930); F. Strejček: K. H. B. a české divadlo, Čs. divadlo 1932; F. X. Šalda: Několik myšlenek na téma básník a politika ŠZáp 6, 1933/34 → Studie literární historické a kritické (1937); A. Novák: Slovesný výraz H. Epištol kutnohorských, NR 1935; F. Strejček: Spor o vlastenectví před 90 lety (k H. kritice Tylova Posledního Čecha), Zvon 37, 1936/37; an. (J. Fučík): Básník ve vyhnanství, Svět v obrazech 1939 → Milujeme svůj národ (1948); V. Čejchan: Byl H. revoluční nář?, Kultura doby 2, 1937/38 (k tomu polemika: K. Kazbunda a V. Čejchan, ČCH 1938); K. Konrad: Strach před lidem v pražském březnu 1848, Tvorba 1938, s. 163; A. Kunta in České postavy (1940); J. Hrabák: H. – básník v duchu lidové písně, SaS 1940, přeprac. → Studie o českém verši (1959); M. Novotný: H. píseň citlivá, Panoráma 1940; K. Krejčí: H. pohled na Rusko, in K. H.: Cesta na Rus (1947); J. Dolanský: Bělinskij a česká literatura. 2. H. a Bělinskij, Slavia 19, 1949/50; J. Troníček: Persekuce K. H. B. v pobřežnovém Rakousku, ČMM 1951; J. Polák: H. brixenská obrana proti udání za verše o caru Vladimíru, ČLit 1953; J. Bělič: Jazyk v H. Obrazech z Rus, NR 1954; J. Dolanský: H. v Moskvě, sb. Pražská univerzita moskevské univerzity (1955); J. Bělič, J. Skalička in K. H. B.: O literatuře (1955); V. Vlašínová: H. překlad Mrtvých duší, Sovětská jazykověda 1955; V. Klimeš in K. H. B. – politik a novinář (1956); M. Řepková: Z H. příprav k satirické tvorbě, ČLit 1956 + Počátky H. satiry, ČLit 1956; J. Skalička in K. H. B.: Křest sv. Vladimíra – Epigra-

my (1956); M. Řepková, K. Homolová: Z rukopisné pozůstalosti K. H. B., Sborník NM, ř. C, Lit. historie, 1956; A. Scherl: H. a Tyl, Ochotnické divadlo 1956; K. Polák: H. Slovan o Štúrovi a štúrovcích, sb. E. Štúr: Život a dílo, 1815–1856 (Bratislava 1956); S. Budín: K. H. – polemik, Novinářský sborník 1956; J. Nuhlíček: H. boj s reakcí ve světle kutnohorských procesních spisů, Středočes. sborník historický 1 (1957); K. Kosík: Poznámka k problému pojetí a hodnocení H. díla, Novinářský sborník 1957; P. Kneidl: H. knihovna, Sborník NM, ř. C, lit. hist. 1957 + H. čtenář, Zprávy spolku čes. bibliofilů v Praze 1958; J. Bělčí: Neznámý překlad Křtu sv. Vladimíra do polštiny, sb. Franku Wollmanovi k šedesátinám (1958); J. Tkadlečková: Názory a činnost K. H. s hľadiská vývoja čs. vzťahov, Histor. časopis 1958; J. Táborská: Gogol v české literatuře čtyřicátých a padesátých let, sb. Čtvero setkání s ruským realismem (1958, též o H. překladech); K. Sgallová: H. epigramatik a jeho místo ve vývoji obrozeneckého epigramu, sb. O české satíře (1959); F. Bělka: Ideový odkaz K. H. B., in Kapitoly z dějin českého revolučního myšlení (1960); J. Skalička: Zapomenutý spor satiriků H. a Chocholouška, AUP Olomouc 1960; V. Procházka in K. H. B.: Není církev jako církev (1961); K. Cvejin: H. cesta k ateismu, in K. Cvejin, Z. Pešat, M. Jankovič: Česká literatura a náboženství (1961); B. Ilek: H. boj o živý jazyk v překladech Gogola, Bulletin Ústavu rus. jazyka a literatury 6, 1962; I. Seehase: Zum deutschen Havlíčekbild, Zeitschrift für Slawistik 1961; M. Formánek: H. a filozofie, Filoz. časopis 1962; M. Řepková: Epigramy K. H. z let 1843–1846, ČLit 1962; J. Dolanský: H. kritika slovanství, in Stopami buditelů (1963); J. Polák: Brixenský zápisník K. H., Novinářský sborník 1964 + H. překlady z němčiny, AUP Olomouc 1964; K. Krejčí in Heroikomika v básnictví Slovanů (1964); J. Kočí: H. a austroslavismus + H. a čechoslovakismus + H. a radikální demokraté, vše Dějiny a současnost 8, 1966; J. Dolanský: Dvě satiry o křtu knížete Vladimíra, Čs. rusistika 1966; M. Řepková: H. obraz v zrcadle korespondence, Novinář 1966; V. Hostička: Vznik českého austroslavismu a jeho vztah k obrozeneckému slovanství, Slovanský přehled 1968; J. Skutil: Tabulová filiace H. překladu Mrtvých duší s ostatními překlady, Vlastivěd. ročenka Okr. archivu v Blansku, sv. 3 (1968); M. Řepková, R. Havel: Zápisky K. H. z let 1842–1844 + Brixenské zápisky K. H., P. Křivský: V. Kratochvíl o H. odchodu ze semináře, vše sb. LA 1971; A. Stich: Neologismy v H. publicistickém slohu, NŘ 1971; J. Kočí: K. H. B. a počátky austroslavismu + K. H. a česká liberální strana po rozehnutí kroměřížského sněmu, Slovanský přehled 1971, 1972; M. Trapl: H. vztahy k historii, Sborník Vlastivěd. společnosti muzejní v Olomouci (1972); J. Skalička: Transformace Krále Lávry, D. Jeřábek: K. H., církev a náboženství. K problematice Epištol kutnohorských, oboje sb. Literárněvědné studie. Profesoru Josefu Hrabákovi k šedesátinám (1972); J. Janáček in

Velké osudy (1972); B. Smékal: K. H. B. a náboženství, sb. Cyrilometodějský kalendář 1973 (1972); A. Stich: Problematika publicistického funkčního stylu a jeho konfrontačního studia v rámci slovanšských jazyků + Přejaté a cizí prvky v lexiku H. novinářské prózy + Sabina – Němcová – H., vše sb. Stylistické studie Ústavu pro jazyk český ČSAV 1–3 (1974/75, rozmnož.); J. Kočí: Pronásledování H. brožur, Slovanský přehled 1974 + K. „slovenské otázky“ u K. H. B., Slovanský přehled 1975; M. Řepková, J. Višková in K. H. B.: Básně (1976); K. Kardyni-Pelikanová: Patos i drwina (L. Siemiński i K. H. B. wobec „Powieści minionych lat“ Nestora), SPFF Brno, ř. D, sv. 23–24 (1977); J. Kočí: Pronásledování H. brožur v roce 1851, Slovanský přehled 1974; J. Polák: K. H. a jeho ideově politická výchova děti veršem, ZM 1978; Bk. (L. Bartošek): Malá historie filmu (filmy o K. H.), Záběr 1979, č. 16; Z. Šolle: K. H. B. a Vojta Náprstek, Studie o rukopisech 19, 1980; J. Špět, K. H. a Národní muzeum, ČNM, ř. historická, 1981; J. Janáčková: K. H. v Borové, sb. Sedm století H. Borové (1981); K. Kardyni-Pelikanová: K. H. B. a polská literatura, Slavia 1982; J. Skalička: H. snahy o Národní divadlo, sb. Studia Bohemica 3, AUP Olomouc (1984); J. Procházka: Z práce K. H. B. nad ruskými dějinami a jeho pojetí historie východních Slovanů, Slovanský přehled 1984; M. Otruba in K. H. B.: Křest sv. Vladimíra (1985); V. Štěpánek: K. H. v dějinách naší literatury, Lit. měsíčník 1986; J. Korejčík: Životopisná poznámka k dílu K. H. B., A. Stich: Novinář K. H. očima následujících generací a očima dneška, in K. H. B.: Dílo (1986); V. Macura: K. H. B., Křest svatého Vladimíra, in M. Zeman a kol.: Rozumět literatuře 1 (1986); A. Měšťan: Ruský komplex K. H. B., M. H. Heim: H., Custine a Haxthausen, J. Špetko: Zhoda v rozpornosti (o recepci K. H. B. na Slovensku), vše Proměny 1986, č. 4; A. Stich: Slovní hříčky v H. publicistickém stylu, sb. Proudý české umělecké tvorby 19. století – Smích v umění (1991); A. Měšťan: H. slovanství v očích českých politiků, Proměny 1991, č. 3; B. Mazáčová: H. divadelník, Divad. revue 1991, č. 4 (s přetiskem H. satir na řeč českých herců a dram. fragmentu Sokové a s bibliografií H. článků o divadle).

vmm

Josef Havlík

* 11. 4. 1850 *Lichovy* u Sedčan
† 6. 1. 1912 *Praha*

Autor převážně drobných sociálněpsychologických próz z městského i venkovského prostředí; patřil k okruhu realisticky zaměřených beletristů z přelomu 19. a 20. století.